



VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Anne Timo

SOSIAALINEN KUNTOUTUS

– Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentäminen

Sosiaali- ja terveysala (Yamk)
2018

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystalalan kehittäminen ja johtaminen
TIIVISTELMÄ

Tekijä	Anne Timo
Opinnäytetyön nimi	Sosiaalinen kuntoutus – Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentäminen
Vuosi	2018
Kieli	suomi
Sivumäärä	97 + 4 liitettä
Ohjaaja	Ulla Isosaari

Opinnäytetyö käsittelee sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä ja jäsentämistä aikuissosiaalityön sosiaalipalveluna Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä. Kyseessä oli kehittämistutkimus, jonka tavoitteena oli tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen nykytilasta sekä kehittämistarpeista. Kehittämistyön taustalla oli useita aikuissosiaalityöhön kohdistuneita uudistuksia. Keskeisimpänä sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistus, jossa sosiaalinen kuntoutus kirjattiin ensimmäistä kertaa sosiaalihuollon palveluna sekä toisena merkittävänä uudistuksena sote-uudistus, jonka suunniteltiin siirtävän sosiaalipalveluiden järjestämisvastuun maakunnille 1.1.2020. Pro Sos – Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä kehittämässä-hanke oli käynnistänyt sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyön tukemalla aikuissosiaalityön toimijoita uudistamaan sosiaalityön käytäntöjä aikuissosiaalityön uudistuksessa.

Tutkimuksen teoreettisessa osuudessa tarkastellaan sosiaalipalveluiden kehittämistä, sosiaalihuoltolakia palveluiden järjestämisen taustalla, sosiaalista kuntoutusta käsitteenä ja palveluna sekä sosiaalityön palveluprosessina. Tarkastelun kohteena ovat myös sosiaalisen kuntoutuksen suhde aikuissosiaalityöhön sekä sosiaalisen kuntoutuksen käytännön menetelmät. Sosiaalista kuntoutusta lähestyttiin aikuissosiaalityön viranomaistyön näkökulmasta. Tutkimuksella tavoiteltiin tietoa, miten sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityössä määritellään ja mitä ovat sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiskohteet. Kehittämistutkimuksen aineisto kerättiin laadullisilla fokusryhmähaastatteluilla sosiaaliohjaajilta, sosiaalityöntekijöiltä sekä esimiestason työntekijöiltä. Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä.

Tutkimuksen tulosten mukaan Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmänä ovat pääasiassa työelämän ulkopuolella olevat vaikeassa asemassa olevat työkäiset. Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan yksilötyön ja yhteisöllisen toiminnan keinoin pääasiassa kuntien omana toimintana. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuus nähtiin jäsentymättömänä ja resurssit riittämättömänä vastata asiakkaiden tarpeisiin. Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen edellyttää yhteistyön lisäämistä ja arvioinnin kehittämistä, joiden avulla sosiaalisen kuntoutuksen resursseja voidaan paremmin kohdentaa ja siten lisätä sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuutta.

Avainsanat Sosiaalinen kuntoutus, sosiaaliohjaus, sosiaalipalveluiden kehittäminen, aikuissosiaalityö, sosiaalityön vaikuttavuus

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Sosiaali- ja terveystieteiden kehittäminen ja johtaminen

ABSTRACT

Author	Anne Timo
Title	Social Rehabilitation–Structuring of Social Rehabilitation
Year	2018
Language	Finnish
Pages	97 + 4 Appendices
Name of Supervisor	Ulla Isosaari

The thesis examines the developing and structuring of social rehabilitation in adult social work of social services in Southern Ostrobothnia. The purpose of the development study was to provide information of the current state of social rehabilitation and the development needs. In the background there were several reforms aimed at adult social work. The main reform was the social welfare act (1301/2014) where the social rehabilitation was documented as a form of social service, as well as the social welfare and healthcare reform as a major reform, which would transfer the responsibility of all social and health services to the provinces and to the new organization in Southern Ostrobothnia from 1.1.2020. Pro Sos – Developing new social work together -project had initiated the development work of social rehabilitation by supporting the operators of adult social work to reshape the practices of social work in the reforms of adult social work.

The theoretical part of the study examines the development of social services, social welfare act in the background of organizing the social services, the concept of social rehabilitation and the service process of social work. The thesis also examines the relationship between social rehabilitation service and adult social work, as well as the practical methods of social rehabilitation. Social rehabilitation was approached from the point of view of the authorities in adult social work. The purpose of the study was to gain information on how social rehabilitation in adult social work is defined and what the areas of development are. The material of the development study was collected from social supervisors, social workers and management level employees through qualitative focus group interviews. The data were analyzed using inductive content analysis.

Based on the results of the study, the target group of social rehabilitation in adult social work in Southern Ostrobothnia, is mainly people in a difficult position outside working life. Social rehabilitation is carried out through individual and communal activities mainly organized by the municipalities themselves. Social rehabilitation as a whole was seen unstructured and the resources inadequate to meet the needs of customers. Based on the study, the development of social rehabilitation requires increased cooperation and development of evaluation which helps to target the resources of social rehabilitation better and thus, increase the effectiveness of social rehabilitation.

Keywords Social rehabilitation, social counselling, adult social work, developing of social services, effectiveness of social work

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	10
2	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT	12
	2.1 Tutkimuksen tavoitteet.....	12
	2.2 Tutkimuksen lähtökohdat.....	13
3	SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN KEHITTÄMINEN	
	SOSIAALIHUOLLON AIKUISSOSIAALITYÖN PALVELUNA	16
	3.1 Aikuissosiaalityö työikäisten palveluissa	16
	3.1.1 Sosiaalityö	17
	3.1.2 Sosiaaliohjaus.....	18
	3.2 Sosiaalihuoltolaki palveluiden järjestämisen taustalla.....	19
	3.3 Sosiaalipalvelut	21
	3.3.1 Sosiaalipalveluiden sisältö	22
	3.3.2 Sosiaalipalveluiden järjestäminen ja toteuttaminen	23
	3.4 Sosiaalinen kuntoutus sosiaalipalveluna.....	24
	3.5 Kuntoutus palveluna	26
	3.5.1 Sosiaalinen kuntoutus palveluprosessina	29
	3.5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen käytännöt ja menetelmät.....	31
	3.6 Sosiaalipalveluiden kehittäminen	33
4	KEHITTÄMISTYÖTÄ KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN KEINAIN	37
	4.1 Kehittämistutkimus	37
	4.2 Kehittämistutkimuksen eteneminen.....	40
	4.3 Aineiston kerääminen fokusryhmähaastattelun menetelmällä.....	45
	4.3.1 Haastateltavien valinta	46
	4.3.2 Haastattelujen toteuttaminen ja haastateltujen kuvaaminen	47
	4.4 Aineiston analysointi sisällönanalyysi menetelmällä	48
5	TULOKSET	54
	5.1 Sosiaalinen kuntoutus sosiaalipalveluna aikuissosiaalityössä	54

5.1.1	Sosiaalityön suhde sosiaaliseen kuntoutukseen	54
5.1.2	Intensiivinen tehostetun tuen palvelu.....	57
5.1.3	Osallisuuden tukeminen	59
5.1.4	Hyvinvoinnin edistäminen	60
5.2	Sosiaalisen kuntoutuksen toimintatavat aikuissosiaalityössä	62
5.2.1	Kuntoutuksen tarpeen arviointi.....	63
5.2.2	Päätöksenteko asiakasohjauksessa.....	68
5.2.3	Seuranta ja arviointi	69
5.2.4	Palvelut ja palvelujatkumot.....	71
5.3	Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen kohteet aikuissosiaalityössä	76
5.3.1	Sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessin kuvaaminen.....	76
5.3.2	Palveluvalikoiman lisääminen ja monipuolistaminen.....	78
5.3.3	Sosiaalisen kuntoutuksen vakiinnuttaminen	80
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	82
6.1	Johtopäätökset.....	82
6.2	Pohdinta, kehittämissuhteet ja jatkotutkimusaiheet.....	85
6.3	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	88
	LÄHTEET.....	93
	LIITTEET	100

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Sosiaalipalveluiden sisältöä kuvaavat kehät

Kuvio 2. Asiakastarvelähtöinen malli sosiaaliseen kuntoutukseen

Kuvio 3. Työikäisten palvelujen asiakkuuden palveluprosessi

Kuvio 4. Kehittämistutkimuksen vaiheet

Taulukko 1. Malli aineiston luokittelusta.

Taulukko 2. Asiakasryhmät ja kuntoutuksen tarpeet sosiaalisessa kuntoutuksessa Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä

LIITELUETTELO

LIITE 1 Fokusryhmähaastattelun kysymysrunko

LIITE 2 Saatekirje esimiehille tutkimuslupaa varten

LIITE 3 Saatekirje haastatteluun osallistuville

1 JOHDANTO

Sosiaalityössä oli noussut esiin useita lainsäädännöllisiä ja rakenteellisia muutostarpeita. Lainsäädännön uudistuksista keskeisimpinä sosiaalihuoltolain (L30.12.2014/1301) uudistus ja työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun (TYP) käynnistyminen (L30.12.2014/1369.) Rakenteellisina uudistuksina perustoimeentulotuen käsittelyn siirtyminen sosiaalityöstä Kelalle sekä meneillään oleva maakunta- ja sote-uudistus. Samaan aikaan osallisuutta tukevien palveluiden kehittäminen oli nostettu keskeiseksi tavoitteeksi hallituksen kärkihankkeissa. Näiden uudistusten myötä sosiaalihuoltolaissa (L30.12.2014/1301) ensimmäistä kertaa määritelty sosiaalinen kuntoutus oli useissa yhteyksissä noussut kehittämistyön keskiöön. (SONetBOTNIA 2016.)

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen (Puronmäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2017) helmikuussa 2016 toteuttamassa sosiaalihuoltolain ja sosiaalisen kuntoutuksen kuntakyselyssä todettiin sosiaalihuoltolain määrittelyn sosiaaliselle kuntoutukselle olevan väljän ja aiheuttavan haasteita saavuttaa lain toimeenpanossa valtakunnallisesti yhdenmukaisia ja laadukkaita palveluita. Toisaalta lain todettiin antavan myös mahdollisuuden toteuttaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua paikallisten lähtökohtien ja tarpeiden mukaan. Kuntakyselyn tulosten perusteella sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen nähtiin vaativan lisää ohjaus- ja koulutusresursseja, taloudellisia resursseja sekä sosiaalisen kuntoutuksen johtamista. (Puronmäki ym. 2017.)

Oman ammatillisen kehittymisen kautta nousi halu kehittää sosiaalisen kuntoutuksen palvelua aikuissosiaalityön viranomaistyössä. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä oli kehitetty valtakunnallisesti ja alueellisesti eri kehittämishankkeissa, muun muassa Sosku-hankkeessa. Useiden lainsäädännön uudistusten ja meneillään olleen sote-uudistuksen myötä aikuissosiaalityön toimintatapoja ja palvelujen sisältöjä oli alettu uudistaa. Sosiaalisen kuntoutukseen liittyvä sosiaalityön viranomaistyön luonne oli kokemusteni ja havaintojeni mukaan kuitenkin yhä jäsentymätöntä.

SONetBOTNIAN Pro Sos-hanke (Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Pohjanmaa) on valtakunnallisen Pro Sos-hankkeen osahanke. Etelä-Pohjanmaalta hankkeessa olivat mukana Suupohjan liikelaitoskuntayhtymä, Kuntayhtymä Kaksineuvoinen ja Ilmajoki. Pro Sos-hankkeen tavoitteena oli tukea kuntatoimijoita valmistautumaan palvelurakenteiden ja toimintamallien muutoksiin valmisteilla olevassa sote-uudistuksessa. Hankkeen tavoitteena oli kehittää vahvaa, asiakaslähtöistä ja vaikuttavaa sosiaalityötä maakunnissa. Yhtenä osa-alueena hankkeessa oli kehittää sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmiä ja palveluita (Pro Sos 2017.)

Pro Sos -hankkeen osahankkeissa oli aloitettu keräämään alueellisesti tietoa sosiaalisen kuntoutuksen nykytilasta, jonka pohjalta oli tarkoitus kehittää sosiaalisen kuntoutuksen toimeenpanoa alueellisesti, maakunnallisesti ja valtakunnallisesti. SONetBOTNIAN Pro Sos-hankkeessa todettiin tarvittavan lisää tietoa Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen nykytilasta ja aikuissosiaalityön näkemyksistä suhteessa sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen palveluun. Sosiaalinen kuntoutus sosiaalipalveluna oli aikuissosiaalityön viranomaistyössä herättänyt kysymyksiä siitä, mitä sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalveluna? Miten sosiaalista kuntoutusta tulee toteuttaa? Mikä on sosiaalisen kuntoutuksen suhde aikuissosiaalityöhön?

Tämä opinnäytetyö antoi mahdollisuuden kehittämistutkimuksen keinoin, yhteistyössä Pro Sos-hankkeen kanssa, lähteä kartoittamaan sosiaalisen kuntoutuksen toimintatapoja ja palveluita koko Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityön toimijoilta. Opinnäytetyön tuottamaa tietoa oli mahdollista hyödyntää sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen Pro Sos-hankkeessa, maakunnallisessa sote-uudistuksen valmistelutyössä sekä kuntien sosiaalityön palveluissa.

2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT

Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityössä oli eri yhteyksissä noussut sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä tarve kehittää sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Pro Sos-hankkeessa oli käynnistetty sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyö. Pro Sos-hankkeen kehittämistyöllä tuettiin kuntatoimijoita valmistautumaan palvelurakenteiden ja toimintamallien muutoksiin valmisteilla olleessa sote-uudistuksessa.

Tämä opinnäytetyö oli kehittämistehtävä, jonka tarkoituksena oli kartoittaa sosiaalisen kuntoutuksen nykytilaa sekä aikuissosiaalityön johdon, sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta Etelä-Pohjanmaan alueen kuntien aikuissosiaalityössä. Lisäksi tarkoituksena oli kehittämisselvitelmän keinoin tuottaa tietoa sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kehittämiseen viranomaistyön näkökulmasta.

Tähän opinnäytetyönä toteutettuun kehittämiselvitelmään haettiin mukaan kaikkia Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityön toiminta-alueita. Kehittämisselvitelmän kohteena oli sosiaalinen kuntoutus toiminta-alueiden aikuissosiaalityön sosiaaliohjaajien, sosiaalityöntekijöiden sekä aikuissosiaalityön johtajien näkemysten ja kokemusten mukaan.

2.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän opinnäytetyönä toteutettavan kehittämiselvitelmän tavoitteena oli lisätä ymmärrystä olemassa olevista sosiaalisen kuntoutuksen toimintatavoista ja palveluista sekä kehittämistarpeista Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityössä.

Tämä opinnäytetyö oli kehittämistehtävä, jonka tarkoituksena oli kartoittaa sosiaalisen kuntoutuksen nykytilaa sekä aikuissosiaalityön johdon, sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta Etelä-Pohjanmaan alueen kuntien aikuissosiaalityössä sekä kehittämiselvitelmän keinoin tuottaa tietoa sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kehittämiseen.

Tavoitteena oli löytää vastauksia kysymyksiin:

Mitä sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalveluna aikuissosiaalityössä Etelä-Pohjanmaalla?

Millaisia toimintatapoja sisältyy sosiaaliseen kuntoutukseen aikuisosiaalityössä Etelä-Pohjanmaalla?

Miten sosiaalisen kuntoutuksen palvelua tulisi kehittää Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä?

2.2 Tutkimuksen lähtökohdat

Sosiaalityössä oli useiden lainsäädännön ja rakenteellisten uudistusten myötä noussut esiin muutostarpeita. Samaan aikaan osallisuutta tukevien palveluiden kehittäminen oli nostettu keskeiseksi tavoitteeksi hallituksen kärkihankkeissa. Muutokset aiheuttivat uudistustarpeita aikuissosiaalityöhön ja sosiaalipalveluiden toimeenpanoon. (SONetBOTNIA 2016.)

Sote-uudistuksen keskeisenä tavoitteena oli kansalaisten hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen, palveluiden parempi ja yhdenvertaisempi saatavuus. Tavoitellaan asiakaslähtöisiä ja integroitua sosiaali- ja terveyspalveluita, asiakkaiden tarpeisiin pyritään vastaamaan kokonaisuutena. Tavoitteena oli edistää palvelujen saavutettavuutta, palvelupolkujen sujuvuutta sekä palvelujen kokonaisvaltaisuutta, joilla pyritään edistämään ihmisten hyvinvointia ja terveyttä sekä yksilöllisempiä palveluja. (Hiilamo 2015, 123–124,127–134.)

Sosiaalihuoltolain uudistus tuli voimaan 1.4.2015, jossa määriteltiin ensimmäistä kertaa sosiaalinen kuntoutus sosiaalipalveluna. Sosiaalipalveluiden järjestäminen on sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) määritelty kuntien vastuulle. Meneillään oleva sote-uudistus tulee muuttamaan sosiaalipalveluiden järjestämisvastuun jatkossa maakunnille.

Kuntien sosiaalityössä vastataan sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) määrittämien palveluiden suunnittelusta ja toteutuksesta. Sosiaalipalveluita toteutetaan sosiaalihuollon ammattihenkilöiden sekä myös muiden palvelun toteuttajien toimesta,

joilta ei vaadita sosiaalialan ammatillista koulutusta. Tällöin kuitenkin vastuu palvelujen toteuttamisesta on sosiaalihuollon ammattihenkilöillä aikuissosiaalityössä. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 69–70.)

Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentäminen ja määrittely sosiaalipalveluna on koettu haasteelliseksi. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitoksen (Puronmäki ym. 2017) toteuttamassa sosiaalihoitolakia ja sosiaalista kuntoutusta koskevassa kuntakyselyssä todettiin sosiaalihoitolain määrittelyn sosiaaliselle kuntoutukselle olevan väljä ja aiheuttavan haasteita saavuttaa lain toimeenpanossa valtakunnallisesti yhdenmukaisia ja laadukkaita palveluita. Toisaalta lain todettiin antavan myös mahdollisuuden toteuttaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua paikallisten lähtökoh-
tien ja tarpeiden mukaan. Selvityksen tuloksena ilmeni tarve selkeyttää sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden rooleja ja vastuunjakoja sekä sosiaalisen kuntoutuksen johtamista. Sosiaalisen kuntoutuksen suhteen muihin palveluihin todettiin myös olevan vielä jäsentymätöntä. (Puronmäki ym. 2017.)

Pro Sos-hankkeen tavoitteena on tukea kuntatoimijoita valmistautumaan palvelurakenteiden ja toimintamallien muutoksiin valmisteilla olevassa sote-uudistuksessa. Hankkeen tavoitteena on kehittää vahvaa, asiakaslähtöistä ja vaikuttavaa sosiaalityötä maakunnissa. Yhtenä osa-alueena hankkeessa on kehittää sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmiä ja palveluita (Pro Sos 2017.)

Lisensiaatin tutkielmassaan Paavola (2016) on nostanut esille aktiivisen sosiaalipolitiikan merkityksen osallisuutta tukevien kuntapalveluiden kehittymisessä ja kehittämisessä. Tutkimustuloksina nähdään kehittämistarpeita osallistavien ja kuntouttavien palveluiden osalta, joissa tulisi varmistaa, ettei muodostu ”väliinputoaja”-ryhmiä. Sosiaalinen kuntoutus nostettiin esiin osallisuutta ja kuntoutumista vahvistavana sosiaalityön palveluna. Paavola (2016, 130) pohti myös, että

”palveluiden eriaikainen ja -tasoinen kehittyminen, sekä toiminnan jäsentymättömyys kertovat kuitenkin siitä, että kansalaisten yhdenvertaisuuden vuoksi itse toiminnan ja palveluiden kehittäminen tarvitsee poliittista ja toiminnallista ohjausta.”

Sosiaalipolitiikan yhteiskunnallisena tehtävänä on vastata kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisestä. Sosiaalipolitiikan voidaankin nähdä olevan osa laajempaa hyvinvointipolitiikan kokonaisuutta (Kananaja, Niiranen & Jokiranta 2008, 20–26.) Hiilamo & Saari (2010) tuovat teoksessaan esiin näkemyksiä hyvinvointipolitiikasta sosiaalisten mahdollisuuksien kautta. Möttönen (2010, 205–228) kuvaa yhteisöllisyyttä rakentavaa sosiaalisten mahdollisuuksien politiikkaa hyvinvointiresurssien lisäämisen mahdollistajana.

Sosiaalipolitiikalla on vaikutuksensa siihen, miten paikallisella tasolla sosiaalipalvelut rakentuvat. Sosiaalipalvelut ovat perinteisesti rakentuneet sosioekonomiseen ajatteluun, jonka ei nähdä vastaavan enää tämän ajan kansalaisten arjen monimuotoisiin tarpeisiin, vaan rinnalle tarvittaisiin sosiokulttuurisia ratkaisuja (Toikko 2012, 71.) Toikon (2012, 71) mukaan tämä edellyttää julkisen, kolmannen, yksityisen ja epävirallisen sektorin yhteistoimintaa. Toikko (2012,73–75) kuvaa hyvinvoinnin sekataloutta, jossa eri sektorin toimijat tekevät yhteistyötä täydentämällä toinen toistaan. Näin voidaan muodostaa yhteistoiminnallinen rakenne, joka mahdollistaa paikallisen sosiaalipolitiikan ja sosiaalipalveluiden määrittelyn sen pohjalta.

Pro Sos-hankkeessa oli alettu kehittämään ja jäsentämään sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Useat meneillään olevat uudistukset aiheuttivat tarvetta tarkastella sosiaalisen kuntoutuksen tilaa yksittäistä toimintayksikköä laajemmin, jolla luodaan pohjaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kehittämiseksi paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisestikin. Tämä opinnäytetyönä toteutettu kehittämistutkimus on osa Pro Sos-hankkeen sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyötä. Tämän opinnäytetyön avulla on mahdollisuus kartoittaa sosiaalisen kuntoutuksen toimintatapoja ja palveluita koko Etelä-Pohjanmaan alueen aikuissosiaalityön palveluissa.

3 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN KEHITTÄMINEN SOSIAALIHUOLLON AIKUISSOSIAALITYÖN PALVELUNA

Sosiaalihuollon palveluita tuotetaan aikuisten parissa useissa toimintaympäristöissä ja eri toimijoiden toteuttamina. Tässä opinnäytetyössä viitekehyksenä on sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen palvelu aikuissosiaalityön kontekstissa. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen tähän opinnäytetyöhön sisältyviä käsitteitä, joita ovat aikuissosiaalityö, sosiaalihuoltolaki, sosiaalipalveluiden kehittäminen, sosiaalipalvelut, sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus.

3.1 Aikuissosiaalityö työikäisten palveluissa

Aikuissosiaalityöllä tarkoitetaan kuntien sosiaalivirastojen sosiaalityötä ja -ohjausta työikäisten parissa, jolla pyritään myönteiseen muutokseen asiakkaan elämäntilanteessa, vahvistetaan asiakkaiden omia toimintaedellytyksiä sekä ratkaistaan ja ehkäistään sosiaalisia ongelmia heidän elinympäristössään (Talentia 2017). Puhutaan myös työikäisten palveluista, jossa tavoitteena on tukea sosiaalipalveluiden keinoin työikäisiä asiakkaita elämänhallintaan, työhön, toimeentuloon tai opiskeluun liittyvissä asioissa sekä vähentää eriarvoisuutta (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2018, 45.)

Useat aikuissosiaalityön asiakkaat ovat hyvin haastavissa elämäntilanteissa. Asiakkaiden ongelmat liittyvät yhteiskunnallisiin epäkohtiin, kuten työttömyyteen, asunnottomuuteen ja perusturvan heikkouteen. Aikuissosiaalityön tehtävät kulminoituvat arkielämänhallintaan, asumiseen ja asunnottomuuteen, köyhyyteen ja toimeentulon ongelmiin, päihde- ja mielenterveysongelmiin, syrjäytymiseen ja osallisuuteen, työttömyyden yksilöllisiin seurauksiin ja yksinäisyyteen. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017b.)

Aikuissosiaalityötä toteutetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin erilaisista työorientaatioista käsin, esimerkkinä yksilökohtainen asiakastyö, kuntouttava sosiaalityö, yhteisösosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö. Aikuissosiaalityössä käytetään erilaisia menetelmiä, kuten esimerkiksi yksilö- ja ryhmätyömuotoisia

menetelmiä, psykososiaalisia menetelmiä, palveluohjauksellisia sekä yhteisöllisiä ja valtaistavia menetelmiä. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017b.)

Aikuissosiaalityön käsitettä voidaan lähestyä myös muutossosiaalityön ja huollollisen sosiaalityön näkökulmasta. Muutossosiaalityöllä tavoitellaan myönteistä muutosta asiakkaan tilanteeseen suunnitelmallisella ongelmanratkaisukeskeisellä työotteella, jossa seuranta ja arviointi ovat keskeisiä käsitteitä. Asiakasta tuetaan kuntoutumaan. Huollollisen sosiaalityön tarkoituksena on sen sijaan auttaa ja tukea asiakasta ilman kuntoutumisen ja aktivoitumisen vaatimuksia pyrkimällä ylläpitämään asiakkaan ihmisarvoista elämää. (Taina & Kotiranta 2014, 187–188.)

3.1.1 Sosiaalityö

Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuoltolain (L1301/2014, 15 §) mukaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen ja yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, joka sovitetaan yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa. Sosiaalityön palvelukokonaisuutta ohjataan sekä seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan asiakasta tukevaa muutostyötä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä. (L1301/2014.)

”Sosiaalityö on sosiaalipalvelu, jonka tarkoituksena on edistää asiakkaan sosiaalista hyvinvointia ja toimintakykyä sekä ehkäistä, vähentää ja poistaa sosiaalisia ongelmia.” (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos c2017, 26.)

Sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakkaiden tuen tarpeen arviointiin perustuvaa kokonaisvaltaista asiakas- ja asiantuntijatyötä sekä sen yhteensovittamista muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa. Sosiaalityöllä tavoitellaan sosiaalisten ongelmien vähentämistä ja vahvistetaan hyvinvointia, yhteisöjen toimivuutta ja asiakkaiden toimintamahdollisuuksia heidän omassa elinympäristössään. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 34-35.)

”Sosiaalityö on sosiaalipalvelu, jossa otetaan kokonaisvastuu sosiaalihuollon asiakkaan palvelutarpeiden arvioimisesta, tarvittavien sosiaalipalvelujen ja tuen myöntämisestä, kokonaisuuden yhteensovittamisesta muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan tuen ja palvelujen toteutumista ja vaikuttavuutta” (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2017c, 26.)

Sosiaalityön rooli ja merkitys sosiaalisiin ongelmiin, vaikeisiin elämäntilanteisiin ja syrjäytymisriskeihin vastaavana muutostyönä kasvaa. Sosiaalityöllä on merkittävä rooli sosiaalisten epäkohtien, ihmisten tarpeiden ja organisaatioiden toimintaongelmien esiin nostavana raportoijana ja kehittäjänä. Sosiaalityössä korostuu kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen osaaminen, ongelmatilanteiden jäsentäminen ja kestävien ratkaisujen hakeminen sekä vaikuttava sosiaalinen raportointi ja sosiaalialan tutkiva kehittäminen. Pitkäaikaisiin ja syviin ongelmiin tarvitaan pitkäjänteistä sosiaalityötä ihmisten elinympäristöissä. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 34-35.)

3.1.2 Sosiaaliohjaus

Sosiaaliohjauksella tarkoitetaan sosiaalihuoltolain (L 1301/2014, 15 §) mukaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Sosiaaliohjauksella tavoitellaan yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämistä vahvistamalla elämänhallintaa ja toimintakykyä. Sosiaaliohjaus on sosiaalipalvelu, jonka tarkoituksena on myös ehkäistä, vähentää ja poistaa sosiaalisia ongelmia (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2017c, 26.)

Sosiaaliohjauksessa olennaista on tunnistaa asiakkaan elämäntilanne, hänen voimavarojensa ja toimintamahdollisuuksiensa eri osa-alueet. Asiakkaita tuetaan henkilökohtaisella neuvonnalla ja ohjauksella palveluiden ja etuuksien saamiseksi sekä niiden käytössä. Sosiaaliohjaus perustuu pitkäjänteiseen ja tavoitteelliseen asiakkaiden tukemiseen ja ohjaukseen heidän arkielämänsä sujuvoittamiseksi. Sosiaaliohjauksella asiakkaita saatetaan palveluiden ja toimintojen piiriin. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 35-36.)

”Sosiaaliohjaus on sosiaalipalvelu, jossa arvioidaan sosiaalihuollon asiakkaan palvelutarpeita, ohjataan asiakas palveluihin, tuetaan hän-

tä palvelujen käytössä ja elämänhallinnassa ja tehdään yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamiseksi” (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017c, 26.)

Sosiaaliohjauksella tuetaan sosiaalihuollon asiakasta vuorovaikutuksessa tämän kanssa asiakassuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2018, 26.) Sosiaaliohjauksessa keskeistä on asiakkaiden joustava kohtaaminen, tuki ja motivointi itsenäiseen suoriutumiseen. Asiakkaat nähdään subjektina, aktiivisina toimijoina ja täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä. Sosiaaliohjauksessa hyödynnetään voimavarakeskeisiä yksilö- ja ryhmätyön muotoja tukemaan asiakkaiden osallisuutta ja osallisuuden kokemuksia. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 35–36.) Sayed ja Helminen (2017, 60–64) toteavat sosiaaliohjauksen käytäntöjen olevan muotoutumisvaiheessa.

3.2 Sosiaalihuoltolaki palveluiden järjestämisen taustalla

Sosiaalihuoltolaki määrittää kunnalliseen sosiaalihuoltoon sisältyvän sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen sekä eräiden lakien mukaiset sosiaalihuollon tehtävät ja palvelut (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017,69.) Sosiaalihuoltolaki (L1301/2014, 1 §) määrittelee, että sosiaalihuollon tarkoituksena on:

1. ”edistää ja ylläpitää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta
2. vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta
3. turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet
4. edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa
5. parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimialojen välillä”

Sosiaalihuoltolakia sovelletaan kunnalliseen sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuollon toiminnasta on kyse silloin, kun vastuu palveluiden toteuttamisesta on sosiaalihuollon ammattihenkilöillä (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017,69.) Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (2017) todetaan, että uudella sosiaalihuoltolailla säädetään sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisestä tavoitteena lisätä asiakkaiden osallisuutta ja toimintakykyä.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisten valmiuksia suoriutua jokapäiväisen elämän tehtävistä kotona, työssä ja vapaa-aikana. Toimintakyvyn käsite sisältää sekä fyysisen että psyykkisen toimintakyvyn osa-alueet sekä toimintaympäristön, jossa toiminta tapahtuu (Järvikoski & Härkäpää 2011,12.) Järvikoski ja Härkäpää (2011, 100-102) nostavat kuntoutuksen perusteita koskevassa teoksessaan esiin toimintakyvyn rinnalle myös toimijuuden käsitteen, joka siirtää näkökulmaa toimintakyvystä asiakkaan omaan kokemukseen toimintakyvystään ja osallistumismahdollisuuksistaan.

Osallisuudella tarkoitetaan sekä yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden tunnetta, että yksilön mahdollisuutta toimia ja vaikuttaa omassa asiassaan, yhteisössä ja yhteiskunnassa (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017,70.) Osallisuuden tunne syntyy, kun ihminen kuuluu johonkin yhteisöön esimerkiksi opiskelun, työn, harrastus- tai järjestötoiminnan kautta. Yhteiskunnallinen osallisuus tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Kansallisella tasolla osallisuus näyttäytyy kansalaisen oikeutena osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017a.)

Hyvinvoinnin edistämisellä tarkoitetaan kaikki niitä toimia, joilla voidaan edistää asiakkaiden toimintakykyä ja osallisuutta. Hyvinvoinnin edistäminen voi kohdistua kaikilla tasoilla koko väestöön. Hyvinvoinnin edistämisessä tulee huomioida myös ihmisten elinympäristöjen vaikutukset ihmisten hyvinvointiin. Hyvinvoinnin edistäminen ei ole pelkästään sosiaalihuollon tehtävä, vaan koskee kaikkia toimialoja ja edellyttääkin toimivia rakenteita ja toimintatapoja sekä poikkihallinnollista yhteistyötä. Sosiaalihuollossa sosiaalipalveluiden rinnalla tai niihin sisältyvinä hyvinvoinnin edistämisen toimina voivat olla muun muassa eri toimijoiden tarjoamien tukitoimien koordinointi, neuvonta ja ohjaus, muut matalankynnyksen palvelut sekä edellytysten luominen hyvinvointia edistäville toimille. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017,70.)

Uudistuneessa sosiaalihuoltolaissa määritellään selkeästi, mihin tarpeisiin ja millä palveluilla asiakkaiden tarpeisiin tulee vastata. Sosiaalihuoltolaissa veloitetaan rakenteelliseen sosiaalityöhön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi huolehti-

malla sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä (L1301/2014, 1 §.) Laki velvoittaa eri sektoreita yhteistyöhön ja palveluiden yhteensovittamiseen. Erityistä huomioita sosiaalihuoltolain toimeenpanossa ohjataan kiinnittämään haavoittuvassa asemassa oleviin asiakkaisiin sekä asiakkaisiin, joiden vaarana on pudota eri palvelujärjestelmien väliin. Sosiaalihuoltolaki painottaa aikuissosiaalityön toimintatapojen selkeyttämistä ja asiakkaan kokonaisvaltaista huomioimista palveluissa. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 65-67,69.)

3.3 Sosiaalipalvelut

Yleisellä tasolla sosiaalipalveluilla tarkoitetaan sosiaalihuollon toteuttamaa neuvontaa ja ohjausta, jolla tuetaan kansalaisten arjen sujumista ja arkielämän pulmien ratkaisemista. Sosiaalipalvelut määritellään vapaaehtoisina palveluina, jotka ovat käyttäjälleen maksuttomia, julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin tuottamia palveluja, joista kuitenkin julkinen sektori vastaa ja joita valvoo. Sosiaalipalveluiden nähdään olevan paikallisten toimijoiden tehtävä, jossa yhteistoiminta eri sektoreiden toimijoiden kanssa on keskeistä. Sosiaalipalveluita on mahdollisuus saada palvelun tarvitsijan omista resursseista riippumatta. (Toikko 2012, 37–38,72–73.)

Aikuissosiaalityön määritelmän ja työtapojen selkiintymättömyyden vuoksi sosiaalipalvelut hakevat paikkaansa kuntien käytännöissä. Aikuissosiaalityön palvelut nähdään palveluina, joita muut palvelut eivät ole. Aikuissosiaalityön sosiaalipalvelut näyttäytyvät usein viimesijaisina palveluina asiakkaille, jotka eivät muihin palveluihin sovellu tai ovat muista palveluverkostoista pudonneet. (Taina & Kotiranta 2014,185.)

Sosiaalipalvelut perustuvat asiakkaiden oikeuksiin, lainsäädäntöön ja jossain määrin tarveharkintaan. Sosiaalipalvelut voidaan toteuttaa julkisina tai yksityisinä palveluina, kolmannen sektorin tuottamina palveluina tai jossain määrin myös kansalaisten itsensä tuottamina palveluina. Itsensä tuottamalla palvelulla tarkoitetaan tilannetta, jossa asiakasta neuvotaan ja kannustetaan esimerkiksi huolehti-

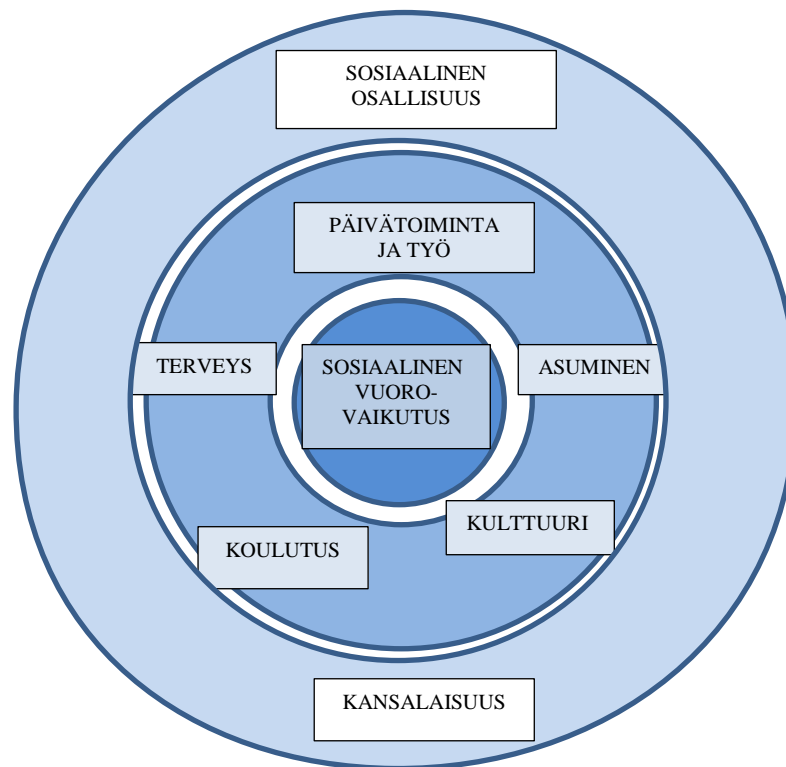
maan omasta terveydestään tai muuten pitämään huolta itse itsestään. (Stenvall & Virtanen 2012, 49–50.)

3.3.1 Sosiaalipalveluiden sisältö

Sosiaalipalveluiden sisältöä voidaan määritellä Toikon (2012, 171–179) sosiaalipalveluiden kolmen kehän avulla, jota havainnollistetaan seuraavan sivun kuviolla (Kuvio 1.) Ensimmäinen kehä muodostuu *sosiaalisen vuorovaikutuksen* kehästä, joka voidaan nähdä sosiaalipalveluiden ytimenä. Sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyy tilanteen arviointia, neuvontaa ja ohjausta yhdessä asiakkaan kanssa, neuvottelua, sovittelua ja terapiaa. Sosiaalista vuorovaikutusta on mahdollista toteuttaa yksilö- tai ryhmäkohtaisena sekä myös yhteisötason toimintana. Tavoitteena on tukea yksilöiden, ryhmien ja eri yhteisöjen sosiaalisia suhteita. (Toikko 2012,173–174.)

Toinen kehä muodostuu *käytännön tuesta ja avusta* arkielämän ongelmiin. Tukea ja apua voidaan tarjota asumispalveluina, päivä- tai työtoimintana tai muuna käytännön tukena esimerkiksi vapaa-ajan toiminnoissa, koulutuksessa tai terveyden ja toimintakyvyn edistämisessä. Sosiaalipalveluita voidaan käytännön tukena toteuttaa monenlaisissa rakenteissa ja verkostoissa ensimmäisen kehän eli sosiaalisen vuorovaikutuksen tukena. (Toikko 2012,174–175.)

Kolmas kehä muodostuu *sosiaalisen osallisuuden edistämisestä ja ylläpitämisestä*. Kolmannen kehän tavoitteena on mahdollistaa asiakkaiden toimiminen täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä heidän omista lähtökohdistaan käsin. Sosiaalisen osallisuuden tavoitteen saavuttaminen edellyttää sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemista että konkreettista käytännön apua ja tukea arkielämän haasteissa. (Toikko 2012,175–176.)



Kuvio 1. Sosiaalipalveluiden sisältöä kuvaavat kehät. (Toikko 2012.)

3.3.2 Sosiaalipalveluiden järjestäminen ja toteuttaminen

Sosiaalihuoltolaki (L1301/2014) määrittelee sosiaalipalveluiden järjestämisen kuntien tehtäväksi, myöhemmin myös maakuntien tehtäväksi. Laki määrittelee sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuulla olevista sosiaalipalveluista. Lisäksi harkinnan mukaan voidaan järjestää muitakin sosiaalipalveluja. Sosiaalipalvelut perustuvat viranhaltijan päätökseen. Sosiaalipalvelut ovat asiakaskohtaisia ja ne on tarkoitettu sosiaalihuollon asiakkaalle vastaamaan tiettyyn asiakkaan palvelutarpeeseen. Sosiaalipalvelujen toteuttaminen muodostaa sosiaalihuollon palveluprosesseja. Yksittäinen sosiaalipalvelu voi sisältää useampia palveluprosesseja. Julkinen hallinto vastaa sosiaalipalveluiden järjestämisestä, sen sijaan sosiaalipalveluiden tuottajana voi olla julkisen sosiaalipalveluiden järjestäjän organisaation lisäksi yksityinen henkilö, yritys tai yhteisö. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017c, 24–25.)

Kuntien sosiaalivirastojen sosiaalityössä vastataan sosiaalihoitolain (L 1301/2014) määrittämien palveluiden suunnittelusta ja toteutuksesta. Sosiaalipalveluita toteutetaan sosiaalihoillon ammattihenkilöiden toimesta sekä myös muiden palvelun toteuttajien toimesta, joilta ei vaadita sosiaalialan ammatillista koulutusta. Tällöin vastuu palvelujen toteuttamisesta on sosiaalihoillon ammattihenkilöllä sosiaalityössä. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 69–70.) Lähteinen ja Hämeen-Anttila (2017,70) korostavat yhtenä sosiaalityön tärkeimpänä tehtävänä asiakkaiden osallisuuden ja yhteiskuntaan osallistumisen tukemista mahdollistamalla asiakkaiden toimijuuden ja vaikuttamisen omissa asioissaan, yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Sosiaalityön yhteiskunnallisena tavoitteena on asiakkaiden turvallisuuden, hyvinvoinnin ja osallisuuden lisääminen tarjoamalla asiakaslähtöisiä, riittäviä ja laadukkaita palveluita (Kananoja 2017, 29–31,35.)

3.4 Sosiaalinen kuntoutus sosiaalipalveluna

Sosiaalihoitolain uudistus tuli voimaan 1.4.2015, jossa määriteltiin sosiaalinen kuntoutus (L1301/2014,17 §) ensimmäistä kertaa sosiaalipalveluna. Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalvelu, johon kuuluu:

- ”1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
- 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen
- 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan
- 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin
- 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja-, tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä” (L 1301/2014.)

”Päihdehuollossa annettavaa sosiaalista kuntoutusta kutsutaan päihdekuntoutukseksi” (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2017c, 32.)

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalista hyvinvointia ja elämänhallintaa edistävä sosiaalipalvelu, jonka tarkoituksena on edistää asiakkaan sosiaalista hyvinvointia ja toimintakykyä sekä ehkäistä, vähentää ja poistaa sosiaalisia ongelmia (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2017c, 30.) Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin sosiaalihoillon asiakkaalle annettavaa tehos-

tettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017c, 32.)

Sosiaalinen kuntoutus perustuu asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Toimintakykyä voidaan arvioida monenlaisista tarkoituseristä käsin. Tavoitteena voi olla esimerkiksi asiakkaan hoidon, kuntoutuksen tai palvelun tarpeen selvittäminen, niiden tarkempi suunnittelu tai vaikutusten arviointi (Sainio & Salminen 2016, 206.) Sosiaalisen kuntoutuksen taustalla on ymmärrys kokonaisvaltaisen työskentelyn välttämättömyydestä silloin, kun ongelmat ovat kasaantuneet ja pitkittyneet tai kun sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteet ovat välttämättömiä ja/tai tarpeellisia henkilön sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 36–37.)

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa asiakkaan kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristönsä rooleista. Sosiaaliseen kuntoutukseen voidaan sisällyttää hyvinvointia edistävinä palveluina esimerkiksi eri toimijoiden tarjoamien tukitoimien koordinoitua, neuvontaa ja ohjausta, muita matalankynnyksen palveluita sekä edellytysten luomista hyvinvointia edistäville toimille. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 70.) Sosiaalinen kuntoutus toteutetaan osana monialaista kuntoutusjärjestelmää tiiviissä yhteistyössä muiden kuntoutusta antavien toimijoiden kanssa (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 36.)

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama kuntoutuksen uudistamiskomitea on valmistanut kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistusta ja antanut ehdotuksensa kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Kuntoutuksen uudistamiskomitean (2017) näkemyksen mukaan sosiaalinen kuntoutus on lääkinnällisen kuntoutuksen ohella osa hyvinvointipalvelukokonaisuutta. Sosiaalinen kuntoutus nähdään osana julkisen vallan järjestämisvastuulla olevia sosiaali- ja terveystalvuuja, joiden järjestämisestä vastaa kunta ja tulevassa palvelurakenteessa maakunta. (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017.)

3.5 Kuntoutus palveluna

Tässä luvussa tarkastellaan kuntoutuksen ja kuntoutumisen käsitteitä sekä kuntoutusta sosiaalipalveluna. Kuntoutuksen uudistamiskomitea määrittelee kuntoutusta seuraavasti:

”Kuntoutus on kuntoutujan tarpeista ja tavoitteista lähtevä, suunnitelmallinen prosessi, jossa kuntoutuja ylläpitää ja edistää toimintaa ja työkykyään ammattilaisten tuella. Kuntoutukseen kuuluu kuntoutujan toimintaympäristöjen kehittäminen. Kuntoutus tukee kuntoutujan ja hänen lähipiirinsä voimavaroja, itsenäistä elämää, työllistyvyyttä ja sosiaalista osallisuutta. Kuntoutus on osa hyvinvointipalvelujärjestelmää ja edellyttää useiden toimijoiden oikea-aikaisia ja saumattomia palveluja ja etuuksia.” (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017,35.)

Autti-Rämö ja Salminen (2016,14–17) tuovat kuntoutumisen hyviä käytäntöjä käsittelevässä artikkelissaan esiin kuntoutuksen käsitteen rinnalle kuntoutumisen käsitteen. Kuntoutumisen käsite ymmärtää asiakkaan aktiivisena toimijana.

”Kuntoutumisella tarkoitetaan toimintaa, jossa kuntoutuja määrittelee itselleen merkitykselliset ja realistiset tavoitteet, joiden saavuttamiseksi välttämättömät keinot suunnitellaan asiantuntijoiden kanssa ja toteutetaan suurelta osin itsenäisesti tai lähiympäristön tukemana” (Autti-Rämö & Salminen 2016, 14–15.)

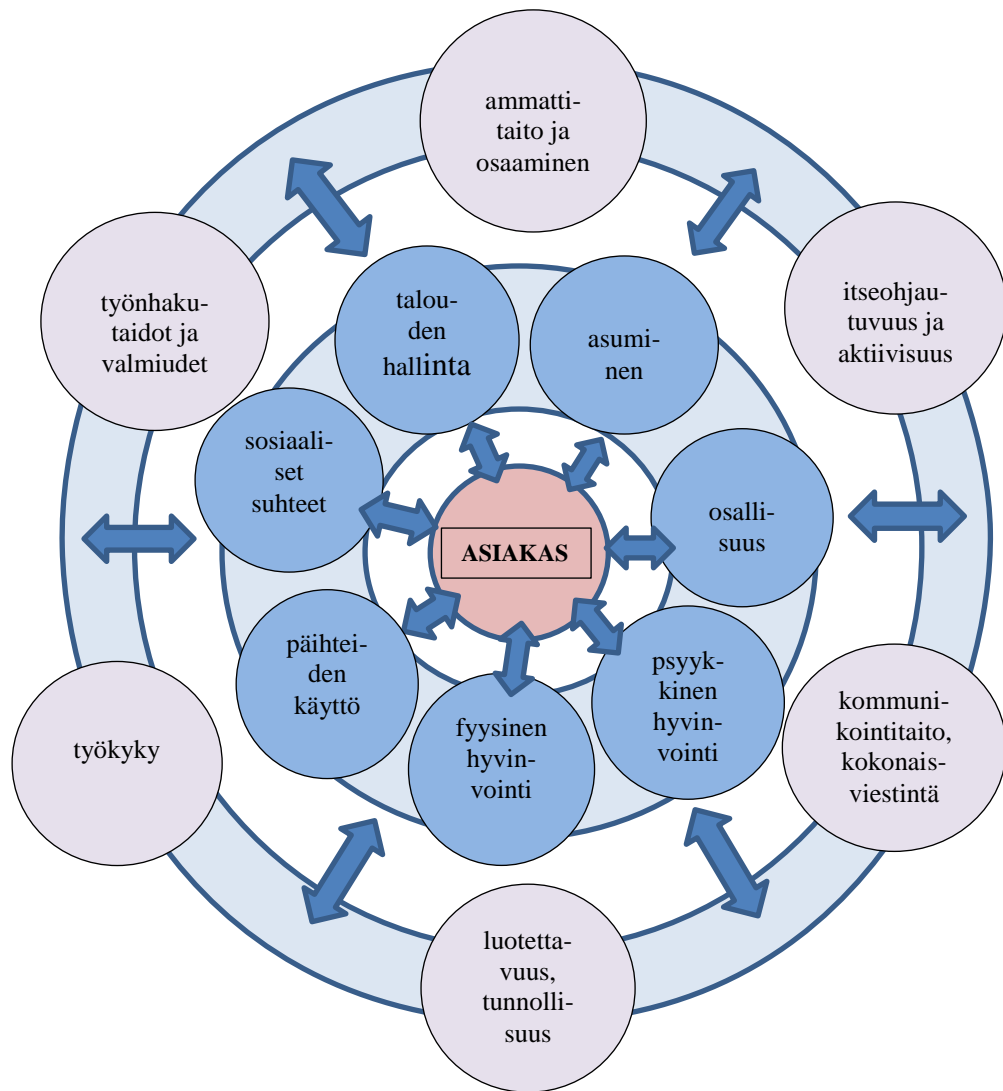
Kuntoutumisen perimmäisenä tavoitteena nähdään olevan myönteinen muutos suoriutumisessa ja osallistumisessa: päivittäisissä toimissa, liikkumisessa ja vuorovaikutuksessa, kotona, työssä ja koulutuksessa (Salminen, Järvikoski & Härkäpää 2016, 29.) Kuntoutuminen lähtee asiakkaan omista tarpeista ja tavoitteista ja keskeistä on tukea asiakkaan omaa aktiivista toimijuutta (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017, 35.)

Kuntoutuksen tulee olla tavoitteellista ja asiakaslähtöistä, jonka keskeisenä tavoitteena on palauttaa, ylläpitää ja parantaa toiminta- ja/tai työkykyä. Toiminta- ja /tai työkyvyllä tarkoitetaan kuntoutujan voimavaroja, itsenäistä elämää, työllistyvyyttä ja sosiaalista osallisuutta. Asiakkaan aktiivinen toimijuus on kuntoutumisprosessin keskiössä (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017,44.)

Jalava ja Seppälä (2010,254) korostavat, että osallisuuden toteutuminen tulee mahdollistaa myös ilman aktiivisen toimijuuden erityisponnisteluiden vaatimuksia. Tällä viitataan heikoimmassa ja haavoittuvimmassa asemassa oleviin asiakkaisiin, joiden osallisuutta tulee tukea johonkin kuulumisen kautta. Osallisuuden ei tule olla velvoite, vaan osallisuus tulee nähdä asiakkaan mahdollisuutena (Jalava & Seppälä 2010,261.)

Lähestyttäessä kuntoutusta sosiaalisesta näkökulmasta, painotetaan sosiaalisen ja fyysisen toimintaympäristön sekä yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutuksia yksilön toimintakykyyn, osallisuuteen ja terveyteen. Sosiaalinen viitekehys korostaa sosiaalisen, fyysisen ja kulttuurisen ympäristön merkitystä sekä ihmisen olosuhteisiin vaikuttamisen mahdollisuuksia (Salminen ym. 2016, 24.)

Sosiaalisen kuntoutuksen hyviä käytäntöjä etsivän selvitystyön (Kesä, Kinnunen, Ala-Kauhaluoma, Laiho, Muller & Joutsen 2013) yhteydessä on paikallisiin tarpeisiin kehitetty sosiaalisen kuntoutuksen asiakastarvelähtöinen sosiaalisen kuntoutuksen malli. Malli hahmottaa sosiaalisen kuntoutuksen määritelmää sekä kuvaa keskeisimpiä sosiaalisen kuntoutuksen palvelun suunnittelussa ja järjestämisessä huomioitavia asioita. Mallia havainnollistetaan kuviossa 3. Malli rakentuu kolmiulotteisessa kehässä, jonka ytimenä on asiakas. Sisemmällä kehällä kuvataan sosiaaliseen toimintakykyyn liittyviä asiakkaan tarpeita ja ulommalla kehällä työelämäosallisuuteen liittyviä tarpeita. (Salminen ym. 2016, 33.)



Kuvio 2. Asiakastarvelähtöinen malli sosiaaliseen kuntoutukseen. (Kesä ym.2013.)

Kuntoutuksen uudistamiskomitea (2017) ehdottaa sosiaalista kuntoutusta kohdistettavan erityisesti vaikeassa asemassa oleville työkäisille. Sosiaalinen kuntoutus nähdään sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin perustella rakennettavana toiminta- ja palvelukokonaisuutena, jonka tavoitteena on

1. ”ylläpitää ja vahvistaa asiakkaan toimintakykyä ja edistää hänen osallisuuttaan
2. parantaa asiakkaan työelämäedellytyksiä tukemalla hänen kuntoutumistaan silloin, kun asiakas ei vielä kykene sitoutumaan

esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan” (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017, 63–64.)

Kuntoutuksen keinoin pyritään tukemaan vaikeissa tilanteissa olevien ihmisten elämää ja selviytymistä. Suunnitelmallisella kuntoutuksella tavoitellaan toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, osallisuuden, yhteisön toiminnan, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistämistä, joka mahdollistaa kuntoutujaa hallitsemaan omaa elämäntilannettaan. Kuntoutus on kehittynyt asiantuntijalähtöisestä toimintatavasta kohti kuntoutujan osallisuutta korostavaa ja kuntoutujan tarpeista lähtevää toimintamallia kohden. (Jalava & Seppälä 2010, 251,254.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa on huomioitava asiakkaiden monialainen ja erilaisten tukitoimien samanaikainen tarve. Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisessa keskeistä on tunnistaa asiakkaiden voimavarat, varata riittävät ajalliset resurssit ja luoda toimiva yhteistyöverkosto kuntoutusprosessille. Sosiaalityöllä nähdäänkin olevan keskeinen koordinoiva rooli eri toimijoiden tukitoimien yhteensovittajana. (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017,64.)

3.5.1 Sosiaalinen kuntoutus palveluprosessina

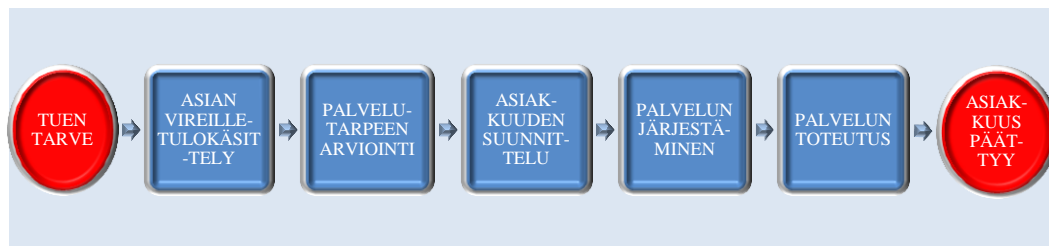
Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalveluna vielä melko uusi palvelu. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessiin ei vielä ole luotu yleisesti hyväksytyjä, valtakunnallisia, toimintamalleja. Tässä luvussa hahmotellaan kuntoutuksen ehdotettua yleistä toimintamallia ja kuntoutusprosessia sekä sosiaalityön palveluprosessia, joiden pohjalta sosiaalisen kuntoutuksen prosessia ja sijoittumista palvelujärjestelmään on mahdollista jäsentää ja hahmottaa.

Kuntoutuksen uudistamiskomitea (2017) ehdottaa kuntoutukseen yleistä toimintamallia, johon kuntoutus perustuu. Nähdään tärkeänä, että kuntoutuksen periaatteet ovat kaikilla asiakkailla ja eri ikäryhmissä samat. Toimintamallin tarkoituksena on varmistaa asiakkaalle hänen tarvitsemansa tuen ja palvelut.

Kuntoutus nähdään yksittäisen toimenpiteen sijaan prosessina, jonka tavoitteena on toiminta- ja työkykyinen ihminen. Kuntoutuksen toiminnan tulee perustua tavoitteellisuuteen ja osallistaa asiakasta. Kuntoutusprosessissa korostuu saumatto-

muus ja siihen tulee sisältyä asiakkaan tarpeen tunnistaminen, arviointi, suunnitelma, päätökset, palvelut ja etuudet, kuntoutujan ympäristöä koskevat toimenpiteet, prosessin seuranta ja arviointi sekä sen pohjalta tehtävät tarvittavat muutokset. (Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017,40-41.)

Kuntoutuksen ja sen toimintakäytäntöjen yhdistämisellä asiakkaan muihin prosesseihin tavoitellaan saumattomia ja oikea-aikaisia toimenpidejatkumoa. Toimintakyvyn muutoksen edellytyksenä on muutos yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Tämän vuoksi nähdäänkin tärkeänä, että kuntoutujan ja hänen toimintaympäristöönsä kuuluvat ihmiset ovat osallisina kuntoutumisen prosessissa. (Autti-Rämö & Salminen 2016,15.)



Kuvio 3. Työikäisten palvelujen asiakkuuden palveluprosessi. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2018)

Sosiaalityöhön sisältyy erilaisia palveluprosesseja. Sosiaalihuollon palveluprosessiin sisältyy viisi eri vaihetta (Kuvio 3.) Sosiaalihuollon ammattihenkilö ottaa käsitteeseen sosiaalihuollossa vireille tulleen asiakkaan tuen tarvetta koskevan asian ja käynnistetään palvelutarpeen arviointi. Palvelutarpeen arvioinnissa arvioidaan asiakkaan tuen tarpeita, asiakkuuden edellytyksiä sekä arvioidaan, millä sosiaalipalveluilla tarpeisiin pystytään vastaamaan. Palvelutarpeen arvioinnin perusteella yhteistyössä asiakkaan kanssa tehdään asiakkuuden suunnittelua ja laaditaan erillinen asiakassuunnitelma, jossa sovitaan asiakkaalle tarjottavista sosiaalipalveluista, muusta asiakkaan saamasta tuesta sekä hänen omista toimenpiteistään sosiaalisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi. Asiakassuunnitelma sisältää

myös yhteisesti sovitut tavoitteet ja toimet niiden saavuttamiseksi. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2018.)

Sosiaalihuollossa viranhaltijan toimesta asiakkaalle järjestetään hänen tarvitsemansa sosiaalipalvelut palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman pohjalta. Sosiaalihuollon viranhaltija tekee sosiaalipalveluita koskevat päätökset ja vastaa siitä, että sosiaalipalvelut toteutetaan tarvittavassa laajuudessa. Asiakkaalle myönnettyt sosiaalipalvelut voidaan toteuttaa joko palvelunjärjestäjäorganisaation omana palvelutuotantona, toimeksiantosopimuksen tai ostopalvelusopimuksen perusteella tai palvelusetelillä. Sosiaalipalveluun sisältyy asiakassuunnitelman pohjalta asiakkaan kanssa laadittu toteutussuunnitelma ja sen mukainen toiminta ja toiminnan arvioiminen ajoittain asiakkaan kanssa sekä palvelun toteuttamisen päättäminen. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2018.)

3.5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen käytännöt ja menetelmät

THL:n toteuttama kuntakysely (Puronmäki ym. 2017) sosiaalihuoltolaista ja sosiaalisesta kuntoutuksesta toteutettiin osana sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallista Sosku-kehittämishanketta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kuntien näkemyksiä sosiaalihuoltolaista ja sen toimeenpanosta, kuntien näkemyksiä siitä, miten sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus käsitteenä ja palveluna konkretisoituu kunnissa palvelun kohderyhmien, tavoitteiden ja sisältöjen osalta sekä saada kokonaiskuva sosiaalisesta kuntoutuksesta kunnissa ja sosiaalista kuntoutusta koskevista kehittämissuunnitelmista.

Kyselytutkimuksen mukaan sosiaalinen kuntoutus ymmärretään kunnissa kuntoutumista tukevana orientaationa sekä aikuissosiaalityön työotteena. Sosiaalinen kuntoutus nähdään monipuolisena palvelukokonaisuutena, johon sisältyy sosiaali-, terveys-, päihde-, mielenterveys- ja työllisyyspalveluita. Sosiaalisen kuntoutuksen menetelminä käytetään sosiaalityötä, sosiaaliohjausta, ohjaus- ja neuvontapalveluita, sekä erilaisia aktivointitoimia yksilötyönä, ryhmätoimintana tai vertaistukena. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on erityisesti asiakkaiden sosiaalisen toimintakyvyn edistäminen sekä välillisesti työelämävalmiuksien edistäminen. Lähtökohtana sosiaaliselle kuntoutukselle nähdään olevan asiakkaan tarpeet, asia-

kaslähtöisyys ja monipuolisuus. Sosiaalinen kuntoutus nähdään ennen kaikkea lähipalveluna, jossa paikalliset lähtökohdat, yhteisöjen ja verkostojen merkitys korostuu. (Puronmäki ym. 2017.)

Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisessa kehittämishankkeessa (SOSKU) on nostettu esiin sosiaalisen kuntoutuksen laatua kuvaavia periaatteita, joita luetaan seuraavasti:

- ”Omaehtoisen motivaation syntymisen edistäminen
- Luottamuksellinen asiakkaan ja ammattilaisen yhteistyösuhde
- Sosiaalinen kuntoutus toteutuu yhteisöissä ja tietyssä ympäristössä
- Toimijoiden ja palveluiden kokoaminen yhteen ja verkoston johtaminen
- Työllisyyden ja työmarkkinoiden strateginen kehittäminen
- Palkitsevuuden kehittäminen”(Terveys- ja hyvinvoinninlaitos d2017.)

Pohjola (2015, 15–33) pohtii yhteisöjen ja yhteisöllisyyden monimuotoista ilmiötä koskevassa artikkelissaan ristiriitaista suhdettamme yhteisöihin ja yhteisöllisyyteen. Yhteiskunnassamme yksilöt nähdään valintoja tekevinä, itse määräävinä, oman etunsa tunnistavina ja omaa etuaan ajavina yksilöinä. Samaan aikaan yhteisöllisyyttä painotetaan esimerkiksi perheiden vastuunottamisena toisista huolehtimisessa sekä kansalaisyhteiskunnan järjestäytyneenä yhteistoimintana ja vapaaehtoistyönä toisten hyväksi.(Pohjola 2015, 15–33.)

Sosiaalipalveluissa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa yhteisöllisen toiminnan voidaan nähdä luovan monia mahdollisuuksia vastata asiakkaiden tarpeisiin. Paikallisissa yhteisöissä sosiaalityön on mahdollista tunnistaa ja ymmärtää asiakkaiden tarpeita ja elinolosuhteita (Stepney & Popple 2008, 114–116.) Yhteisösosiaalityöllä voidaan paikata palveluverkostossa olevia aukkoja, jolla voidaan estää ihmisryhmien putoamista palveluverkostosta (Eräsaari 2015, 50–51.)

Sosiaalityö on pitkälti nojautunut yksilötyöhön, jonka rinnalle yhteisöllisillä toimilla voidaan luoda uusia mahdollisuuksia vastata asiakkaiden tarpeisiin vaikuttavammin. Sosiaalityössä voidaan hyödyntää jo olemassa olevia ja toimivia yhteisöjä sekä perustaa asiakkaiden tarpeen mukaisia uusia yhteisöllisiä toimintoja ja työmenetelmiä (Pohjola 2015, 29–31.) Yhteisöllisillä menetelmillä sosiaalityössä

tarkoitetaan muun muassa erilaisia ryhmätoimintoja tietyille asiakasryhmille, asuinalueille tai instituutioille tai erilaisia ryhmämuotoisia työmenetelmiä ja toimintatapoja eri yhteisöissä (Heikkilä 2015, 264.) Yhteisöllisyys tarkoittaa myös yhteisöjen ja verkostojen luomista eri sektoreiden ja hallinnonalojen kesken. (Pohjola 2015, 29–31.)

Eri toimijoiden asiantuntijuuden ja osaamisen yhdistäminen, yhdessä tekeminen, lisää yhteisvaikuttavuutta palvelun laatuun (Roos & Mönkkönen 2015, 15–17.) Asiakaslähtöisyyteen sekä monialaiseen ja moniammatilliseen työskentelyyn perustuva yhdessä tekeminen on yhteisöllinen toiminto, jossa korostuvat ihmisten keskinäiset suhteet ja vuorovaikutuksellisuus, ja joka mahdollistaa osallisuuden kokemuksia. Yhdessä tekemisen tavoitteena on yhteisen ymmärryksen rakentaminen tarkasteltavasta asiasta, kuten esimerkiksi asiakkaan palvelutarpeista. Palvelujen saatavuus edellyttää toimivaa palveluohjausprosessia, jossa palveluohjaaja vastaa asiakkaan palvelukokonaisuuden koordinaatiosta. (Helminen 2017, 22–31.)

Työmenetelmänä ohjauksessa on monenlaisia lähestymistapoja. Ohjaus työmenetelmänä perustuu ohjaajan ja asiakkaan tavoitteelliseen vuorovaikutusprosessiin, jolla tavoitellaan vaikuttavuutta. Ohjauksen avulla asiakasta voidaan tukea löytämään aikaisempaa parempi suhde toimintaympäristöönsä ja hyödyntämään aiempaa paremmin omia toimintamahdollisuuksiaan. Yhtenä sosiaaliohjauksen toiminnallisena kokonaisuutena on palveluohjaus, jonka keinoin asiakasta tuetaan palvelujen käytössä ja eri palvelumuotojen yhteensovittamisessa. Psykososiaalisen ohjauksen periaatteena on voimavaralähtöisyys, jonka tarkoituksena on auttaa ja tukea asiakasta tunnistamaan, käyttämään ja lisäämään omia voimavarojaan. (Sayed & Helminen 2017, 60–64.)

3.6 Sosiaalipalveluiden kehittäminen

Suomen sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmää on kehitetty vaiheittain, pala palalta, nykymuotoonsa jo 1960-luvulta alkaen. Nykypäivänä sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmä näyttää pirstaleisena. Kuntien toimintakulttuurien ja palveluiden on todettu useissa eri yhteyksissä olevan toisistaan poikkeavia ja toimimattomia. (Stenvall & Virtanen 2012, 11–14.) Sosiaali- ja terveystalouden palveluiden rakenteen ja

työtapojen uudistamisen tarve tätä taustaa vasten onkin ilmeisen perusteltua. Meillä on useita rakenteellisia ja toiminnallisia uudistuksia, joilla on vaikutuksensa myös yksittäisen sosiaalipalvelun kehittämiseen. Rakenteet suuntaavat toimintaa ja toisaalta toiminta suuntaa rakenteiden luomista. Kehittämistyöllä pyritään aina ratkaisemaan jotakin ongelmaa, parantamaan ja korjaamaan sekä tuottamaan ja levittämään uutta tietoa ja taitoa. (Toikko 2012, 150–151.)

Sosiaalityöllä on sosiaalihuollon ja sosiaalipalveluiden kehittämisessä myös tiedontuotannon tehtävä. Sosiaalipalveluiden kehittämisen näkökulmasta sosiaalityön tärkeänä tehtävänä on tuottaa tietoa ihmisten elinoloista ja tuen tarpeista. Suomessa sosiaalityössä tunnusomainen järjestelmäkeskeinen ja virastokeskeinen työskentelytapa on hakemassa uutta suuntaa reflektiivisestä ammatillisuudesta, jossa korostuu kehittävän työn tutkimus ja sen kautta muutos. Sosiaalityön työmuotojen ja käytäntöjen kehittämisellä osallistutaan tiedon tuottamiseen järjestelmän ja rakenteiden uudistamisessa. Kehittämistoimintaa ja tutkimustoimintaa yhdistämällä voidaan tuottaa tietoa sosiaalipoliittisen järjestelmän kaikille tasoille, paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. (Hämäläinen 2015, 74–75.)

Toikko (2012, 144–149) korostaa sosiaalipalveluiden kehittämisessä käyttäjälähtöistä otetta, jolla pyritään vastaamaan kritiikkiin palveluiden saatavuutta ja käytettävyyttä kohtaan. Sosiaalipalveluiden kehittäminen kohdistuu palvelurakenteisiin ja työtapoihin. Sosiaalipalveluiden kehittämisellä tavoitellaan toimivia, laadukkaita ja käyttäjälähtöisiä palveluja (Stenvall & Virtanen 2012, 51.)

Sosiaalipalveluiden kehittäminen on Suomessa aiemmin ollut useimmiten hallinto- ja järjestelmäkeskeistä, josta ollaan siirtymässä enemmän palveluista lähtevään kehittämisen näkökulmaan. Sosiaalipalveluiden kehittämisessä huomioimalla valtakunnalliset, alueelliset sekä oman kunnan tavoitteet ja toimintakäytännöt voidaan tavoitella valtakunnallisesti toimivaa ja yhtenäistä sosiaalipalvelujärjestelmää sekä alueellisesti ja paikallisesti tarkoituksenmukaista ja järkevää verkostoimaista palvelujärjestelmää. (Stenvall & Virtanen 2012, 113–115.)

Työntekijälähtöisen kehittämisen on todettu olevan tehokasta ja onnistunutta. Työntekijälähtöinen kehittäminen mahdollistaa työntekijöiden hyödyntämisen se-

kä kehittämistyön kohteena että mahdollisuutena. Työntekijöiden osallisuus ja arvostus kehittämistyössä mahdollistaa työntekijöiden ideoiden, mielipiteiden ja kokemusten hyödyntämisen vaikuttavien palveluiden kehittämisessä, asiakasnäkökulman esiin tuomisessa sekä kehittämistyöhön sitouttamisessa. (Stenvall & Virtanen 2012, 191.)

Aikuissosiaalityöllä ja aikuissosiaalityöntekijöillä nähdään olevan vahva rooli työn käytäntöjen muodostamisessa sekä sosiaalityön tehtävän yhteiskunnallisessa määrittelyssä. Aikuissosiaalityön jäsentämisen avulla työtä on mahdollista tuoda näkyväksi ja perustella sosiaalityön arvoja ja paikkaa yhteiskunnallisena tehtävänä. (Taina & Kotiranta 2014, 194-195.)

Järjestelmälähtöisessä sosiaalipalveluiden kehittämisessä kiinnitetään huomiota palveluja tuottavien resurssien kehittämiseen. Eri toimijoilla on omat tehtävänsä, roolinsa ja asemansa järjestelmässä. Eri ammattikuntien välinen yhteistyö sujuvoittaa työskentelyä ja mahdollistaa palvelujärjestelmän, joka määrittelee paitsi palvelukokonaisuuden, myös eri yksikköjen, yksittäisten työntekijöiden, johtajien, asiakkaiden sekä eri sidosryhmien toiminnan suhteessa toisiinsa. (Stenvall & Virtanen 2012, 119–123.)

Sosiaalityön määritelmä pitää sisällään vaikuttavuuden seurannan. Aikuissosiaalityössä vaikuttavuutta tulee arvioida, jotta voidaan tunnistaa toimivat ja vaikuttavat työmenetelmät ja käytännöt (Kivipelto, Blomgren, Karjalainen & Saikkonen 2013.) Paasio (2017) kiteyttää, että sosiaalityön vaikuttavuuden seuranta antaa mahdollisuuden ohjata sosiaalityön toimintaa, joka lisää sosiaalityön vaikuttavuutta. Sosiaalityön vaikuttavuuden arviointi edellyttää tilanearviokokonaisuutta. Paasion (2017) näkemyksen mukaan sosiaalityössä vaikuttavuutta voidaan mitata ja seurata näyttöön perustuvalla toiminnalla sekä asiakkaan hyvinvoinnin muutoksen seurannalla. Palvelujen kehittämisessä palvelujen oikea kohdentaminen on tärkeää. Vaikuttavuuden arvioinnilla voidaan saada tietoa siitä, millaiset asiat sosiaalityön käytännöissä ovat vaikuttavia (Kivipelto ym. 2013, 109.) Kivipellon mukaan Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksella on pohdittu pitkään sosiaalityön vaikuttavuutta, joskin laajan kokonaisuuden hallinta mittarein on osoittautunut

haasteelliseksi. Vaikuttavuustiedon keräämiseen tarvittaisiin enemmän ohjausta (Vaalavuo 2018.)

4 KEHITTÄMISTYÖTÄ KEHITTÄMISTUTKIMUKSEN KEINOIN

Tämä opinnäytetyö toteutettiin laadullisena kehittämistutkimuksena, jonka aineiston keräämisessä käytettiin laadullista fokusryhmähaastattelun menetelmää. Aluksi esitellään tutkimusmenetelmiä ja sen jälkeen kuvataan kehittämistyön ja tutkimusprosessin etenemistä pohjautuen käytännön ja teorian vuoropuheluun.

4.1 Kehittämistutkimus

Kehittämistutkimuksen taustalla on ilmiö, prosessi tai asiantila, jota halutaan kehittää paremmaksi. Kehittämisen kohde asetetaan ongelman muotoon ja siihen halutaan löytää ratkaisu. Kehittämistutkimuksessa kehittämiseen yhdistyy tutkimus. Tutkimuksen taustalla on tutkimusongelma, joka halutaan ratkaista tutkimusmenetelmien avulla. Kehittämistyö ja tutkimus muodostavat syklisen prosessin. Kehittämistutkimuksen taustalla on teoria, johon kehittäminen pohjautuu. Teoria muodostaa tutkimukselle kehyksen ja ohjaa tutkimuksen näkökulmaa sekä toimii myös keinona selostaa, kuvata ja perustella tutkimuksen tulkintaa ja tuloksia. Teoriaa voi hyödyntää tutkimusprosessin eri vaiheissa (Vilka 2015, 37–38.) Kehittämistyötä tehdään tutkimuksellisella otteella, jonka avulla halutaan saada ymmärrys ja muutos kehittämistutkimuksen taustalla olevaan ongelmaan. Muutoksen hallinta edellyttää kehittämisen kohteena olevan ilmiön ymmärtämistä. (Kananen 2012, 13,19–24,26–28.)

Kehittämistutkimus ei ole varsinainen tutkimusmenetelmä, vaan enemmänkin tutkimusote tai tutkimusstrategia, jossa käytetään laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Tutkimuksen tulokset ovat yksittäistapauksia eikä niitä sellaisenaan voi yleistää. Kehittämistutkimuksella voidaan kuitenkin muodostaa sellaista ymmärrystä, jolla on laajempaakin merkitystä. Kehittämistutkimuksella voidaan löytää esimerkiksi teoria tai malli, jota voidaan käyttää yleisemminkin. (Kananen 2012, 43–44.)

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa suositellaan tiedon tuottamista aidoissa käytännön toimintaympäristöissä, joista nousevat myös tutkimuksen kysymyksen asettelut (Toikko & Rantanen 2009, 20–21.) Tieteellisen tutkimuksen ja ammatil-

lisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan yhdistämisellä voidaan hyödyntää työelämän kehittämishankkeissa käytäntöjen kehittämistä. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa, jota voidaan käyttää eri yhteyksissä toimintaa kehitettäessä (Vilkkä 2015, 31–33.) Vilkan (2015, 31–32) näkemyksen mukaan

” Teorian muodostaminen ja uusien käytäntöjen muodostaminen parhaimmillaan ruokkivat toisiaan, koska teorit muodostuvat käytännöstä ja käytännöt soveltavat teorioita sekä muuttuvat teorioiden avulla.”

Kehittämistutkimus sisältää selkeät vaiheet, jotka etenevät syklisenä prosessina toimintatutkimuksen tapaan. Kehittämistutkimuksen ja toimintatutkimuksen hiuksen hieno ero on lähinnä toimintatutkimuksen tutkijan roolissa. Kehittämistutkimus ei edellytä toimintatutkimuksen tapaan tutkijan mukana oloa toiminnan kehittämisessä, joskin se on myös mahdollista. Kehittämistutkimuksen vaiheet voivat vaihdella kirjoittajasta riippuen, mutta perusajatus säilyy kuitenkin samana. Kehittämistutkimuksen prosessiin sisältyy jatkuva reflektointi. (Kananen 2012, 41-42, 53.)

Kehittämistutkimus alkaa *nykytilanteen kartoituksella ja ongelman määrittelyllä*, jonka keskeisenä tavoitteena on lisätä tutkijan asiantuntijuutta ja syventää ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tähän on hyvä varata riittävästi aikaa. Ilmiön syvällisellä ymmärtämisellä ja siihen vaikuttavien tekijöiden määrittelyllä voidaan löytää vaikuttamiskeinoja muutoksen aikaansaamiseksi. Kehittämiskohteen rajaamisella voidaan määrittellä tutkimuksen kohde sekä kehittämissuunnan ajallinen rajaus, joka helpottaa kehittämistyön eteenpäin viemistä. (Kananen 2012, 54-56, 63.)

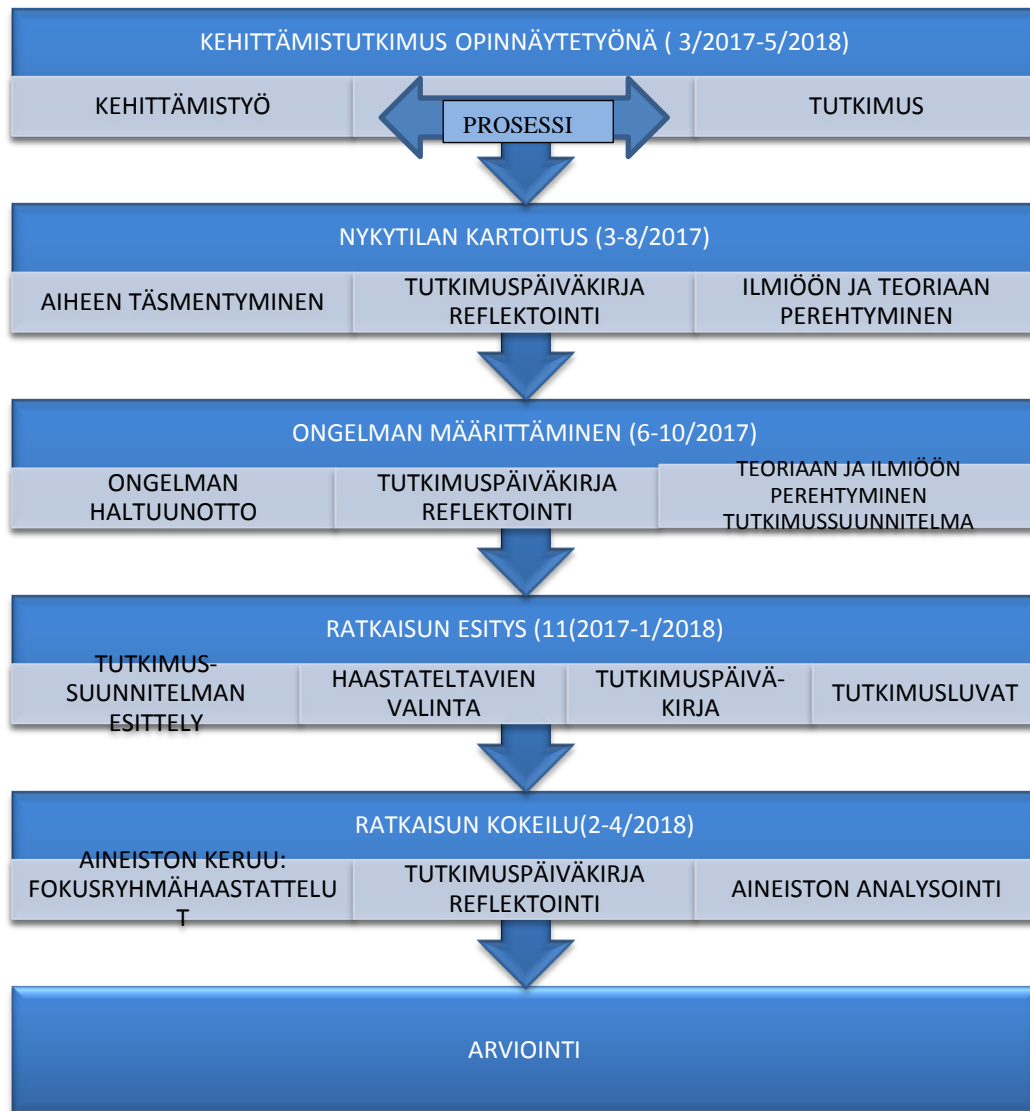
Ongelman määrittelyn ja siihen vaikuttavien tekijöiden analysoinnin ohella kehittämistutkimukseen voidaan osallistaa toimijoita jo suunnitteluvaiheessa. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tarjoamisella voidaan osallistaa kehittämistyöhön mukaan niitä, joita kehittämistyö koskee sekä motivoida heitä mukaan kehittämistyöhön. (Kananen 2012, 53, 55-56, 62-63,70.)

Kehittämistutkimus etenee ongelman määrittelyn jälkeen *ratkaisun etsimiseen ja ratkaisun esittämiseen* niille, joita muutos koskee. Muutoksen aikaansaamiseksi

täytyy löytää ratkaisu ongelmaan. Muutoksen aikaan saaminen edellyttää intervention eli menetelmien ja keinojen valintaa. Intervention valinnassa on huomioitava, ettei sen vaikutuksia voi etukäteen varmaksi ennustaa. Intervention valinnassa on huomioitava myös sen ajallinen vaikutus. Intervention muutossyklin venyessä pitkäksi muutokseen voivat vaikuttaa muutkin asiat kuin interventio. Muutokseen osallisten motivoinnilla on tärkeä merkitys intervention onnistumiseen. Intervention ratkaisuvaihtoehtojen arviointiin on hyvä ottaa mukaan muutokseen osallisia. (Kananen 2012, 74–75.)

Kehittämissuunnitelman toteuttaminen vaatii toimintasuunnitelman käytännön työkaluksi ja kehittämistutkimuksen läpiviemiseksi. Kehittämistutkimukselle on tyypillistä, että kehittämissyklin eri vaiheissa arvioidaan kehittämistyön etenemistä ja mahdollisten korjaustoimenpiteiden tarvetta (Kananen 2012, 53-54.) Intervention avulla voidaan saavuttaa muutos, mutta sen mittaamisen ja vaikuttavuuden osoittamiseksi voi olla haasteellista asettaa mittaristoa, ellei ole tarkkaa tietoa, mitä mitataan tai ei ole käyttökelpoista mittaria muutoksen mittaamiseen. Muutosta voidaan tällöin arvioida esimerkiksi lopputuloksen kautta suhteessa lähtötilanteeseen laadullisen kehittämistutkimuksen temahaastattelun keinoin (Kananen 2012, 75,77–78, 80–81.)

Tämän kehittämistutkimuksen vaiheita havainnollistetaan seuraavan sivun kuviossa 4 mukailten Kanasen (2009, 2012) kuvailemia kehittämistutkimuksen kehittämissyklin vaiheita.



Kuvio 4. Kehittämistutkimuksen vaiheet. (mukaiillen Kananen 2009,2012)

4.2 Kehittämistutkimuksen eteneminen

Tämä kehittämistehtävä sai alkunsa oman ammatillisen kehittymisen kautta, kun sosiaalisen kuntoutuksen käsite sosiaalipalveluna aiheutti omassa työssä ja useissa yhteyksissä epätietoisuutta, eriäviä näkemyksiä ja käytäntöjä, jonka myötä heräsi ihmettelyä ja pohdintaa, miten sosiaalista kuntoutusta tulee aikuissosiaalityössä toteuttaa ja järjestää. Oma mielenkiinto sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen oli jo osaltaan taustavaikuttajana näihin opintoihin hakeutumisessa. Keväällä 2017 sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen opinnäytetyönä nousi uudelleen keskus-

luun omassa työorganisaatiossani. Sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvien toimintatapojen ja palvelujen kehittämiseksi sosiaalityössä koettiin olevan tarvetta.

Useat meneillään olevat uudistukset edellyttävät katsomaan omaa työtä ja palvelujärjestelmää kehittämisen näkökulmasta. Useat uudistukset myös pohdituttavat, millä keinoin asiakkaiden tarpeisiin, meneillään oleviin moniin uudistuksiin ja lainsäädännön vaatimuksiin kyetään vastaamaan ja miten olemassa olevaa tietoa voidaan yhdistää käytännön kehittämisessä. Työelämän tutkimuksia leimaavatkin ammatilliset intressit, joissa tutkimuksen tarpeita säätelevät käytännönläheisyys, työelämälähtöisyys ja ajankohtaisuus. Halutaan kehittää työelämän käytäntöjä yhdistämällä teoriaa, kokemusta ja ammattikäytäntöjä (Vilka 2015, 18–19.)

Keskustelua opinnäytetyönä käynnistettävästä kehittämistyöstä käytiin keväällä 2017 oman organisaationi peruspalvelujohtajan kanssa, jossa nähtiin tarkoituksenmukaiseksi yhdistää kehittämistyö laajemmin maakunnalliseen kehittämistyöhön huomioiden myös sote-uudistuksen valmistelutyö. Käynnistettiin yhteistyö SonetBotnian Pro Sos -hankkeen kanssa. Toukokuussa 2017 tavattiin Sonet Botnian Pro Sos hankejohtajan kanssa ja käynnistettiin yhteistyötä sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseksi. Valtakunnallisessa Pro Sos -hankkeessa oli käynnistetty sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyö, jossa oli nähty tarpeelliseksi kartoittaa sosiaalisen kuntoutuksen nykytilaa alueellisesti kuntien aikuissosiaalityössä.

Yhteistyön käynnistymisen myötä alkoi entistä syvällisempi perehtyminen aihealueen kirjallisuuteen, tutkimustietoon, lainsäädäntöön, meneillään oleviin aihealueen taustalla ja rajapinnoilla vaikuttaviin uudistuksiin, kehittämishankkeisiin ja raportteihin, mikä lisäsi ymmärrystä ilmiöstä ja täsmensi kehittämistutkimuksen aihetta ja kehittämiskohteen rajaamista (Kananen 2012, 55–56, 63.) Opinnäytetyön aihe täsmentyi sosiaalisen kuntoutuksen jäsentämiseen ja nykytilan kartoittamiseen Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityössä.

Tämä opinnäytetyönä toteutettava kehittämistyö olisi osa Pro Sos -hankkeen toteuttamaa kartoitustyötä. Yhteistyötä hankejohtajan kanssa tehtiin henkilökohtaisella tapaamisella touko- ja elokuulla sekä sähköpostitse että puhelimitse. Yhteistyön tarkoituksena oli perehtyä ilmiöön, tiedottaa toisiamme kehittämistyön ete-

nemisestä ja käydä vuoropuhelua kehittämistyön suuntaviivoista ja reunaehdoista. Kehittämistutkimus yhdistettiin SonetBotnian Pro Sos-hankkeen kehittämistyöhön, joten kehittämistutkimuksen onnistumisen kannalta oli huomioitava myös hanketyöskentelyn eteneminen. Tutkimussuunnitelman hahmottaminen aloitettiin jo toukokuulla.

Opinnäytetyön tekijän osallistuminen syyskuussa 2017 Pro Sos-hankkeen järjestämään sosiaalisen kuntoutuksen seminaaripäivään mahdollisti alan asiantuntijaluentoja, paneelikeskusteluun osallistumisen ja maakunnan sosiaalityön toimijoiden esittämien kokemusten ja näkemysten avulla syventää ymmärrystä ilmiöön sekä muodostaa esiymmärrystä ilmiön lähtökohtatilanteesta. Maakunnan aikuisosiaalityön toimijoilla oli mahdollisuus seminaaripäivään osallistumalla olla mukana esittämässä omia näkemyksiään sosiaalisesta kuntoutuksesta ja siten vaikuttaa kehittämistyöhön jo suunnitteluvaiheessa (vrt. Kananen 2012, 60–62.)

Ongelman määrittelyn ja siihen vaikuttavien tekijöiden analysoinnin ohella kehittämistutkimukseen voitiin osallistaa toimijoita jo suunnitteluvaiheessa., joskaan seminaaripäivään osallistujille ei vielä tässä vaiheessa kerrottu opinnäytetyön tekijän kehittämistutkimuksen suunnitelmista. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tarjoamisella osallistettiin kehittämistyöhön mukaan niitä, joita kehittämistyö koskee. Suunnittelutyöhön osallistamisella oli mahdollista myös motivoida toimijoita sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen jatkossa. (Kananen 2012, 53, 55–56, 62–63,70.)

Kehittämistutkimuksen ongelman täsmennyttyä vahvistui ajatus lähteä hakemaan tutkimusongelmaan ratkaisua laadullisen kehittämistutkimuksen keinoin fokusryhmähaastattelun menetelmällä. Aineiston keräämisen yhtenä vaihtoehtona käytiin pohdintaa myös toiminnallisen kehittämispäivän vaihtoehdosta. Pro Sos-hankkeen kehittämistyö, kohderyhmän tavoittamisen mahdollisuudet, maakunnallinen kehittämistyö ja muut sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvät kehittämisprosessit ja kehittämistyön ajallinen eteneminen huomioon ottaen, kehittämistutkimuksen ja fokusryhmähaastattelun menetelmän ajateltiin olevan käyttökelpoinen menetelmä lähteä hakemaan tutkimusongelmaan ratkaisua. Muun muassa fokusryhmähaastattelun osalta oli näyttöä menetelmän toimivuudesta aiemmissä vastaavan

tyyppisissä sosiaalisen kuntoutuksen kartoituksissa muun muassa Pro Sos-hankkeen osahankkeissa Etelä-Suomen alueella (vrt.Kananen 2012, 79.) Fokusryhmähaastattelussa päätettiin käyttää samaa teemakysymysrunkoa (Liite 1), jota myös aiemmissa Pro Sos-hankkeessa toteutetuissa vastaavissa kartoituksissa oli käytetty.

Kehittämistutkimuksesta laadittiin tutkimussuunnitelma ja sen pohjalta käytiin kolmikantaneuvottelu marraskuulla 2017 Vaasan ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjaajan, Sonet Botnian Pro Sos-hankkeen hankejohtajan ja opinnäytetyön tekijän kesken. Tutkimussuunnitelmaa esiteltiin sosiaalityön esimiesten ja Sonet Botnian Pro Sos -hankkeen aluepalaverissa joulukuussa 2017, johon opinnäytetyön tekijä osallistui videoneuvottelun välityksellä. Ratkaisuehdotus esitettiin aluepalaveriin osallistujille myös sähköpostitse lähetetyn kirjallisen saatekirjeen (Liite 2) muodossa, johon oli liitetty tiivistelmä tutkimussuunnitelmasta. Aluepalaverissa ratkaisuehdotusta käytiin läpi ja pohdittiin opinnäytetyönä toteutettavan kehittämistutkimuksen käytännön toteutusta ja menetelmän soveltuvuutta ongelman ratkaisuun.

Kehittämistutkimuksen tutkimussuunnitelman alustavan hyväksynnän myötä pohdittiin avainhenkilöiden eli informanttien valintaa kehittämistutkimukseen sekä päätettiin lähteä hakemaan tutkimuslupaa koko Etelä-Pohjanmaan alueen aikuis-sosiaalityön toiminta-alueiden kunnilta sekä SonetBotnian Pro Sos-hankkeelta. Aluepalaverissa aikuissosiaalityön johtajat pohtivat jo alustavasti ehdokkaita fokusryhmähaastatteluun osallistuvista. Fokusryhmähaastattelun ajankohtaa ja järjestämispaikkaa suunniteltiin alustavasti Seinäjoelle tammi-helmikuun 2018 vaihteeseen.

Aluepalaverissa ei ollut edustusta kaikilta Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön toiminta-alueilta. Opinnäytetyön tekijä oli yhteydessä palaverin jälkeen sähköpostitse ja puhelimitse näiden alueiden aikuissosiaalityön johtajiin esitellen kehittämistutkimuksen suunnitelmaa ja aineiston keräämiseksi suunnitellun fokusryhmähaastattelun toteuttamista. Myös näiltä alueilta suhtauduttiin myönteisesti kehittämistutkimukseen osallistumiseen ja päätettiin edetä tutkimuslupien hakemiseen.

Oltiin siirtymässä kehittämistutkimuksen kehittämissyklissä kohti ratkaisun toteuttamista (Kananen 2012, 77–78.)

Muutokselle ei asetettu tarkkaan mitattavaa tavoitetta, sillä muutosta katsottiin voitavan arvioida kehittämistutkimuksen fokusryhmähaastattelun teemoihin perustuvan kysymyksen asettelun ja aineiston analysoinnin menetelmillä. Haastattelussa käytettiin kysymysrunkoa (Liite 1.), jonka käyttämiseen lupa saatiin Pro Sos-hankkeelta. Intervention avulla voidaan saavuttaa muutos, mutta sen mittaamiseen ja vaikuttavuuden osoittamiseen ei voida asettaa tarkkaa mittaristoa. (Kananen 2012, 75, 80–81.) Intervention testaamista ei nähty tarpeelliseksi. Fokusryhmähaastattelun osalta oli näyttöä menetelmän toimivuudesta aiemmissä vastaavissa kartoituksissa muun muassa Pro Sos – hankkeen osahankkeissa Etelä-Suomen alueella (Kananen 2012, 79.)

Ennen joulua, heti aluepalaverin jälkeen, lähetettiin sähköpostitse kaikille Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön toiminta-alueiden sosiaalityön johtajille tutkimuslupahakemukset. Tutkimuslupahakemuksen liitteenä lähetettiin tiivistelmä tutkimusluvasta sekä johtajille ja tutkimushaastatteluun osallistuville suunnatut saatekirjeet tutkimushaastattelun suostumuslomakkeineen. Tämän jälkeen joidenkin toiminta-alueiden organisaatioiden johtajien kanssa käytiin sähköpostitse ja/tai puhelimitse yhteydenpitoa kehittämistutkimuksen fokusryhmähaastattelun käytännön toteuttamisesta ja/tai tutkimuslupaprosessiin liittyen. Joillakin alueilla oli oma käytäntönsä tutkimusluvan hakemisessa. Tutkimusluvut saatiin Pro Sos-hankkeelta sekä yhtä toiminta-aluetta lukuun ottamatta kaikilta Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön toiminta-alueilta.

Opinnäytetyön tekijä osallistui Pro Sos-hankkeen sosiaalisen kuntoutuksen teemapalaveriin videoneuvottelulaitteiden välityksellä joulukuussa 2017, helmikuussa ja huhtikuussa 2018. Palaverien osanottajat koostuivat Pro Sos-hankkeen osahankkeiden hanketyöntekijöistä ja johtajista sekä aiheen mukaan myös alan asiantuntijoita oli mukana. Palaverissa oli mahdollisuus keskustella ja konsultoida kehittämistutkimuksen ilmiöön liittyvistä aiheista sekä tiimin kesken vaihtaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyön vaiheista.

4.3 Aineiston kerääminen fokusryhmähaastattelun menetelmällä

Tutkimusaineiston keräämiseen käytettiin fokusryhmähaastattelun menetelmää. Fokusryhmähaastattelu on laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä, josta käytetään myös termejä ryhmäkeskustelu tai ryhmähaastattelu. Myös teemahaastattelu termiä käytetään. Teemahaastattelussa määritellään edeltä tietyt teemat eli aihe-alueet, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Fokusryhmähaastattelulla tarkoitetaan 5–10 hengen ryhmää, joka muodostetaan keskustelemaan teeman mukaisesta aiheesta. Ryhmässä tutkijan tehtävä on ohjata keskustelua teeman mukaan ja auttaa ryhmään osallistuvia saamaan aikaan keskustelua ja tilaa vuorovaikutukselle. (Pietilä 2017, 112–113; Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 204–209.)

Ryhmän muodostamista ohjaavat tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset – millaista tietoa tavoitellaan. Ryhmää koottaessa huomioidaan osallistujien erilaiset lähtökohdat tutkittavaan aiheeseen, millä pyritään erilaisten näkemysten esiin tuomiseen keskustelussa. Toisaalta ryhmää koottaessa tulee myös ottaa huomioon, että ryhmään osallistujien kesken on mahdollista viritä keskustelua ja vuorovaikutusta (Pietilä 2017, 119–121, 123–124.) Ryhmähaastattelu voidaan toteuttaa kasvotusten, puhelimitse tai esimerkiksi videoneuvottelulaitteen välityksellä (Kananen 2012, 103.) Tutkimusmenetelmän valinnassa päädyttiin kasvokkain tapahtuvaan fokusryhmähaastatteluun, jonka oletettiin mahdollistavan syvempää ja luontaisempaa vuorovaikutusta haastatteluun osallistujien kesken kuin teknisten laitteiden välityksellä.

Fokusryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä perustuu ryhmän vuorovaikutukseen, joka mahdollistaa aihealueen syvemmän ymmärryksen ja moniäänisyyden tiedon tuottamisessa. Ryhmähaastattelulla voidaan tavoitella rikasta aineistoa, jossa tutkittavaa aihetta on käsitelty monitasoisesti sekä useista näkökulmista (Kananen 2015, 143–146.)

Ryhmähaastattelun tarkoituksena on saada tietoa yhteisön käsityksistä käsiteltävään aiheeseen, kun taas yksilöhaastattelun tarkoituksena on ennemminkin saada tietoa yksilön omakohtaisista kokemuksista (Vilkkä 2015, 123.) Bloor, Frankland,

Thomas & Robson (2001, 42–43) toteavat, että tavoitteena ei ole vain löytää vastauksia kysymyksiin, vaan kannustaa keskusteluun, joka mahdollistaa analysoinnin avulla ymmärtämään vastausten taustalla olevia merkityksiä. Haastattelun avulla on mahdollista keskustelemalla päästä yhä syvemmälle asian ymmärtämisessä (Kananen, 2014:72.) Haastattelua jatketaan niin pitkään, että tutkimusongelmaan kannalta on saatu tarpeeksi uutta tietoa. Aineiston voidaan katsoa olevan riittävä, kun haastattelun tuloksissa alkavat toistua samat asiat, saavutetaan satu-raatio. (Hirsjärvi ym. 2010, 182.)

4.3.1 Haastateltavien valinta

Kehittämistyön onnistumisen kannalta on tärkeää ottaa kehittämistutkimukseen mukaan ne henkilöt, jotka kuuluvat ilmiön piiriin, joita ilmiö keskeisimmin koskettaa sekä joilla on ilmiöstä parhaiten tietoa. Tällä on myös henkilöitä kehittämistoimintaan sitouttava merkitys. Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavien määrää voi olla vaikea etukäteen määritellä. (Kananen 2012, 70–71, 100–101.) Haastateltavien valinta tehtiin tutkimusongelman mukaan valitsemalla osallistujat kokemuksen ja asiantuntijuuden perusteella. Tutkimuksella haluttiin selvittää sekä aikuissosiaalityön toimijoiden käsityksiä että kokemuksia tutkittavasta aiheesta (Vilka 2015, 135-136.) Vilka (2015, 125-126) korostaa myös tutkimuksen emansipatorista tarkoitusta, jolloin tutkimukseen osallistujia ei tule nähdä vain tiedonhankinnan välineinä. Tutkimukseen osallistumisella voidaan edistää tutkittavien ymmärrystä aiheesta ja siten vaikuttaa tutkittavien ajatus- ja toimintatapoihin myös tutkimuksen jälkeen.

Haastateltaviksi valittiin jokaiselta toiminta-alueelta 1-2 avainhenkilöä, jotka toimivat sosiaalisen kuntoutuksen parissa tai kenellä oli siitä parhaiten tietoa. Tutkimukseen haluttiin saada sekä esimiestason että työntekijätason näkökulmaa, jonka oletettiin edesauttavan monitasoisen keskustelun syntymistä. Haastateltavien valinnassa hyödynnettiin aikuissosiaalityön esimiehiä, joiden kautta saatiin haastateltavia yhteensä 11 henkilöä; 5 sosiaaliohjaajaa ja 6 sosiaalityöntekijää, joista 2 esimiestason työntekijää. Aikuissosiaalityön esimiehet ilmoittivat opinnäytetyön tekijälle haastatteluun osallistuvien yhteystiedot sähköpostitse tai puhelimitse ja

jotkut haastatteluun osallistuvat olivat myös itse yhteydessä haastatteluun osallistumisestaan sähköpostitse tai puhelimitse opinnäytetyön tekijään.

4.3.2 Haastattelujen toteuttaminen ja haastateltujen kuvaaminen

Tutkimuslupien saamisen jälkeen oltiin yhteydessä sähköpostitse haastatteluun osallistuviin alustavan haastatteluajankohdan ja haastattelun käytännön järjestämisen sopimiseksi. Haastattelu päädyttiin jakamaan alkuperin suunnitellun yhden fokusryhmähaastattelun sijaan kahteen eri ryhmään, jolla mahdollistettiin haastateltavien osallistuminen ja nopeutettiin kehittämistyön ajallista etenemistä ja siten kehittämistutkimuksen onnistumisen edellytyksiä.

Ensimmäinen fokusryhmähaastattelu toteutettiin Seinäjoella helmikuun 2018 alussa. Ensimmäiseen haastatteluun osallistui 5 henkilöä. Haastattelun aluksi esittäytyttiin ja käytiin vielä läpi tutkimuksen tarkoitusta ja haastattelun käytännön toteutusta sekä kerättiin suostumuslomakkeet tutkimukseen osallistumisesta. Haastattelussa muodostui runsaasti keskustelua ja käytännöistä viriävä keskustelu vaikutti innostuneelta. Haastattelu nauhoitettiin kahdella nauhurilla, puhelimen äänennauhoitussovelluksella sekä sanelukoneella.

Toinen haastattelu toteutettiin helmikuun 2018 puolen välin jälkeen Lapualla. Haastatteluun osallistui 5 henkilöä. Haastattelun aluksi esittäytyttiin sekä käytiin läpi tutkimuksen tarkoitusta ja haastattelun käytännön toteutusta sekä kerättiin tutkimukseen osallistujilta suostumuslomakkeet. Haastattelussa teemat virittivät keskustelua ja käsitysten vaihtoa teemojen aiheista. Haastattelu nauhoitettiin laitteiden toimivuuden varmistamiseksi kahdella nauhurilla, puhelimen äänennauhoitussovelluksella sekä sanelukoneella. Haastattelujen jälkeen nauhoitukset tallennettiin tietokoneelle omiksi tiedostoiksi aineiston käsittelyn ajaksi (Kananen 2012, 108–109.)

Haastatteluihin osallistui yhteensä 5 sosiaalihojaajaa ja 5 sosiaalityöntekijää, joista yksi esimiestason työntekijä. Kaikki haastatellut työskentelivät aikuissosiaalityössä työikäisten palveluissa. Osallistujien tehtävänkuvissa oli jonkin verran eroavaisuutta organisaatioiden välillä. Joidenkin tehtävänkuvaan kuului myös

muun muassa työllisyyspalveluiden sosiaalityötä, kun taas joidenkin osalta työtehtävät rajoittuivat sosiaalitoimiston aikuissosiaalityöhön.

4.4 Aineiston analysointi sisällönanalyysi menetelmällä

Kehittämistutkimuksen aineisto analysoitiin laadullisen aineistolähtöisen eli induktiivisen sisällönanalyysin menetelmällä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi toimii yksittäisenä metodina sekä myös väljänä teoreettisena viitekehystenä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Sisällönanalyysi on tutkimusmenetelmä, jonka avulla tarkastellaan tekstimuotoisia aineistoja, ja jonka tarkoituksena on muodostaa selkeä ja tiivis kuvaus tutkimuksen aineistosta, kadottamatta kuitenkaan aineiston tuottamaa tietoa. Aineistoa tarkastellaan käsitteiden, luokkien, teemojen ja mallien löytämiseksi, hajottamalla aineisto osiin ja rakentamalla se uudella tavalla loogisena kokonaisuutena. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 4-5; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Laadullinen sisällön analyysi jaetaan tutkimuksessa käytettävän päättelyn logiikan mukaan joko induktiiviseen tai deduktiiviseen sisällön analyysiin. Induktiivisen sisällön analyysin päättely perustuu yksittäisestä yleiseen, kun taas deduktiivinen päättely perustuu yleisestä yksittäiseen. Induktiivisessa sisällönanalyysissä aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus, joka lähtee aineistosta. Analyysiyksikkö valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteen suuntaisesti. Deduktiivinen aineiston analyysi sen sijaan perustuu ilmiötä koskevaan teoriaan tai malliin, johon aineiston analyysi pohjautuu. Aineiston analysoimisessa aineistolähtöisesti on pyrittävä objektiivisuuteen, ettei tutkimuksen ilmiötä koskeva teoria tai aiempi tieto ohjaa aineiston analysoinnin toteuttamista eikä siten ole vaikuttamassa lopputulokseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107-108, 110.)

Aineistolähtöinen sisällönanalysoiminen sisältää pelkistämisen (reduointi), ryhmittelyn (klusterointi) ja käsitteellistämisen (abstrahointi) vaiheet. Ryhmittelyä voidaan tehdä luokittelun eli koodaamisen avulla. Pelkistysvaiheessa aineistosta etsitään tutkimustehtävän kannalta olennaiset ilmaukset, jotka tiivistetään tai pilkotaan pelkistetyiksi ilmaisuiksi ja karsitaan aineistosta epäolennainen pois. Pel-

kistetyt ilmaisut listataan allekkain ja sen jälkeen ryhmitellään etsimällä pelkistetyistä ilmauksista samankaltaiset tai erilaiset käsitteet. Samaa asiaa ilmaisevat käsitteet ryhmitellään ja yhdistellään luokiksi, joista muodostuu alaluokkia. Alaluokat tulee nimetä luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Pelkistetyistä ilmauksista muodostetaan näin alaluokkia. Tämän jälkeen luokitusta jatketaan yhdistelemällä alaluokkia yläluokiksi ja yläluokkia pääluokiksi. Lopuksi pääluokat yhdistellään yhdistäväksi luokaksi, jolla on yhteys tutkimustehtävään. Käsitteellistämisen avulla edetään aineiston alkuperäisilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Tutkimuksen empiirinen aineisto ja teoreettinen käsitteistö yhdistetään, jonka tuloksena esitetään käsitteitä, malleja tai teemoja kuvaamaan aineiston kokonaisuutta. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5–7; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-127.)

Aineiston analysoinnissa teemoittelua voidaan käyttää teemahaastattelulla kerättyyn aineistoon. Teemahaastatteluaineisto tiivistetään litteroinnin jälkeen luokittelun avulla. Yksittäisen teeman alle kerätään kaikki haastateltujen teemaa kuvaavat vastaukset ja luokitellaan taas niistä alaluokkia. Teeman alta voidaan näin löytää yhteisiä rakenteita, malleja tai tyypillistä toimintaa. (Kananen 2012, 117.)

Teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä aihealueen mukaan. Teemoittelu voidaan toteuttaa induktiivisen sisällönanalyysin keinoin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105-107.) Teemoitteluvaihe alkaa jo aineiston lukemisen ja analyysivaiheessa, jossa tutkijan on kyettävä hahmottamaan haastatteluaineiston olennainen sisältö. Tässä vaiheessa tutkija päättää, mitä aineistosta tallentaa ja jättääkö jotain pois. Tutkijan tulee päätellä, milloin haastateltava puhuu tarkasteltavasta teemasta. Teemahaastattelussa teemat eivät etene välttämättä johdonmukaisessa järjestyksessä, yksittäisen teeman aihealuetta voidaan käsitellä eri vaiheissa haastattelua. Haastatteluaineistosta esiin nostetut teemat ovat tutkijan tulkintoja haastateltujen vastauksista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 141–142.)

Aineiston keräämisen jälkeen päätetään tutkimuskysymysten ja tutkimuksen tarkoituksen ohjaamana mitä aineistosta lähdetään etsimään. Aineiston analysoimiseksi määritellään analyysiyksikkö, joka voi olla sana, lause, lauseen osa tai ajatuskokonaisuus. Analyysiyksikön määrittelemistä auttaa huolellinen paneutumisen aineistoon lukemalla sitä useampaan kertaan ja näin muodostaen kokonaisku-

vaa tutkittavasta aiheesta. Aineistoon perehtymisen tavoitteena on etsiä vastauksia tutkimusongelmaan esimerkiksi kysymyksillä kuka, missä, milloin, miksi, miten? Aineiston analysoinnilla tutkimusaineisto käydään järjestelmällisesti läpi, ryhmitellen ja luokitellen aineistoa. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5; Vilka 2015, 163–164.)

Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen haastatteluaineisto tulee muuttaa tekstimuotoon, litteroida. Litterointi on työlästä, mutta välttämätöntä tutkimusaineiston käsittelemisen kannalta. Litteroinnin avulla tutkijan ymmärrys tutkimusaineistosta kasvaa, mikä helpottaa aineiston analysointia. Litteroinnin tarkkuus riippuu tutkimuksen tavoitteista ja lähestymistavasta. Tärkeää on säilyttää haastateltavien vastausten ilmaisut ja niiden merkitykset. Litteroinnissa on hyvä käyttää litterointitunnuksia, mikä auttaa aineiston analysoinnissa. (Vilka 2015, 137–139.)

Ensimmäisen fokusryhmähaastattelun jälkeen nauhoitettu haastatteluaineisto kuunneltiin läpi pariin kertaan pyrkien hahmottamaan, mitä aineisto pitää sisällään ja mitä se haluaa kertoa. Aineistoa kuunneltiin etsimällä siitä vastauksia tutkimusongelmaan ja esittämällä aineistolle tutkimuskysymyksiä. Analyysiyksiköksi määriteltiin lause, lauseen osa tai asia kokonaisuus. Tämän jälkeen haastatteluaineisto purettiin tekstimuotoon kirjoittamalla nauhoitettu haastattelu litteroinnin prepositiotasolla sanasta sanaan (ks. Kananen 2012, 109.) Ensimmäinen haastattelu tuotti litteroitua aineistoa 30 sivua käyttäen fonttia Times New Roman 12 rivivälillä 1,5. Litteroinnissa käytettiin litterointitunnuksia merkitsemällä vastaaja omalla merkillään esim. H1/1. H1 tarkoitti numeroitua haastateltavaa ja kautta viivan jälkeen numero 1 tarkoitti 1. fokusryhmähaastattelua.

Myös toisen haastattelun jälkeen nauhoitettua haastatteluaineistoa kuunneltiin läpi pariin kertaan hahmottaen aineiston kokonaisuutta ja litteroitiin samoin kuin ensimmäinen haastatteluaineisto litteroinnin prepositiotasolla sanasta sanaan. Toinen fokusryhmähaastattelu tuotti litteroitua aineistoa 17 sivua käyttäen fonttia Times New Roman 12 rivinvälillä 1,5.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston kokoa määrittelee sisällön laatu, ei määrä (Vilka 2015, 129, 150.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole yleis-

tettävyys kuten määrällisissä tutkimuksissa vaan ennemminkin vanhojen ajatusmallien kyseenalaistaminen ja ilmiön selittäminen ymmärrettävästi. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston avulla tavoitellaan ilmiön ymmärtämistä ja teoreettisesti mielekästä tulkintaa ilmiöstä, joka on mahdollista tavoittaa pienemmäläkin aineistomäärällä ja huolellisella aineiston analysoinnilla. (Vilka 2015,150.)

Kummankin haastattelun jälkeen haastatteluaineistoja litteroitaessa aineistoja alustavasti ryhmiteltiin haastattelun kysymysrunon teemojen mukaisesti. Aineistosta haettiin vastauksia kuhunkin teemaan ja teeman mukaiset haastateltavien vastaukset merkittiin tekstiin litteroinnin edetessä kirjoittamalla eri teema-alueiden vastaukset eri värisin fontein. Litteroinnin jälkeen aineistoja luettiin vielä useaan kertaan huolellisesti läpi ja alleviivattiin vastausten olennaiset sisällöt esittäen tutkimuskysymyksiä aineistolle. Sen jälkeen olennaiset sisällöt tiivistettiin aineistosta pelkistetyiksi ilmaisuiksi ja tallennettiin omiksi tiedostoiksi. Pelkistämisen vaiheessa aineistoa luettiin myös teemojen vastauksia hakien ja tarkentaen litterointivaiheen alustavaa teemoittelua käyttäen merkintänä erivärisiä fonteja teemojen mukaan. Molempien haastattelujen pelkistetyt aineistot tallennettiin omiksi tiedostoiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 142.)

Teemahaastattelu- menetelmällä kerättyä aineistoa oli mahdollista alkaa purkamaan teemakortiston avulla. Teemat nousivat haastattelurunon teemoista jo litterointivaiheessa. Tekstianalyysiohjelman puuttuessa tietokoneen avulla oli mahdollista tallentaa tiedostoja käyttäen hyväksi kopioi-leikkaa-liitä-toimintoja. Kummankin haastattelun vastaukset tallennettiin litteroinnin jälkeen omaksi tiedostoksi. (ks.Hirsjärvi & Hurme 2008, 141–143,173.)

Aineiston tiivistämisen jälkeen molempien aineistojen pelkistetyt ilmaukset siirrettiin samaan tiedostoon peräkkäin. Tehtiin tiedostoon teemakortit kullekin haastattelurunon teemalle. Teemat nimettiin haastattelurunon teemojen mukaisesti. Pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin kunkin teeman mukaiselle teemakortille ja teemakortit tallennettiin omiksi tiedostoikseen. Vastausten konteksti säilytettiin, ellei vastauksesta selkeästi voitu tehdä tulkintaa, että vastauksella on merkitystä myös toisessa asiayhteydessä (vrt.Hirsjärvi & Hurme 2008, 142.) Kustakin teemakortista muodostui luokkia, jotka nimettiin teemarunon teemaa kuvailevalla tavalla.

Seuraavassa vaiheessa teemakortteja lähdettiin luokittelemaan. Etsittiin teemakortteista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia luokittelemalla samankaltaiset ilmaisut. Ilmaisujen luokittelussa käytettiin merkkeinä fonttien eri värejä. Samantyyppiset ilmaisut merkittiin saman värisin fontein. Näin muodostui alaluokkia, jotka nimettiin luokan ilmaisuja kuvaavalla tavalla. Luokittelua jatkettiin edelleen etsimällä alaluokkien ilmaisuista samantyyppisiä ilmauksia, joista muodostettiin luokkia. Näin muodostui alaluokkia, yläluokkia ja pääluokkia. Tyypittelemällä pyrittiin löytämään merkityksiä ja yhteyksiä eri luokkien välillä (ks.Hirsjärvi & Hurme 2008, 174–176.) Lopulta pääluokkia yhdistettiin yhteiseksi luokaksi, joista muodostui luokkia yhdistäviä käsitteitä. Aineiston luokittelusta opinnäytetyön tekijä laati mallin, jota havainnollistetaan taulukossa 1. Käsitteiden avulla oli mahdollista alkaa kuvaamaan aineistoa. Seuraavassa tuloksia kuvaavassa luvussa esitellään aineistosta muodostuneita käsitteitä ja niiden sisältöjä.

Taulukko 1. Malli aineiston luokittelusta.

PELKISTEYTY ILMAISUT	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Tavataan asiakasta useammin	Tiiviit ja säännölliset tapaamiset	ASIAKASLÄHTÖINEN PALVELU
Pidetään tiukemmin kiinni		
Säännöllistä toimintaa		
Sosiaaliohjausta tiiviimpää		
Asiakas on osallinen ja voimaantu	Voimavaralähtöisiä ja voimaannuttavia menetelmiä	
Osallistamisen mahdollistamista		
Voimavarojen mukaista toimintaa		
Tukee asiakkaiden voimavaroja		
Käytetään voimaannuttavia menetelmiä		
Tavoitteellinen prosessi	Tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa	
Asiakkaan motivoimista muutokseen		
Intensiivisempää ja suunnitelmallisempää työtä		
Tehdään asiakkaan kanssa suunnitelmaa		
Asiakas pääsee elämässä eteenpäin		
Osallistuu toiminnan suunnitteluun	Asiakasta osallistavaa toimintaa	
Kehittäjäasiakkaita mukana		
Asiakkaiden tarpeiden mukaan		
Mitä asiakas tarvitsee		

5 TULOKSET

Tässä luvussa kuvataan ja eritellään tuloksia tutkimuskysymyksittäin, joiden alla tulokset on koottuna tutkimushaastattelun aineistonanalyysissä muodostettujen teemojen mukaan. Ensimmäiseksi tarkastellaan, miten sosiaalinen kuntoutus määritellään sosiaalipalveluna aikuissosiaalityössä Etelä-Pohjanmaalla. Sen jälkeen kuvataan ja eritellään sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyviä toimintatapoja Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä ja lopuksi tarkastellaan haastateltujen näkemyksiä sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen kohteista Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä.

5.1 Sosiaalinen kuntoutus sosiaalipalveluna aikuissosiaalityössä

Tämän opinnäytetyönä toteutetun kehittämistutkimuksen haastatteluun osallistuneet kokivat sosiaalisen kuntoutuksen määrittelemisen haasteellisena. Haastatellut kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä epäselväksi ja näkivät palvelukokonaisuuksien hahmottamisen vaikeana. Sosiaalisen kuntoutus sosiaalipalveluna ilmeni haastateltujen kuvausten mukaan kehittyneen eri tasoisesti Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön eri toiminta-alueilla.

Haastatellut kuvasivat sosiaalista kuntoutusta aikuissosiaalityön sosiaalipalveluna, joka mahdollistaa asiakkaan sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen tukemisen, sekä käytännön tuen asiakkaan arkielämän ongelmiin tehostetun yksilötyön ja yhteisöllisen toiminnan keinoin. Sosiaalinen kuntoutus miellettiin toiminnaksi, jolla edistetään asiakkaiden osallisuutta ja hyvinvointia.

5.1.1 Sosiaalityön suhde sosiaaliseen kuntoutukseen

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalinen kuntoutus Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä nähtiin sosiaalityön järjestämisvastuulla olevaksi tavoitteelliseksi, suunnitelmalliseksi ja asiakkaiden tarpeet huomioon ottavaksi sosiaalipalveluksi. Aikuissosiaalityössä tunnistettiin sosiaalityön rooli sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisessa ja järjestämisessä. Sosiaalityön rooli sosiaalisessa kuntoutuksessa näkyi melko selkeänä huolimatta siitä, että haastatellut kokivat **sosiaalisen kuntoutuksen määrittelemisen ja kokonaisuuden hahmottamisen vaikeana**.

Joidenkin mielestä sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellinen laajuus ja jäsentymätömyys aiheuttivat epätietoisuutta ja kokonaisuuden hahmottamisen vaikeutta sosiaalisen kuntoutuksen käytännön toteuttamiseen. Käsitteellisesti sosiaalinen kuntoutus nostattikin melko paljon pohdintaa sosiaalisen kuntoutuksen asemasta ja suhteesta muihin palveluihin.

”Se on niin väljä, se on vähän niinku kaikkee ja silti se ei oo niinku mitään tiettyä”

”Kenelle se on ja onko tämä mitä ja onko tuo sitä...ehkä sitä kaipaava kuitenkin ihminen sellasta että olis joku selkee näkemys, mutta ehkä mä en oo varma saadaanko me sellasta ikinä...onko se tarkoitus ollakin just tällanen että, että se mahdollistaa monia asioita kuitenkin”

Sosiaalinen kuntoutus miellettiin kuitenkin **sosiaalityön perustyöksi**, josta sosiaalityö vastaa. Sosiaalityön perustyöllä haastatellut viittasivat aikuissosiaalityössä käytettäviin sosiaalityön työmenetelmiin ja käytänteisiin. Sosiaalityöllä haastatelluissa viitattiin myös työntekijöiden rooleihin ja **työnjakoon**. Haastatellut kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksen työnjakoa sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan kesken. Sosiaaliohjaajat mielsivät sosiaalisen kuntoutuksen nimenomaan sosiaaliohjaajan työksi. Sosiaalityöntekijöiden rooli nähtiin vahvemmin palveluiden kokonaisvastuun koordinoijana ja palvelutarpeen arvioinnista vastaavana. Sen sijaan sosiaaliohjaajien roolissa painotettiin sosiaalisen kuntoutuksen yksilöohjausta ja asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin toteuttamista. Työnjaon toteutumisessa oli kuitenkin jonkin verran organisaatiokohtaista vaihtelua, jonka haastatellut näkivät johtuvan pienistä toimintayksiköistä ja sen mukaan määräytyvistä työnkuvan sisällöistä. Sosiaalityöntekijällä ja sosiaaliohjaajalla nähtiin ylipäätään olevan alueittain hieman **erilaisia työnkuvan sisältöjä** ja niiden mukaisesti jakautuneita resursseja sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen.

Haastateltujen näkemysten mukaan sosiaalinen kuntoutus on pääsääntöisesti **sosiaaliohjausta**, jota toteutetaan erilaisin menetelmin.

”Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaaliohjaus on melkeen yks yhteen”

”Sosiaalinen kuntoutus on sosiaaliohjaajan tekemää sosiaaliohjausta”

”Joo... ja se on jotenkin... mä aina mietin sitä, että miten se eroaa siitä sosiaalityöstä mitä me nyt tehdään tällä hetkellä... että mikä siinä on se, se mikä tekee siitä sosiaalista kuntoutusta”

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelukokonaisuus ja asema aikuissosiaalityössä vaikutti haastateltujen näkemysten mukaan vielä hakevan paikkaansa. Sosiaalisen kuntoutuksen **prosessin epäselvyys** ja **toiminnan kehysten rakentumattomuus** nousivat esiin molemmissa haastatteluissa sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuden hahmottamista vaikeuttavina tekijöinä.

”Mutta kyllä tämä kaipais mun mielestä jotain semmosta rakenteellista tukea tää työ... ei voi olla vain sen varassa että mitä me siellä virastolla keksitään... kyllähän me keksitään, hyvä näin, että tosi kiva kuulla että on kaikenmoista että ei oo vaan että no me tehdään... että on lähdetty oikeen innolla tekemään... kyllähän tätä pitäis niinku... ku ei oikeen oo sitä... välttämättä se kaikki... etuudet, virkarakenne, rahat kaikki nää... koko se kuvio pitäis olla vielä niinku kivijalka... se on vähän niinku epämäärästä”

”Mut just tuo mitä (x) sano, että ku se prosessi on semmonen jäsentymätön ni jotenkin vaikea lähteä ees mitään resursseja sille... lähteä hakemaan ku ei oikeen oo sitä pohjaa että... pitäis jonkun varaan vähän rakentua että mitä sitten”

Sosiaaliseen kuntoutukseen kaivattiin yhteistä näkemystä siitä, millaisena sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessi ja toimintakokonaisuus sosiaalipalveluna tulisi hahmottaa. Sosiaalinen kuntoutus miellettiin vahvasti sosiaalityön palveluksi, jolla voidaan vastata asiakkaiden tuen tarpeisiin, kunhan siitä saadaan rakennettua toimiva kokonaisuus.

”Mun mielestä se ois tosi hyvä juttu, että siitä sosiaalisesta kuntouksesta ei tulisi sellanen että se olis niinku muiden väline siihen, että no pukataan tää asiakas sosiaaliseen kuntoutukseen ”että siitä päästään” –tyyliin... että vähän niinku se, että se on tavoitteellista ja siinä on, siihen tehdään päätökset ja et siinä ois myös tarkoitus tapahtua jotakin sen ihmisen elämässä, että ei se tuota oo sitä hengailua vaan... ja jotenkin niinku ”pois vaan tietyistä kuvioista”

Sosiaalisen kuntoutuksen suhde sosiaalityöhön ja työllisyyspalveluihin nosti haastatteluissa esiin paljon pohdintaa. Haastatellut näkivät sosiaalisen kuntoutuksen kuntouttavasta työtoiminnasta erotettavana sosiaalityön omana palveluna. Kun-

touuttava työtoiminta miellettiin enemmän työllisyyspalveluiden kuin sosiaalityön palveluksi.

”Niin se...niinku aika mones paikassa se on niin ku niin että sosiaalinen kuntoutus on sama...mä oon taas myöskin sitä mieltä, että ne on eri asia ja ne on niin ku eri juttuja ja niitä ei niinku sekojeta keskenään”

Sosiaalisen kuntoutuksen etuna, haastateltavien näkemysten mukaan, pidettiin sosiaalityön asiantuntemuksen vahvistumista asiakkaan kuntoutumisen tukemisessa. Haastateltujen näkemysten mukaan sosiaalityön nähtiin olevan jollain tapaa alisteinen työllisyyspalveluille, minkä vuoksi sosiaalinen kuntoutus haluttiinkin nostaa esiin sosiaalityön mahdollisuutena tukea asiakkaita asiakkaiden tarpeiden ja sosiaalityön asiantuntijuuden näkökulmasta.

5.1.2 Intensiivinen tehostetun tuen palvelu

Haastatellut kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen eroa sosiaalityöhön palvelun intensiivisyydellä. Sosiaalinen kuntoutus miellettiin sosiaalityön ohjaukseen nähden tiiviimpänä ja suunnitelmallisempänä monien menetelmien toimintakokonaisuutena, jonka lähtökohtana asiakkaan tarpeet ja voimavarat nähtiin keskeisimpinä. Myös tavoitteellisuutta korostettiin. Sosiaalinen kuntoutus nähtiin sosiaalityön **asiakaslähtöisenä palveluna** sekä **työvälineenä**.

Haettaessa sosiaaliohjauksen ja sosiaalisen kuntoutuksen eroa, nousi keskusteluisa esille asiakkaan asioiden edistäminen sosiaaliohjaukseen nähden tehostetumpana tukena. Sosiaalista kuntoutusta kuvattiin **tavoitteellisena** ja **suunnitelmallisena** palveluna, jossa asiakasta **tavataan tiiviisti ja säännöllisesti**. Haastatellut pitivät tärkeänä, että asiakkaiden tilanteissa ei luovuteta haasteellisissakaan tilanteissa, vaan asiakkaasta pyritään pitämään kiinni ja tukemaan pitkäjänteisesti.

”Mutta mäkin niinku en heti vielä luovuta siinä vaiheessa jos jättää tulematta, mä otan niin kun myös uudestaan yhteyttä puhelimitse, soitan, laitan ajan toimistolle ja voin myöskin laittaa että tuun kotikäynnille, että mä en kovin herkästi niinku ennen oli, että ku ei ollu aikaa niin jos ei tullu niin soitettiin ja okei ei tuu, mutta nyt ku se on tässä sosiaalisessa kuntoutuksessa niin mä pidän siitä vähän tiukemmin kiinni”

” Niin tiiviimpää, niin se on ehkä...mä oon aatellu että se pitäs olla, että se kerta kuukaudessa ei riitä mutta seki taas että enemmän jos varaa aikaa niin se on aika rajallinen määrä mitä siihen pystyy sitä työaikaa....kun on kaikki muu työ että ei voi montaa asiakasta olla”

Sosiaalisessa kuntoutuksessa nähtiin olevan **monia menetelmällisiä mahdollisuuksia** vastata asiakkaan tarpeisiin eri elämäntilanteissa ja arkielämän ongelmisissa, tehokkaammin kuin perinteinen sosiaalityö on aiemmin mahdollistanut. Mahdollisuuksina nostettiin esiin useita sosiaalisessa kuntoutuksessa käytettäviä sosiaalityön menetelmiä; **osallistavia ja voimaannuttavia, voimavarakeskeisiä menetelmiä**, yksilö- ja ryhmäohjausta, verkostotyötä, yhteisötyötä, jalkautuvaa ja etsivää työtä sekä kotikäyntejä ja taloudellista avustamista sekä näiden joustavaa yhdistämistä **asiakkaan tarpeiden mukaan**.

Sosiaalisen kuntoutuksen etuna nähtiin palvelun soveltuvuus ilman rajoitteita ja määrittäviä tekijöitä asiakkaiden **monenlaisiin tilanteisiin**. Tärkeänä pidettiin, että asiakkaan elämäntilanne tai etuudet eivät aseta rajoituksia palveluun ohjautumiseen, vaan asiakkaan on mahdollista päästä palvelun piiriin työnhakijana, sairauslomalla, eläkkeellä tai pelkällä toimeentulotuella ollessaan. Myös työssäkäyville sosiaalinen kuntoutus nähtiin mahdollisena, mikäli asiakkaan tarve niin vaatii.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu miellettiin sosiaalityön työvälineeksi ja mahdollisuudeksi, jonka avulla voidaan pysähtyä rauhassa **selvittelemään asiakkaan tilannetta** ja sen taustalla olevia ongelmia tarkemmin. Haastatellut näkivät tehostetun tuen tarjoamisen edellyttävän tarkempaa tilannearviota, jonka pohjalta asiakasta voidaan lähteä tukemaan tämän omien tavoitteiden ja voimavarojen mukaan.

” Kyllä mäki oon nuorten kans enempi sillä menetelmällä, että nyt peli poikki jos siellä on niitä keskeytyneitä koulutuksia...että se ei oo mikään ratkasu että etitään uus, vaan nyt ensin joku muu asia taustalta kuntoon ja sitte lähetään miettiin ihan rauhassa, aikaa kylä on”

”Se ei välttämättä oookaan se ongelma, että hällä ei oo ammattitutkintoa, vaan siellä voi olla joku muu se asia ja se pitäisi kaivaa mitä se on ja mitä hän oikeesti haluaa ja mitä ne on ne mahdollisuudet ja esteet ja miten ne voitais voittaa...asiakas voi olla monesti niin

siellä kuopan pohjalla ettei hän nääkään sieltä mitään mikä voi olla se seuraava hänen askeleensa”

Sosiaalinen kuntoutus nähtiin mahdollisuutena selvittää monella tapaa asiakkaan tilannetta laajemminkin. Haastateltujen mukaan asiakasta voidaan sosiaalisen kuntoutuksen keinoin tukea hakeutumaan terveystalouteen ja esimerkiksi avustaa taloudellisesti terveystalouteen ja sitä kautta mahdollistaa muun muassa terapialpalveluita tai lääkinnälliseen kuntoutukseen pääsyn. Asiakkaan tilanteen selvittelyllä nähtiin olevan pyrkimys suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen, asiakkaan voimavarat huomioivaan tukemiseen ja asiakkaan elämän eteenpäin viemiseen.

5.1.3 Osallisuuden tukeminen

Haastatteluun osallistuneiden mukaan sosiaalinen kuntoutus on osallisuutta tukevaa toimintaa, johon pyritään erilaisin työmuodoin ja menetelmin. Yksilöllisen ja yhteisöllisen tuen eri mahdollisuuksia haastatellut pitivät osallisuuden edistämisen edellytyksenä. Asiakkaiden erilaisten tuen tarpeiden nähtiin vaativan erilaisia työmuotoja ja menetelmiä vastata asiakkaiden tarpeisiin heidän lähtökohdistaan käsin.

Yhteisöllistä toimintaa

Haastateltujen näkemysten mukaan sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy yksilöohjauksen rinnalla yhteisöllisenä toimintana. Yhteisöllistä toimintaa haastatellut kuvasivat **sosiaalisten suhteiden mahdollistamiseen ja osallistamiseen** liittyvillä toiminnoilla. Osallistamiseen pyrkivän toiminnan haastateltavat näkivät toimintana, jossa asiakkaat voivat tavata toisia ihmisiä, harjoitella sosiaalista vuorovaikutusta, osallistua kodin ulkopuoliseen toimintaan, vahvistaa itsetuntoa ja kokea voimaantumista. Yhteisölliseen toimintaan osallistuminen nähtiin jo isona askeleena joidenkin asiakkaiden kuntoutumisessa. Haastateltujen mukaan asiakkaat tarvitsevat yksilökohtaista tukea rohkaistuaan ja voimistuakseen osallistumaan yhteisölliseen toimintaan.

Yhteisöllistä toimintaa nähtiin toteutettavan pääosin erilaisina **ryhmätoimintoina**. Sosiaalisena kuntoutuksena asiakkaat voivat osallistua **kuntouttavan työtoimin-**

nan ryhmiin. Ryhmätoimintoja oli alettu järjestämään ja kokeilemaan myös niin sanottuina matalankynnyksen ryhminä, joita haastatellut tarkoittivat nimenomaan **sosiaalisen kuntoutuksen ryhminä.**

Yhteisötyö tai erilaisten yhteisöjen toiminta osoittautui haastateltujen näkemysten mukaan melko vähäiseksi sosiaalisen kuntoutuksen työmuotona lukuun ottamatta ryhmätoimintoja yhteisöllisenä toimintana. Haastatteluissa tuli myös esille, että yhteisöjen toimintaa ei joko ole tai ei ehkä tunneta riittävästi esimerkiksi kolmannen sektorin toiminnassa.

Käytännön tukea arjessa

Haastatteluun osallistuneiden näkemysten mukaan sosiaalisen kuntoutuksen keinona tukea asiakkaita heidän omassa arjessaan oli pääsääntöisesti **yksilötyö.** Yksilötyö nähtiin luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamisen ja asiakkaan motivaation kasvattamisen kannalta merkityksellisenä. Asiakkaan voimavarojen ja tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan arjen tukemisen keinoina nähtiin tarkoituksenmukaisena **yhdistää yksilötyöhön yhteisöllistä toimintaa.** Arjessa tukemista kuvattiin **käytännön apuna** ja vierellä kulkemisena erilaisten arjen ongelmien ratkaisemiseksi. Arjessa tukemisen katsottiin liittyvän asioinnissa ja **asioiden hoidossa avustamiseen, asumisessa tukemiseen** ja arjen **ongelmien selvittelyyn** yhdessä asiakkaan kanssa. **Rohkaisu** nähtiin myös arjen tukemisessa yhtenä keskeisenä asiakkaan tukemisen muotona. Käytännön arjessa tukemisessa jotkut haastatelluista näkivät myös **yhteisötyön mahdollisuudet**, jolla käytännön tukea voitiin tarjota lähellä asiakkaan arkea.

5.1.4 Hyvinvoinnin edistäminen

Haastateltujen näkemysten mukaan sosiaalinen kuntoutus näyttäytyi myös hyvinvointia edistävänä toimintana. Hyvinvoinnin edistämisen toimia kuvattiin **elintapaohjauksena**, jolla asiakkaita ohjataan pitämään **huolta itsestään ja terveydestään**, voimaan paremmin. Elintapaohjauksen sisältöinä nostettiin esiin liikuntaan, ravintoon, lepoon ja terveyteen liittyvää **neuvontaa ja ohjausta.** Elintapaohjausta oli haastateltujen mukaan lähdetty toteuttamaan jonkin verran lähinnä yksilöohja-

uksessa sekä myös ryhmätoiminnoissa, joissa oli hyödynnetty eri toimijoiden osaamista ja toimintojen yhteensovittamista.

”...Liikuntaneuvoja...hän sano, että hänellä on nyt sitte personal trainer vaikkei se nyt oo pelkästään semmonen, mutta siinä kato-
taan sitä hyvinvointia joka taholta ni tää on nyt ollu semmonen mi-
tä mä oon ensimmäistä kertaa nähny että hän on ollu niinku innos-
tunut, että katotaan miten käy”

Harrastusmahdollisuuksiin kannustamisen haastatellut nostivat esiin useim-
missa sosiaalisen kuntoutuksen toimintamuodoissa. Harrastuksiin kannustamisen
haastatellut näkivät sekä keinona osallistaa asiakkaita kodin ulkopuoliseen toimin-
taan, että myös asiakkaan hyvinvointia ja terveyttä edistävänä toimintana. Hyvin-
voinnista huolehtimiseen kannustetaan **tutustumalla erilaisiin harrastuksiin** se-
kä hyödyntämällä erilaista harrastuneisuutta ja siihen pohjautuvia **toiminnallisia**
menetelmiä yhteisöllisissä toiminnoissa. Harrastustoimintaan kannustamista ja
tutustumista haastateltujen mukaan oli toteutettu yksilöohjauksena, ryhmätoimin-
noissa sekä tukemalla asiakkaiden omatoimista osallistumista harrastuksiin osana
sosiaalisen kuntoutuksen palvelua.

”Kun mä mietin ainakin meillä...eikö ne oo että ostetaan että ne ite
menee että ei oo mitään valamiita ohjattuja ryhmiä...se tavallaan
vaan annetaan niinku esimerkiks rahallinen avustus siihen että pys-
tyy käymään jossakin”

Haastateltujen näkemysten mukaan harrastustoimintaan kannustamisessa oli hyö-
dynnetty jonkin verran eri toimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä toimintoja yh-
teen sovittamalla. Mahdollisuuksien mukaan oli myös yksilökohtaisen **taloudelli-**
sen avustamisen keinoja käytetty myöntämällä taloudellista tukea esimerkiksi
uinti- ja kuntosalilippuihin sekä erilaisten harrastusten maksuihin. Taloudellisen
avustamisen merkityksen harrastustoimintojen mahdollistamisessa haastatellut
näkivätkin suurena. Haastateltujen kokemusten mukaan asiakkailla on harrastuk-
siin osallistumisessa taloudellisia esteitä. Harrastustoimintaan kannustaminen
haastateltujen mukaan oli aiheuttanut ehkä eniten kustannuksia myös sosiaalisen
kuntoutuksen toteuttamisessa ja siten jossain määrin rajoittanutkin hyvinvoinnin
edistämisen toimia sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa.

Hyvinvoinnin edistämisen toiminnoissa haastatellut korostivat myös **omatoimisuuteen kannustamista**. Asiakkaiden saattaminen sosiaalisen kuntoutuksen keinoin hyvinvointia edistäviin toimintoihin nähtiin tukevan asiakkaan hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista ja siten edistävän asiakkaiden osallisuutta.

5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen toimintatavat aikuissosiaalityössä

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen toimintatavoissa Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä nähtiin olevan jonkin verran eroavaisuutta toiminta-alueittain. Haastatellut kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointia, jota toteutettiin sosiaalityön palvelutarpeen arviointina sekä te-toimiston kanssa aktivointityössä ja Typin palveluissa osana työllistymissuunnitelmien laadintaa. Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arvioinnissa toimintatavat riippuivat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien **työnkuvien sisällöistä, työnjaosta ja työtehtävien organisoinnista** toiminta-alueittain.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa seurannan ja arvioinnin mallinnettujen menetelmien käyttöä oli alettu kokeilemaan. Seurannan ja arvioinnin mittaamisen menetelmissä haastatellut näkivät kuitenkin olevan puutteita. Haastateltujen mukaan Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä ei ollut asetettu asiakaskriteereitä sosiaaliseen kuntoutukseen. Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen palveluita oli kohdennettu pääosin vaikeassa asemassa oleville työkäisille asiakkaille sekä jossain määrin vailla ammatillista koulutusta olleille nuorille.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelua koskevassa päätöksenteossa oli eroavaisuuksia toiminta-alueittain. Sosiaalisen kuntoutuksen päätöksenteon dokumentaatiossa ilmeni erilaisia toimintatapoja. Haastateltujen mukaan tiimityön hyödyntäminen sosiaalisen kuntoutuksen prosessin eri vaiheissa oli toteutunut eri tavoin eri organisaatioissa.

Toiminta-alueittain nähtiin suurtakin vaihtelua sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa. Toisaalla haastateltujen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelut nähtiin lähes vakiintuneena toimintana, kun taas toisaalla sosiaalisen kuntoutuksen palvelut olivat vasta käynnistymisen ja kehittämisen asteella.

Haastateltujen yhtenäisen näkemyksen mukaan sosiaalinen kuntoutus nähtiin toimintana, jonka sisältöjen suunnittelussa ja toiminnan toteuttamisessa otetaan huomioon ja kuunnellaan asiakkaiden tarpeita ja toiveita. Myös kehittäjäasiakkaita ja kokemusasiantuntijoita oli jossain määrin alettu ottamaan mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

5.2.1 Kuntoutuksen tarpeen arviointi

Haastateltujen mukaan asiakkaat ovat ohjautuneet sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointiin sosiaalihuoltolain mukaisella **ilmoituksella sosiaalipalvelujen tarpeesta ja yhteydenotoilla**. Ilmoituksia ja yhteydenottoja oli tullut muun muassa Kelasta, Te-toimistosta, työllisyyspalveluista, asumispalveluista ja terveystalouksista sekä muilta yhteistyötahoilta. Myös asiakkaan läheiset sekä joskus myös asiakkaat itse olivat ottaneet sosiaalityöhön yhteyttä sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arvioimiseksi. Haastatellut näkivät sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointia tapahtuvan myös sosiaalityön **asiakassuunnitelman** tarkistamisen yhteydessä, kun asiakkaalla on jo jonkinlainen asiakkuus sosiaalityön palveluihin. Asiakkaiden ohjautumisessa sosiaaliseen kuntoutukseen haastateltavat näkivät kehittämisen tarpeita. Haastatellut pohtivat sosiaalisen kuntoutuksen heikkoa tunnettavuutta ja sen merkitystä sosiaalisen kuntoutuksen saavutettavuuteen. Jossain määrin asiakkaita oli alkanut ohjautua kuntoutuksen tarpeen arviointiin myös aikuissosiaalityössä aloitetun **etsivän ja jalkautuvan työn avulla**. Haastatellut pitivätkin tärkeänä kehittää keinoja löytää asiakkaat, jotka voisivat hyötyä sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta. Haastateltujen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tunnetuksi tekemisellä nähtiin yhteys asiakkaiden sosiaalisen kuntoutuksen palveluun ohjautumiseen.

Asiakaskriteerit

Haastateltujen näkemysten mukaan Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen asiakasohjauksessa ei ollut asetettu kriteereitä. Asiakaskriteereistä haastatteluissa käytiin pohdintaa ja haastatellut yhdenmukaisesti näkivät, että sosiaaliseen kuntoutukseen on **vaikea asettaa kriteereitä**. Sosiaalista kuntoutusta pidettiin asiakkaiden tarpeeseen annettavana sosiaalityön palveluna, joka

kuuluu kaikille, jotka sitä tarvitsevat Haastatteluun osallistuneet kävivät kriteerien pohdinnassa runsaasti keskustelua aikuissosiaalityön asiakkaiden kelpaamattomuudesta muihin palveluihin, joten asiakkaiden nähtiin lopulta päätyvän sosiaaliseen kuntoutukseen. Haastatellut toivat esiin, että sosiaalityöstä ei haluta kääntää asiakkaita pois. Haastatellut pohtivat sosiaaliselle kuntoutukselle asetettavien kriteerien ja määritelmien vaikutusta asiakkaiden palveluun pääsemisen esteiden näkökulmasta. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on tarkoitettu myös niille, jotka eivät muihin palveluihin sovellu.

Asiakkaan tilanteen ja ongelmien tunnistamisen haastatteluun osallistuneet näkivät olevan tärkeä lähtökohta sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelussa. Haastateluissa käytiin monipuolisesti keskustelua ja pohdintaa sosiaaliseen kuntoutukseen ohjautuneiden asiakkaiden tilanteista ja kuntoutuksen tarpeista. Asiakkaiden tarpeiden todettiin olevan yksilöllisiä, mutta monimuotoisia.

Tämän tutkimuksen tuloksena näistä haastateltujen näkemyksistä opinnäytetyön tekijä laati ongelmalähtöisen asiakassegmentoinnin (Taulukko 2), joka kuvaa ja erittelee Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön sosiaaliseen kuntoutukseen ohjautuneita asiakasryhmiä ja asiakkaiden sosiaaliseen kuntoutukseen ohjaamisen taustalla olleita tarpeita haastateltujen näkemysten mukaan. Haastateltujen näkemysten mukaan asiakkaalla voi olla yksi tai useampia ongelmia ja tarpeita, joiden vuoksi sosiaalisen kuntoutuksen palvelu nähtiin asiakkaan kuntoutumista ja osallisuutta tukevana palveluna. Sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmänä tämän tutkimuksen mukaan on ollut pääasiassa työelämän ulkopuolella vaikeassa asemassa olevat työkäiset asiakkaat sekä vailla ammatillista tutkintoa olevat nuoret.

Taulukko 2. Asiakasryhmät ja kuntoutuksen tarpeet sosiaalisessa kuntoutuksessa Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarve	Asiakasryhmät
Toimeentulon ongelmat	Taustalla pitkittynyt työttömyys . Työllistymispalveluissa asiakkaan tilanne ei ole edistynyt eikä asiakkaan tilanteeseen ole löydetty ratkaisua työllistymistä edistävien palvelujen avulla. Asiakkaalla on ollut toistuvia katkoja työhaussa . Asiakas ei ole kyennyt sitoutumaan työnhakijaa koskeviin velvoitteisiin työnhakijana. Asiakkaan tulona on perustoimeentulotuki . Asiakas ei ole ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi.
Elämän- ja arjenhallinnan ongelmat	Asiakkaan ongelmien taustalla on elämänhallinnan ongelmia ja vaikeuksia selviytyä arjessa. Asiakkaalla saattaa olla päivärytmi sekaisin, asumisessa ongelmaa , asiakkaalla ei ole sosiaalisia verkostoja , omat asiat jäävät hoitamatta . Asiakkaan on vaikea sitoutua palveluihin tai ei uskalla lähteä kotoa mihinkään.
Päihde- ja mielenterveysongelmat	Asiakkaalla on päihdeongelma ja hän on päihdepalveluiden ulkopuolella . Asiakkaalla on pitkäaikainen päihdeongelma ja hän on pudonnut pois päihdepalveluista . Päihdepalveluista puuttuu sosiaalisen kuntoutumisen palveluita. Asiakkaalla on mielenterveysongelmia , kuten sosiaalisten tilanteiden pelkoa tai paniikkihäiriöoireita. Asiakas on pudonnut mielenterveyspalveluista tai mielenterveysongelmia ei ole diagnosoitu. Asiakas on mielenterveyspalveluiden ulkopuolella .
Työ- ja toimintakyvyn ongelmat	Asiakkaalla on useita ongelmia , joihin hän tarvitsee tukea. Asiakkaalla on asiakkuuksia ja hoitosuhteita monelle eri taholle . Asiakas on ollut pitkään sosiaalityön asiakkuudessa , ja useita palveluita on kokeiltu. Asiakkaalla on syviä ongelmia ja selvittämättömiä ongelmia . Asiakas on työnhakijana . Asiakas on todettu työkyvyttömäksi . Asiakas on sairauslomalla . Ei kykene kuntouttavaan työtoimintaan .
Syrjäytyminen	Asiakas on kaikkien palvelujen ulkopuolella . Asiakkaalla on pitkittyneitä ongelmia ja hän on pudonnut palveluista . Asiakas on muihin palveluihin soveltumaton . Asiakkaalla ei ole ammattitutkintoa , ei ole saanut opiskelupaikkaa tai on keskeyttänyt opinnot . Asiakas on aloittanut useita opintoja, mutta opinnot ovat toistuvasti keskeytyneet .

Palvelutarpeen arviointi

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointia haastatellut kuvasivat palvelutarpeen arvioinnilla. **Palvelutarpeesta** haastatellut käyttivät termejä asiakkaan voimavarat, tarpeet, ongelmat, tilanteet, asiat sekä viitattiin asiakkaan etuuksiin tai elämän- ja arjenhallinnan ongelmiin. **Arvioinnista** käytettiin myös termejä selvittäminen tai kartoittaminen. Palvelutarpeen arviointia kuvattiin myös **asiakkaan tilanteen selvittämällä** tai **tarpeiden kartoittamisella**.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arvioiminen pääsääntöisesti sisältyi sosiaalityön palvelutarpeen arvioinnin prosessiin. Sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta haastateltujen näkemysten mukaan on arvioitu myös **Typin monialaisessa palveluverkostossa** sekä **työllisyyspalveluiden aktivointipalveluissa**, mikäli Typin tai työllisyyspalveluiden sosiaalityö on sisältynyt aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan työnkuvaan. Sosiaalityöhön saapuneet ilmoitukset, yhteydenotot ja esiin tulleet tarpeet kuntoutuksen tarpeen arvioimisesta on käsitelty aikuissosiaalityön tiimissä tai ne on ohjattu suoraan palvelutarpeen arvioinnin käynnistävälle työntekijälle. Käytännöt vaihtelivat organisaatioittain.

Palvelutarpeen arviointia tehtiin haastateltujen mukaan **sosiaalityöntekijän** tai **sosiaaliohjaajan** toteuttamana palvelutarpeen arviointina, jossa alueittain eri tasoisesti hyödynnettiin **aikuissosiaalityön tiimiä**. Kaikilla alueilla ei nähty olevan säännöllisesti kokoontuvaa aikuissosiaalityön tiimiä, jota palvelutarpeen arvioimisessa olisi ollut mahdollista hyödyntää. Erillistä sosiaalisen kuntoutuksen tiimiä Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä ei nähty olevan. Haastateltujen mukaan **tiimityö** nähtiin **tarpeellisena tai mahdollisuutena**. Kaikilla alueilla tiimityötä **ei nähty olevan käytettävissä** ja se nähtiin **puutteena**. Osa haastatelluista toi esiin tiimityön **tarpeellisuuden** ja joidenkin näkemysten mukaan **itsenäinen harkinta** oli ollut riittävää asiakkaan palvelutarpeen arvioimiseen ja palveluista päättämiseen. Tiimityön haastatellut näkivät pääsääntöisesti konsultointia mahdollistavana kollegiaalisena tukena sekä palvelujen koordinoinnin tukena.

Jollakin toiminta-alueella palvelutarpeenarviointi oli mallinnettu. Palvelutarpeen arviointi on keskitetty sosiaalityöntekijälle. Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen ar-

viointia koskevat ilmoitukset käsitellään aikuissosiaalityön tiimissä, jossa sosiaalityöntekijällä on vastuu palvelutarpeenarvioinnin koordinoinnista. Sosiaalityöntekijä pääsääntöisesti tekee palvelutarpeen arvioinnit, jonka kautta asiakkaat joko siirretään sosiaaliohjaajalle sosiaalisen kuntoutuksen yksilöohjaukseen tai mikäli kyseessä on erityistä tukea tarvitseva asiakas, sosiaalityöntekijä vastaa asiakkaan sosiaalisen kuntoutuksen prosessista. Erityisen tuen tarpeen kriteerit eivät tarkemmin nousseet esille tässä tutkimuksessa.

Palvelutarpeen arvioinnissa oli hieman organisaatiokohtaista vaihtelua, mutta prosessi oli kaikilla samansuuntainen. Merkittävimpana erona näyttäytyi tiimityöskentelyn toteutuminen.

Palvelutarpeen arvioinnit menetelmät

Palvelutarpeen arvioinnissa kaikilla alueilla ei nähty olevan käytössä nimettäviä mittareita tai menetelmiä sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointiin. Palvelutarpeen arvioinnissa oli käytetty **Esy- elämäntilanteen selvittelyn ympyrää** ja **Työkirjaa** menetelminä palvelutarpeen arvioinnissa. Joillakin alueilla oli alettu kokeilemaan **Kykyviisaria** palvelutarpeen arvioinnissa.

Haastateltujen näkemysten mukaan menetelmät toimivat enemmänkin **käytännön työkaluina** asiakkaan kuntoutuksen tarpeen arvioimiseksi, ei niinkään kuntoutuksen tarpeen systemaattisen arvioinnin ja mittaamisen välineinä. Haastateltujen näkemysten ja kokemusten mukaan menetelmien avulla oli koettu saadun melko kattava kuvaus asiakkaan elämän eri osa-alueista ja tilanteesta, joiden nähtiin tukevan kuntoutuksen tarpeen arvioinnissa asiakkaiden voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamista. Esy-elämäntilanteen selvittämisen ympyrä ja Työkirja **arvioinnin menetelminä** koettiin olleen toimivia. Kykyviisari-menetelmän käytöstä ei vielä nähty saadun riittävästi kokemusta toimivuuden arvioimiseksi. Kaiken kaikkiaan menetelmien käyttöä kuntoutuksen tarpeen arvioinnissa pidettiin hyödyllisinä, mutta menetelmien käytöstä mittaamisen välineinä ei nähty olevan kokemuksia.

5.2.2 Päätöksenteko asiakasohjauksessa

Haastateltujen näkemysten mukaan **sosiaalityöntekijät ja sosiaalihoajaajat**, jotka vastaavat asiakkaan palvelutarpeen arvioinnista, vastaavat myös sosiaalista kuntoutusta koskevien päätösten tekemisestä, asiakkaan palvelun koordinoinnista ja asiakasprosessista.

Sosiaalisen kuntoutuksen päätöksenteko

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyvässä päätöksenteossa oli erilaisia käytäntöjä eri alueilla ja päätöksenteon dokumentaatiossa muodostettiin erilaisia asiakirjoja. Asiakkaan sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisestä tehtiin määräaikaisia päätöksiä. **Viranhaltijapäätöksiä** tehtiin yksilö- ja ryhmämuotoiseen toimintaan osallistumisesta, pelkästään ryhmämuotoiseen toimintaan osallistumisesta sekä ryhmämuotoiseen toimintaan osallistumisesta silloin, kun palvelun tuottajana oli sosiaalityön ulkopuolinen palveluntuottaja.

Haastateltujen mukaan yksilöohjaukseen viranhaltijapäätöksiä ei tehty kuin joillakin alueilla. Jollakin alueella sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arvioinnissa laadittu **palvelutarpeen arvioinnin** asiakirja toimi päätöksenä sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisestä. Erillistä viranhaltijapäätöstä ei nähty tällöin tehtävän. Haastatelluun osallistuneiden näkemysten mukaan sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvään päätöksentekoon ei ollut muodostunut vielä kovinkaan selkeää käytäntöä.

Päätökset taloudellisesta avustamisesta

Haastatellut toivat esiin päätöksentekoa sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen liittyvänä taloudellisena avustamisena, josta myös tehdään **viranhaltijapäätöksiä**. Haastateltujen näkemysten mukaan taloudellista tukea on myönnetty **yksilöllisen harkinnan** mukaan asiakkaan **omatoimiseen suoriutumiseen, osallistumisen mahdollistamiseen** sekä **asiakkaan hyvinvoinnin tukemiseen**. Omatoimisen suoriutumisen tukemisessa taloudellista tukea oli nähty myönnettävän muun muassa uimahallissa tai kuntosalilla käynteihin, kielikursseille osallistumiseen tai asiointikäyntien matkakustannuksiin.

Osallistumisen mahdollistamista kuvattiin muun muassa matkakustannuksissa avustamisena, ruokailussa avustamisena sekä sosiaalisen kuntoutuksen toiminnan sisältöön liittyvien yksilöllisten kustannusten avustamisena, kuten erilaisissa pääsymaksuissa avustamisena. Hyvinvoinnin tukemisessa taloudellinen avustaminen nähtiin liikuntaan ja harrastamiseen sekä omaan hyvinvointiin liittyvien kustannusten avustamisena, jonka haastatellut näkivät merkityksellisenä myös omatoimisuuteen ja aktiivisuuteen kannustamisessa. Taloudellisen tukemisen avulla haastatellut näkivät mahdollisuuden **asiakkaiden motivoimiseen** ja osallistamiseen sosiaalisessa kuntoutuksessa.

Taloudellisen avustamisen keinoina oli käytetty pääasiassa yksilökohtaista taloudellista tukemista **toimeentulotukena**. **Sosiaalisen kuntoutuksen määrärahoista** yksilöllistä taloudellista avustamista oli myönnetty harvemmin. Kokonaisuudessaan haastateltujen näkemysten mukaan sosiaaliseen kuntoutukseen kohdenneet määrärahat nähtiin puutteellisina, riittämättöminä tai vähäisinä.

5.2.3 Seuranta ja arviointi

Sosiaalisen kuntoutuksen seurannassa ja arvioinnissa haastatellut näkivät olevan puutteita. Seurannassa ja arvioinnissa oli pääsääntöisesti työntekijäkohtaisia toimintatapoja, yhtenäisiä käytäntöjä haastateltujen mukaan oli vähemmän.

Haastateltujen näkemysten mukaan sosiaalisen kuntoutuksen **suunnitelma laaditaan** pääsääntöisesti kuntoutuksen tarpeen arvioinnin yhteydessä ja se **kirjataan palvelutarpeen arvioinnin asiakirjaan**. Palvelutarpeen arvioinnin asiakirja toimi siten myös sosiaalisen kuntoutuksen suunnitelmana. Myös **viranhaltijapäätöstä** käytettiin jossain määrin palvelutarpeen arvioinnin rinnalla sosiaalisen kuntoutuksen suunnitelmana.

Asiakassuunnitelman laadintaa haastateltujen mukaan tehtiin jonkin verran asiakkaan Kelan etuuksien saamisen edellytyksenä. Asiakassuunnitelman laadintaa käytettiin myös tilanteissa, joissa asiakkaan kuntoutuksen tarpeen arviointi oli tehty monialaisen työllistymissuunnitelman, aktivointisuunnitelman tai muiden verkostojen kanssa, joista aikuissosiaalityössä ei ollut muodostettu erillistä palvelu-

tarpeen arvioinnin asiakirjaa. Asiakassuunnitelman tarpeellisuus ja laatimisen vähäisyys herättivät haastatteluissa jonkin verran pohdintaa. Haastateltujen näkemysten mukaan palvelutarpeen arviointia on pyritty tekemään siinä laajuudessa, ettei erillistä asiakassuunnitelmaa ole nähty tarpeen laatia.

Sosiaalisen kuntoutuksen suunnitelmaa on laadittu pääsääntöisesti 3 kuukauden **määräajaksi** tai asiakkaan **yksilöllisen tarpeen mukaan**. Suunnitelman toteutumista on **seurattu** ja **arvioitu** omatyöntekijän **yhteydenotoilla ja tapaamisilla** joustavasti asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Asiakkaan tilanteen arvioimisen haastatellut näkivät perustuvan pääasiassa asiakkaan ja työntekijän yhteiseen arviointiin asiakkaan edistymisestä kuntoutumisessa ja kuntoutuksen tarpeen jatkamisen tarpeesta.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen seurannassa ja arvioinnissa **menetelminä** oli käytetty jonkin verran Esy-elämäntilanteen selvittelyn ympyrää. Myös Kykyviisaria oli alettu kokeilemaan suunnitelman toteutumisen seuraamisessa ja arvioinnissa. Muita erillisiä mittareita tai menetelmiä suunnitelman seuraamiseen ei nähty olevan. Sosiaalisen kuntoutuksen seurantamenetelmissä haastateltujen mukaan olikin puutteita tai ne koettiin riittämättöminä. Seuranta ja arviointi herättivät haastatteluissa jonkin verran pohdintaa sosiaalisen kuntoutuksen tuloksellisuuden ja tarpeen osoittamisesta. Seurannan ja arvioinnin menetelmiä pidettiin merkityksellisinä työvälineinä sosiaalisen kuntoutuksen tarpeellisuuden osoittamiseen erityisesti päättäjien suuntaan.

Haastatellut näkivät **Kelan roolin** asiakkaan sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arvioinnin ja sosiaalisen kuntoutuksen seurannan osalta merkityksellisenä. Kelan etuuskäsittelyissä toteutettavan asiakkaan seurannan ja Kelan sosiaalityöhön tekemien ilmoitusten haastatellut näkivät tukevan asiakkaan sosiaalisen kuntoutuksen seuranta ja arviointia sosiaalityössä. Kelan seurannan asiakkaan etuuskäsittelyn näkökulmasta nähtiin jonkinlaisena asiakkaiden turvaverkkona, joka paikkaa sosiaalityön oman seurantajärjestelmän puutteita. Joku haastatelluista totesikin, että seurantajärjestelmän tulisi kuulua sosiaalityön asiakasjärjestelmään.

5.2.4 Palvelut ja palvelujatkumot

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden **työmuotoina** Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä oli pääosassa **yksilötyö** sekä **ryhmätyö**, vähäisemmässä määrin **yhteisötyön** työmuodossa. Ryhmätyöhön verrattavina työmuotoina haastatellut näkivät myös muut **yhteisölliset toiminnot** mukaan lukien työtoimintaa sisältävät palvelut.

Sosiaalisen kuntoutuksen **palveluita tuotetaan pääasiassa sosiaalityön ja kuntien omana toimintana**, joissa oli hyödynnetty **hankkeita** sekä jossain määrin muita **verkostoja** ja sektorirajat ylittävää **yhteistyötä**. Verkostotyön merkityksen haastatellut näkivät palvelujen organisoimisessa eri toimijoiden kanssa hedelmällisenä, joskin yhteistyössä koettiin olevan myös kehittämistarpeita. Haastatteluissa nousi esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisvastuun koetaan kohdistettavan yksistään aikuissosiaalityön toimijoiden tehtäväksi. Haastateltujen mukaan aikuissosiaalityön resurssien ei nähty yksistään riittävän sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tuottamiseen.

Sosiaalisen kuntoutuksen **palveluvalikoima** Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön eri toiminta-alueilla poikkesi toisistaan melko paljon. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi ja organisoimiseksi haastatellut näkivät tarpeita. Sosiaalisen kuntoutuksen **palvelujatkumoiden** osalta ongelmallisena oli koettu palvelujärjestelmän eri palveluiden diagnoosilähtöisyys, joka oli hankaloittanut muun muassa paljon tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelupolkujen löytämistä.

Yksilötyötä

Sosiaalisen kuntoutuksen yksilötyön palvelun haastatellut kuvasivat **yksilöohjauksena**, jota on toteutettu pääosin **sosiaaliohjaajan** tai **sosiaalityöntekijän** yksilöllisenä ja tavoitteellisenä ohjausprosessina. Sosiaalisen kuntoutuksen yksilötyön nähtiin perustuvan palvelutarpeen arvioinnissa laadittuun suunnitelmaan. Yksilöohjauksen haastatellut näkivät tehostettuna intensiivisenä sosiaalisen kuntoutuksen palveluna, jota toteutetaan tiiviimmin ja suunnitelmallisemmin kuin sosiaaliohjausta tai sosiaalityöntekijän ohjausta.

Haastatellut pitivät tärkeänä asiakkaan **joustavaa kohtaamista**, joka nähtiin asiakaslähtöisenä toimintana. Yksilöohjauksessa asiakasta pyritään tapaamaan joko toimistolla, kotikäynneillä tai joustavasti tilanteen mukaan muualla viraston ulkopuolella. Haastateltujen kokivat **jalkautuvan työn** asiakkaan omiin arkiympäristöihin virastotyötä toimivampana. Yksilötyössä toimivana oli koettu myös **joustava yhteydenpito** asiakkaisiin eri yhteydenpitovälineillä, kuten tekstiviestein ja whatsapp -viestein. Haastateltujen näkemysten mukaan yksilöohjaus on asiakkaan rinnalla kulkemista, rohkaisua ja kannustamista sekä asiakkaan tukemista käytännön arjessa ja toimintakyvyn ongelmissa.

Yksilöohjausta sosiaalisena kuntoutuksena tuotetaan toiminta-alueittain eri volyymilla myös **etsivän nuorisotyöntekijöiden** toteuttamana **alle 29-vuotiaille nuorille**. Etsivän nuorisotyön yksilöohjaus oli haastateltujen mukaan toimiva ratkaisu nuorille, jotka tarvitsevat käytännön tukea ja rinnalla kulkemista tulevaisuuden suunnitelmien edistämiseksi. Etsivän nuorisotyöntekijöiden yksilöohjauksen nähtiin perustuvan asiakkaan kanssa sosiaalityössä laadittuun palvelutarpeen arvioinnin suunnitelmaan ja vastuu asiakkaan palveluprosessista haastateltujen mukaan on tällöin sosiaalityössä.

Ryhmätyötä ja yhteisöllistä toimintaa

Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön useilla toiminta-alueilla oli alettu kokeilemaan ja kehittämään ryhmätyömuotoa erilaisina sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintoina. Kaikilla alueilla ryhmätoimintaa ei kuitenkaan oltu vielä käynnistetty tai ryhmätoiminnat olivat käynnistymisen vaiheessa.

Ryhmätoiminnot näyttäytyivät pääosin **sosiaaliohjaajien tai sosiaalityöntekijöiden** ohjaamina ryhminä. Jollain alueilla myös **etsivässä nuorisotyössä** tuotettiin ryhmätoimintaa alle 29-vuotiaille nuorille. Haastatellut kuvasivat ryhmätoimintoja toiminnallisina **matalankynnyksen ryhminä**. Ryhmien ajallinen kesto oli ollut pääsääntöisesti kerran viikossa noin kahden tunnin ajan. Ryhmissä oli käytetty **toiminnallisia, voimaannuttavia menetelmiä**, joiden tavoitteena nähtiin olleen asiakkaiden itsetunnon, toimintakyvyn ja voimavarojen vahvistaminen. Toimivina sisältöinä haastatellut luettelivat muun muassa voimaannuttavan valokuvauksen,

ruuanlaittotaitojen harjoittelun, itsetuntemuksen vahvistamisen, harrastusluonteisten luontoon, liikuntaan, hyvinvointiin ja luovuuteen painottuvat toiminnot ja menetelmät. Myös **työtoiminnan** sisällyttäminen ryhmätoimintoihin nähtiin toimintakyvyn ja voimavarojen arvioimiseksi yhtenä toimivana menetelmänä.

Ryhmätoimintojen toteuttamiseksi oli jollain alueilla tehty yhteistyötä verkostojen kanssa hakemalla kumppaneita ryhmätoimintojen vetäjiksi yli sektorirajojen, muun muassa mielenterveyspalveluista ja etsivästä nuorisotyöstä. Myös **hankkeet** olivat joillakin alueilla merkittävänä sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintojen tuottajina tai yhteistyökumppaneina ryhmätoimintojen toteuttamisessa. Haastateltavat näkivätkin hankkeiden tekemän kehittämistyön ryhmätoiminnoissa ensiarvoisen tärkeänä, joihin kohdistettiin myös paljon odotuksia. Samaan aikaan haastatellut myös pohtivat hankkeiden päättymisen aiheuttavan paineita sosiaalityölle toimiviksi todettujen ryhmätoimintojen jatkumisen turvaamiseksi.

Ostopalveluita ryhmätoimintojen tuottamiseen haastateltujen oli vaikea eritellä. Ostopalveluita ei juurikaan nähty käytetyn. Haastateltujen mukaan vähäiset ostetut palvelut olivat olleet työtoiminta- tai työvalmennustyyppistä toimintaa tai ryhmätoiminnan vetäjän hankintaa.

Kuntouttavan työtoiminnan ryhmät tuotiin esiin yhtenä mahdollisuutena tarjota asiakkaille sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaa. Kuntouttavan työtoiminnan ryhmiä toteutetaan **sosiaalityön työpajoilla** tai **työllisyyspalveluiden** toteuttamina ryhmätoimintoina. Useisiin eri toimijoiden kanssa yhteistyössä tuotettuihin ryhmiin oli haastateltavien näkemysten mukaan mahdollista osallistua sekä kuntouttavan työtoiminnan että sosiaalisen kuntoutuksen palveluna.

Haastateltujen näkemysten mukaan ryhmätoiminnot nähtiin vielä puutteellisina tai riittämättöminä. Joillakin alueilla ryhmätoiminnan mahdollisuuksia sosiaalisen kuntoutuksen työmuotona ei ollut lainkaan. Sosiaalisen kuntoutuksen matalan kynnyksen ryhmätoiminnoille nähtiin olevan tarvetta. Ryhmätoiminnot herättivät jonkin verran keskustelua sosiaalityön ja työllisyyspalveluiden asiakkaiden erilaisista lähtökohdista ja tarpeista ryhmätoimintojen tuottamisessa. Työllisyyspalve-

luiden järjestämät ryhmätoiminnot haastatellut näkivät ensisijaisesti kuntouttavan työtoiminnan muotona.

Yhteisötyötä

Yhteisötyö sosiaalisen kuntoutuksen työmuotona vaikutti haastateltujen keskuudessa pääosin vieraalta, joskin myös **mahdollisena**. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteisötyön muotona nousi esiin ainoastaan erään alueen tuottama **yhteisöllinen asumisneuvonta**, jota toteutetaan välivuokra-asujille ja päihdekuntoutujille. Välivuokra-asukkaat ja päihdekuntoutajat saavat käytännön apua asumiseen muun muassa kotiin annettavalla ohjauksella sekä yhteisöllisen tuen asuinyhteisön tiloissa, jossa tarjotaan muun muassa yhteinen aamupala sekä mahdollisuus osallistua olohuonetyyppiseen toimintaan. Tällaisesta sosiaalisen kuntoutuksen yhteisötyön työmuodosta oli saatu hyviä kokemuksia.

Jatkopolut

Sosiaalisessa kuntoutuksessa asiakkaiden jatkopolkujen löytäminen todettiin josain määrin **haasteelliseksi**. Asiakkuuksien nähtiin usein olevan pitkiä ja kuntoutumisen edistyvän pienin askelin. Sosiaalisella kuntoutuksella nähtiin tavoiteltavan sosiaalisen toimintakyvyn parantamista siten, että sosiaalisen kuntoutuksen polku rakennetaan asiakkaan voimavarojen mukaan.

Usein sosiaalinen kuntoutus oli aloitettu yksilöohjauksella. Tyypillisimmillään haastatellut kuvasivat jatkopolkuna siirtyminen **yksilöohjauksesta ryhmätoimintaan** ja **ryhmätoiminnasta kuntouttavaan työtoimintaan** tai **opiskelemaan**. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun uutuudesta johtuen jotkut haastatelluista kokivat, ettei asiakkaiden jatkopoluista ole vielä juurikaan kokemusta. Asiakkaan tarpeiden yksilökohtaisuutta jatkopolkujenkin osalta korostettiin, eikä siten nähty mahdolliseksi eritellä kovinkaan tarkkaan niitä vaihtoehtoja, mitkä asiakkaan jatkopolkujen osalta voisi tulla kyseeseen. Asiakkaan jatkopolun yhtenä suuntana nähtiin siirtyminen johonkin **muuhun palveluun**, kuten kuntoutuspalveluihin, asumispalveluihin, hoitoon tai terapiaan. **Työelämään** siirtyminen nousi esiin myös mahdollisena, joskin harvinaisempana jatkopolkuna. Haastatellut näkivät

joissain tapauksissa, toimintakyvyn ongelmista riippuen, palvelujen yhteensovittamisen sijaan sosiaalisen kuntoutuksen päättämisen ja asiakkaan palvelupolun jatkumisen muussa palvelussa.

”Voihan se olla sekin ihan että menee johonki palveluun, koska joskus esimerkiksi näillä nuorilla, niin se elämänhallinta voi olla yksinkertaisesti niin hukassa että ei ne pysty sitoutumaan mihinkään palveluihin, ei päihdepalveluihin tai psyk.polin palveluihin tai mihinkään...että sosiaalinen kuntoutus voi keskittyä siihenkin, että sitoutuu edes johonki, että sitoutuu että vastaa es puhelimeen silloin ku soitetaan, että se lähtee niinku tosi pienestä...silloin siinä se jatko voi olla esimerkiksi, että pääsee johonki palveluun että voi taas mennä eteenpäin”

Sosiaalisen kuntoutuksen arviointi jatkopolkujen löytämiseksi aiheutti haastattelussa runsaasti pohdintaa diagnoosilähtöisyydestä. Haastatellut kokivat joissakin tapauksissa hankalana **arvioida ja nähdä niitä mahdollisuuksia**, joiden avulla asiakkaan polku olisi mahdollista jatkaa muissa palveluissa ja miten pitkään sosiaalisella kuntoutuksella odotetaan tuettavan asiakkaan kuntoutumista. Haastateltujen näkemysten mukaan asiakkaan ongelmien syvyys, laajuus ja pitkäkestoisuus vaikeuttivat jatkopolkujen löytämistä ja palvelujen yhteensovittamista.

”...että kuinka kauan me viedään näitä meidän asiakkaita tällä sosiaalisella kuntoutuksella ja koska on se piste että nyt...että vuodeksikin kun saisi tuommoseen asumisyksikköön että niinku tulisko sieltä ja nousisko sieltä sitten...mutta kun siellä ei oo sillä tavalla sitä diagnoosia että mielenterveysdiagnoosi ei oo semmonen selvä...että se on vaan sitä sellasta että elämänhallinta on vaan täysin hukassa”

”Joo toi on tosi hankala tilanne jota mekin ollaan pohdittu että kun se oma koulutuskin loppuu jossain vaiheessa siihen, että jos on oikeen vaikeitakin tilanteita mutta että jos ei oo diagnoosia niin...”

Haastattelussa pohdittiin myös eri palveluiden rajapinnoilla työskentelyn haasteita, joissa haastateltavat kokivat joutuvansa pohtimaan oman osaamisensa riittävyyttä. Haastatellut toivat esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen polun jatkumisen mahdollisuuksia haluttaisiin nähdä esimerkiksi vammaispalveluiden asumis- ja kuntoutuspalveluissa silloin, kun mielenterveys- ja päihdepalvelut eivät tule kyseeseen. Asiakkaiden toimintakyvyn ongelmat erityisesti autismikirjon asiakkaiden osalta sosiaalisessa kuntoutuksessa nähtiin haasteena. Haastatteluissa **diag-**

noosilähtöisyys palveluissa herätti keskustelua ja pohdintaa asiakkaiden palvelupolun ja asiakkaiden tarpeisiin vastaavien tukitoimien löytämisen esteenä.

5.3 Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen kohteet aikuissosiaalityössä

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä kohdistui monenlaisia tarpeita. Haastatteluun osallistuneiden näkemysten mukaan sosiaalista kuntoutusta olisi lähdettävä kehittämään sosiaalisen kuntoutuksen yhteisen määrittelyn, palveluprosessin kuvaamisen ja rakenteiden kehittämisen kautta.

Haastatteluun osallistuneiden mukaan sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä on kehitetty eri hankkeissa ja sosiaaliseen kuntoutukseen liittyviä koulutuksia oli järjestetty työntekijöille. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen haastatelluissa nähtiin innostuneisuutta, mutta toisaalta epätietoisuutta ja riittämättömyyttä aikuissosiaalityöhön kohdistuvien sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen vaatimuksien vuoksi.

Sosiaalityön resurssit sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiselle ja kehittämiseksi haastatellut näkivät puutteellisina ja riittämättöminä. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyössä kohdistettiin paljon odotuksia eri kehittämishankkeille, joiden odotettiin tuovan kaivattua lisäresurssia sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttamiseen ja kehittämiseen aikuissosiaalityössä. Sosiaalisen kuntoutuksen vakiintumiseksi maakunnallinen yhteistyö ja kehittämistyön johtaminen nähtiin merkityksellisenä.

5.3.1 Sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessin kuvaaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessin kehittämiseen kohdistettiin eniten kehittämistarpeita. Sosiaalisen kuntoutuksen **yhteisen näkemyksen rakentaminen** ja sosiaalisen kuntoutuksen **palveluprosessin kuvaaminen** olivat haastateltujen mukaan keskeisiä kehittämisen kohteita. Haastatteluissa esitettiin, että Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityöhön olisi hyvä lähteä rakentamaan yhteistä sosiaalisen kuntoutuksen mallia, joka toimisi sosiaalisen kuntoutuksen kehyksinä. Sosiaa-

lisen kuntoutuksen sisältöjen kehittämisen paikallisesti koettiin olevan helpompaa, kun toiminnalle olisi selkeät rakenteelliset ja toiminnalliset kehykset.

”Hyviä kokemuksia on myös näistä sote-ryhmistä mitä on niinku että on koottu porukkaa yhteen ja on siellä mietitty asioita ja jotenkin yhdenmukaistettu...mä en tiedä onko tässä sosiaalisessa kuntoutuksessa semmosta että kyllähän se meidän iso työkalu tulee olemaan nyt tässä meidän tulevaisuudessa että niin tuota et se otetas sellasena että sille järjestettäs aikaa ja maakunnallisesti keskusteltais niistä yhteisistä jutuista...se vois olla hyvä juttu”

Sosiaaliseen kuntoutukseen haastatellut kertoivat saaneen monenlaisia koulutuksia, mutta sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen jäsentäminen ja soveltaminen käytäntöön koettiin joidenkin mielestä olevan yhä selkiintymätöntä. Aikuissosiaalityön toimijoiden näkemyksiä osuvasti kuvaa seuraava sitaatti;

”Et se että ollaan käyty jossain koulutuksissa ja sosiaalisen kuntoutuksen päivillä näitä mitä on ollu ja aina on vähän että no nyt että tulee se joku joka vähän niinku selekeyttää...aina yhtä niinku, ehkä vielä enemmän sekasi kun niitä ajatuksia niin ja näin...et sen asian kans aikalaila sekin...”

Haastateltujen näkemysten mukaan sosiaalinen kuntoutus nähtiin vahvasti **sosiaalista osallisuutta tukevana sosiaalityön palveluna**, jonka koettiin jääneen työelämäosallisuutta tukevien palveluiden kehittämisen jalkoihin. Haastatellut toivoivat sosiaaliselle kuntoutukselle enemmän tilaa sosiaalityön verkostoissa ja kehittämisyhdyksissä. Sosiaalisesta kuntoutuksesta ja sen kehittämisestä vastaavista tahoista koettiin olevan puutteita.

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä sosiaalityön ja työllisyyspalvelujen **toimintojen selkeyttämiselle** asetettiin myös odotuksia. Sosiaalisen kuntoutuksen, kuntouttavan työtoiminnan sekä sosiaaliohjauksen käsitteellinen erottamisen toisistaan ja selkeyttämisen erillisinä toimintoina odotettiin selkeyttävän sosiaalisen kuntoutuksen hahmottamista.

Päätöksentekoon, seurantaan ja arviointiin liittyvän **dokumentoinnin yhtenäistäminen** nousi myös haastateltujen keskusteluissa keskeisenä kehittämisen kohteena. Haastateltavien näkemysten mukaan seurannan ja arvioinnin mittaamisen menetelmät ovat puutteellisia, mikä heikentää sosiaalisen kuntoutuksen tar-

peellisuuden osoittamista päättäjien suuntaan. Dokumentointiin liittyvien toimintakäytäntöjen yhtenäistämisen nähtiin ryhdistävän sosiaalisen kuntoutuksen palvelua ja lisäävän palvelun vaikuttavuuden osoittamista.

5.3.2 Palveluvalikoiman lisääminen ja monipuolistaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluille ja työmuotojen kehittämiseksi kohdistettiin kehittämistarpeita. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluvalikoimassa oli alueellisesti eroavaisuuksia ja myös puutteita palveluista. Palveluiden luominen paikallisesti jokaiselle toiminta-alueelle nousi haastatteluissa esiin tarpeellisenä kehittämisen kohteena.

Työmuotojen kehittämistarpeiden haastateltavat näkivät lähtevän **asiakkaiden tarpeista**. Myös **palveluiden oikea-aikaisuutta** korostettiin. Asiakkaiden ongelmien taustalla ilmenneet sosiaalisen vuorovaikutuksen ja elämänhallinnan ongelmat edellyttävät haastateltujen mukaan asiakkaan tarpeita vastaavia palveluja monessa eri työmuodossa. Haastatellut korostivat asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita. Yhteisöllisiin palveluihin osallistumisen kynnyks haastateltujen kokemusten mukaan oli monesti asiakkaan sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisen esteenä. Yksilötyössä ja yhteisöllisen toiminnan muodoissa kuntoutuksen tarpeen mukaan valittavia sisältöjä ja menetelmiä tulisi monipuolistaa. Mielenterveysoireisten ja autismikirjon asiakkaiden sekä pitkään palveluiden ulkopuolella olleiden asiakkaiden yhteisöllisiin palveluihin osallistumisen esteenä nähtiin olevan sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat. Yhteisöllistä työmuotoa ei tällöin nähty asiakkaan ensimmäisenä sosiaalisen kuntoutuksen työmuotona.

Haastatteluissa korostettiin, että yksilötyön ja yhteisöllisen toiminnan valinnan mahdollisuus asiakkaan voimavarojen ja tilanteen mukaan tulisi kyetä tarjoamaan asiakkaan palvelua suunniteltaessa. Yksilötyömuodoissa haastateltujen mukaan oli tarpeita **lisätä jalkautuvaa työtä** sekä **tehostaa yksilöohjausta**. Asiakkaan voimavarojen mukaisen työskentelyn haastatellut nostivat palveluiden sisältöjen suunnittelun keskiöön.

Asiakkaiden **osallistumismahdollisuuksien lisääminen** ja **palveluiden saavutettavuuden parantaminen** nousivat myös kehittämisen kohteena esiin. Etenkin kuntakeskusten reuna-alueilla asiakkaiden mahdollisuudet osallistua palveluihin nähtiin rajallisena.

”Ja meillä ehkä vähän sitte rajaa se, ku ihmiset saattaa asua aika syrjässäki ja sitte ei julkiset kulje ni milläs ne ku ei oo ajokorttia eikä mitään, ni sitte tavallaan... tarve ehkä olis palveluille mutta jos se palvelu on jossain kymmenien kilometrien päässä niin eihän se...se ei sillä tavalla sille asiakkaalle ole mahdollista sinne mennä...että varsinkin noissa sivukunnissa en mä tiiä ees minkä verran niissä on mitään järjestötoimintaa tai sellasta”

Työmuotojen monipuolistamiseksi **ryhmätoimintojen luomiselle ja lisäämiselle** oli haastateltujen mukaan tarpeita. Sosiaalisen kuntoutuksen matalankynnyksen ryhmätoiminnoista koettiin olevan puutetta. Mielenterveyspalveluiden ryhmätoimintojen diagnoosipainotteisuus oli joillakin alueilla esteenä asiakkaiden osallistumiselle mielenterveyspalveluiden toimintoihin. Päihdepalveluiden ryhmätoimintojen nähtiin jossain määrin rajaavan aikuissosiaalityön asiakkaat palvelun ulkopuolelle asiakkaiden ongelmien haasteellisuuksien vuoksi. Diagnoosilähtöiset palvelut nousivat haastatteluissa sekä ryhmätoimintojen monipuolistamisen haasteeksi, että asiakkaiden **jatkopolkujen löytämisen** haasteiksi.

Maakunnassa ja valtakunnallisestikin toimiviksi todettujen **hyvien käytäntöjen levittämiselle** asetettiin toiveita. Varsinaisesti sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjen osalta ei haastatteluissa tullut paljoakaan kehittämissuhteita työmuotojen monipuolistamista lukuun ottamatta. **Sosiaalisen kuntoutuksen markkinointi ja tunnettavuuden lisääminen** oli yhtenä tärkeänä kehitettävänä osa-alueena haastateltujen pohdinnoissa. Tunnettavuuden lisäämiseksi nostettiin esiin jalkautuvan työn mahdollisuuksia sekä asiakkaiden että verkostojen suuntaan. **Yhteistyön lisääminen verkostojen kanssa** sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä haastatellut näkivät myös tärkeässä roolissa. Yhteistyö verkostojen eri toimijoiden kanssa toimintojen kehittämisessä nähtiin mahdollisuutena lisätä palveluvalikoimaa ja erilaisia työmuotoja.

5.3.3 Sosiaalisen kuntoutuksen vakiinnuttaminen

Aikuissosiaalityön resurssit useimmilla alueilla todettiin olevan riittämättömät palveluiden kehittämiseen. Haastateltujen näkemysten mukaan **riittämättömät resurssit** useissa yhteyksissä nousivat esiin rajoittavana ja estävänä tekijänä sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisessa ja palveluiden kehittämisessä. Aikuissosiaalityön toimijat kokivat työmäärän ja laajan työnkuvan rajoittavan sosiaaliseen kuntoutukseen käytettävää aikaa. Myös rakenteiden tasolla haastatellut näkivät tuen puutteita sosiaalisen kuntoutuksen kehittämislle.

Tämän tutkimuksen mukaan **taloudelliset resurssit** osaltaan määrittelevät paikallisella tasolla sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tasoa. Haastateltujen mukaan määrärahojen puute tai niukkuus rajaa toiminnan sisällön kehittämistä ja **ajallinen henkilöstöresurssi** rajaa sosiaalisen kuntoutuksen käytännön toteuttamista, toimintamuotojen kehittämistä sekä asiakkaalle tarjottavaa aikaa. Resurssien niukkuus korostui haastateltujen näkemyksissä merkittävänä sosiaalisen kuntoutuksen kehittymistä rajoittavana tekijänä. Resurssien niukkuus ja sote-uudistus aiheuttivat haastateltujen kesken pohdintaa myös sosiaalityön roolin merkityksestä ja suhteesta sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tuottamiseen. Pohdittiin, onko tulevaisuudessa sosiaalityössä tarkoitus tuottaa sosiaalisen kuntoutuksen palveluja vai onko tarkoitus siirtää sosiaalisen kuntoutuksen palvelu ostopalveluksi ja ulkopuolisille palvelun tuottajille.

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä varjostaa **sote -uudistusta** koskeva valmistelu, joka näytti haastateltujen keskusteluissa lisäävän epätietoisuutta, miten ja mihin suuntaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelua tulee kehittää.

Haastateltujen pohdinnoissa sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistarpeista korostui **asiakaslähtöisyyteen** pyrkivä lähestymistapa sosiaaliseen kuntoutukseen. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakaslähtöisyys haastateltujen mukaan vaatii muun muassa asiakkaan **tiivitä ja säännöllisiä tapaamisia, voimavaralähtöisten ja voimannuttavien menetelmien** käyttämistä sekä **tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa**. Asiakaslähtöisillä palveluilla ja toimivalla palveluprosessilla nähtiin yhteys **sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuuteen**.

”Aina sanotaan että jos teemme muutostyötä..no kuinka kun...ei kannata luvata jos ei oikeesti oo...jos haetaan muutosta elämään niin sehän on tosi vaikeeta muutenkin, niin silloin pitäs tavata vähintään joka viikko että pysyy vireenä se prosessi...kerran kuukaudessa on aivan liian harvoin, asiakas ei lähde se unohtaa ja se jumittuu siihen vanhaan...että se pitäs olla tosi aktiivista se työskentely, silloin ei voi olla asiakkaita kovin suuria määriä..jos me niinku tällasta tavotellaan”

”Se on vähän niinku aktiivimalli, että toimis jos ois palveluita”

Sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuuden näkökulmasta merkityksellistä on **riittävän ajan tarjoaminen asiakkaalle**. Haastatellut pohtivat sosiaalisen kuntoutuksen puutteita ja kehittämistarpeita myös asiakkaan hyödyn näkökulmasta eli miten asiakas hyötyy sosiaalisesta kuntoutuksesta. Epäkohtana esitettiin myös sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisen **kannustimien puutetta** palvelujärjestelmän ja rakenteiden tasolla, muun muassa toimeentulon osalta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen esitettiin myös **järjestelmän ja rakenteiden kehittämistä**.

Sosiaalinen kuntoutus Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä tämän tutkimuksen mukaan nähtiin kehittyneen eritasoisesti. Toisaalla sosiaalinen kuntoutus oli jo lähes vakiintunutta toimintaa, kun toisaalla vasta kehittämisen ja käynnistymisen asteella. Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen toimivuudella nähdään olevan yhteys aikuissosiaalityön resursseihin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyönä toteutetun kehittämistutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa sosiaalisen kuntoutuksen nykytilaa sekä aikuissosiaalityön johdon, sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta Etelä-Pohjanmaan alueen kuntien aikuissosiaalityössä sekä tuottaa tietoa sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kehittämiseen. Tutkimuskysymyksinä lähdettiin fokusryhmähaastattelun keinoin tarkastelemaan sosiaalisen kuntoutuksen määritelmää, aikuissosiaalityön toimintatapoja sekä sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistarpeita Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä.

6.1 Johtopäätökset

Tämä tutkimus antoi vastauksia keskeisiin kysymyksiin sosiaalisen kuntoutuksen nykytilasta. Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalinen kuntoutus nähtiin asiakkaan kuntoutumista ja arkielämän sujumista tukevana intensiivisenä ja tehostettuna sosiaalipalveluna, jota toteutetaan yksilötyön sekä yhteisöllisen toiminnan keinoin. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuden nähtiin olevan sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden vastuulla. Sosiaalisella kuntoutuksella nähtiin tavoiteltavan asiakkaan osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämistä. Sosiaalinen kuntoutus käsitteellisesti nähtiin kuitenkin jäsentymättömänä ja vaikeasti hahmotettavana kokonaisuutena.

Sosiaalisen kuntoutuksen toimintatapojen nähtiin muotoutuneen organisaatiokohtaisten sosiaalityön työkäytäntöjen ja työkulttuurien mukaan. Sosiaalisen kuntoutuksen toimintatapojen ja palveluiden nähtiin kehittyneen toiminta-alueilla hyvin eri tasoisesti. Arvioinnin ja seurannan menetelmiä oli jossain määrin otettu käyttöön ja palveluita kehitetty asiakaslähtöisesti. Puutteita nähtiin kuitenkin kuntoutuksen tarpeen arvioinnin ja seurannan toteuttamisessa sekä niissä käytettävissä menetelmissä, sosiaalista kuntoutusta koskevassa dokumentoinnissa sekä palveluvalikoimassa paikallisesti asiakkaiden tarpeiden mukaan. Palveluita nähtiin tuotettavan pääasiassa sosiaalityön tai kuntien omana toimintana sekä yhteistyössä kehittämishankkeiden kanssa. Palveluiden tuottamisessa nähtiin epävarmuustekijöitä

eri toimintojen pysyvyydessä ja riittävydessä, joiden nähtiin liittyvän resursseihin sekä diagnoosipainotteisiin palveluihin.

Haastatteluun osallistuneiden näkemysten mukaan sosiaalista kuntoutusta on lähdettävä kehittämään sosiaalisen kuntoutuksen yhteisen määrittelyn, palvelukokonaisuuden kuvaamisen sekä rakenteiden kehittämisen kautta.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä sosiaalista kuntoutusta oli pyritty määrittämään hakemalla käsitteellistä jäsenystä ja suhdetta aikuissosiaalityöhön sekä työelämäosallisuutta tukeviin työllisyyspalveluihin. Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely oli ollut toiminta-aluekohtaista sekä myös toimijatahokohtaista, minkä vuoksi sosiaalisen kuntoutuksen määrittelemisen alueellisesti nähdään merkityksellisenä, erityisesti kun suunnitellaan sosiaalisen kuntoutuksen toimeenpanoa maakunnallisessa palvelurakenteessa. Yleisestikin sosiaalisen kuntoutuksen määrittelemisen on ollut monitahoista eikä kovinkaan selkeää. Sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyn yhdenmukaisuuden puolesta tässä tutkimuksessa kuitenkin puhunee se, että tutkimuksen tuloksena sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmäksi määrittyi pääosin työelämän ulkopuolella olevat vaikeassa asemassa olevat työikäiset asiakkaat. Tällä voidaan nähdä olevan yhteyttä myös aikuissosiaalityön kontekstiin, jossa sosiaalityön palvelut nähdään viimesijaisina palveluina, kun muut palvelut eivät tule kyseeseen.

Tämän tutkimuksen johtopäätöksenä todetaan, että sosiaalisen kuntoutuksen hahmottaminen sosiaalityön palveluprosessien kautta nähdään olleen jossain määrin haasteellista. Sosiaalityön yleisen palveluprosessimallin eri osaprosessien tarkastelun kautta nähdään yhteyksiä tässä tutkimuksessa esiin tulleisiin sosiaalista kuntoutusta koskeviin epäkohtiin ja kehittämistarpeisiin. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosesseissa toiminta-alueittain näyttäytyvien puutteiden ja toimintatapojen poikkeavuuksien voidaan nähdä kertovan sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyn keskeneräisyydestä ja sosiaalityön eri toiminta-alueiden palveluprosesseihin sisältyvistä erilaisista organisaatiokohtaisista työkäytännöistä, työkuultuureista, työnjaosta ja resursseista. Sosiaalisen kuntoutuksen paikka sosiaalityössä ja yhteensovittaminen eri kuntoutuspalvelujen kanssa on yleisestikin nähty epäselvänä.

Aikuissosiaalityön toimijoiden nähtiin aktiivisesti lähteneen kehittämään ja toteuttamaan sosiaalisen kuntoutuksen palveluja ja työmuotoja asiakaslähtöisesti kukin toimijataho organisaatiokohtaisista lähtökohdistaan ja resursseistaan käsin. Palveluita toteutettiin eri työmuodoissa ja eri sisältöisinä aikuissosiaalityön ja kuntien resursseista riippuen. Tässä tutkimuksessa palveluihin kohdistettiin kuitenkin melko paljon puutteita ja kehittämisideoita asiakkaiden tarpeiden näkökulmasta.

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) korostetaan asiakaskeskeisyyttä, joka näyttäytyy asiakkaan edun toteutumisena sosiaalipalveluiden toteuttamisessa ja organisoimisessa. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että asiakaskeskeisyyden toteutuminen Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa edellyttää kehittämään asiakkaan tarpeiden tunnistamista ja tarpeisiin nähden oikeanlaisen, oikea-aikaisten ja riittävien tukimuotojen kehittämistä ja organisoimista. Asiakkaan edun toteutuminen liittyy myös sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen, joka nähdään osallisuuden ja kuntoutumisen toteutumisen edellytyksenä.

Tämä tutkimus osoittaa, että Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä on otettu askeleita virastolähtöisestä, etuuskäsittelypainotteisesta, toimintakulttuurista kohti käyttäjälähtöisiä palveluita ja toimintakulttuuria. Aikuissosiaalityössä sosiaalinen kuntoutus nähdään mahdollisuutena ja tilaisuutena viimeinkin toteuttaa asiakkaiden osallisuutta ja toimijuutta tukevaa muutostyötä sosiaalityön asiantuntijuudesta ja eettisistä lähtökohdista käsin järjestelmälähtöisyyden sijaan.

Tässä tutkimuksessa nousi kuitenkin esiin Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön toimijoiden resurssien riittämättömyys vastata sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen ja kehittämisen kokonaisuudesta. Sosiaalityössä tarvitaan ohjausta ja johtamista sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen ja palvelukokonaisuuden kehittämiseen. Sosiaalityön resursseilla, työnjaolla, palveluprosessien toimivuudella, toimintakäytänteillä ja palveluilla nähdään yhteys sosiaalisen kuntoutuksen asiakaslähtöisyyteen ja palvelun vaikuttavuuteen.

Arja Jokisen (2014, 196–218) aikuissosiaalityön työkäytäntöjen tutkimus aikuissosiaalityön onnistumisen kokemuksista antaa samansuuntaisia tuloksia tämän

tutkimuksen tuloksiin aikuissosiaalityön muutoksen aikaansaamisen edellytyksistä asiakkaan tilanteeseen. Jokisen (2014, 217-218) tutkimuksen mukaan sosiaalityön asiantuntijuus mahdollistaa asiakastyössä onnistumista ja asiakkaan tilanteeseen muutoksen aikaansaamista, mutta samaan aikaan se edellyttää palvelujärjestelmältä asiantuntijuutta tukevaa rakennetta ja käytäntöjä.

6.2 Pohdinta, kehittämissuhteet ja jatkotutkimusaiheet

Kehittämissuhteena todetaan, että Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen edellyttää sosiaalityön prosessien kehittämistä, resurssien kohdentamista ja muutosjohtamista maakunnallisesti sekä paikallisesti eri toiminta-alueiden organisaatioissa. Tämän tutkimuksen tulokset antoivat samansuuntaisia vastauksia sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistarpeista sosiaalista kuntoutusta koskevan kuntakyselyn (Puronmäki ym. 2017) tulosten kanssa.

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseksi Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä olisi hyvä luoda aikuissosiaalityön toimijoille yhteinen sosiaalisen kuntoutuksen kehittämissuhteet ja määrittää vastuutaho sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen maakunnallisesti. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen liittyy vahvasti maakunnallisen sote-organisaation valmistelutyöhön, sillä aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden on suunniteltu siirtyvän 1.1.2020 maakunnan järjestämistalvulle. Tässä ajankohdassa aikuissosiaalityön rakenteita kehitetään uudella tavalla ja tämä antaa mahdollisuuden määrittää sosiaalisen kuntoutuksen paikkaa ja rakentaa sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessia uusista rakenteellisista lähtökohdista käsin.

Sosiaalityössä sosiaalityöntekijöillä, sosiaaliohjaajilla ja eri toimijoilla ja palveluntuottajilla on jokaisella oma tehtävänsä ja osaamisensa. Eri toimijoiden työnjakoa selkeyttämällä ja eri asiantuntijuuksia yhdistämällä voitaisiin lisätä sosiaalisen kuntoutuksen laatua sekä selkeyttää sosiaalisen kuntoutuksen paikkaa hyvinvointipalvelujärjestelmän kokonaisuudessa.

Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely paikallisesti ja alueellisesti aikuissosiaalityössä sekä laajasti sosiaalityön verkostojen ja eri palvelusektoreiden kesken vaa-

tii avointa keskustelua. Yhteinen näkemys sosiaalisen kuntoutuksen määritelmästä ja palvelun kehittämisen suuntaamisesta edellyttää yhteistyön ja yhteistyömuotojen lisäämistä. Sosiaalihuoltolaissa (L1301/2014) määritellään sosiaalipalveluiden järjestämisestä yhdenmukaisten, riittävien ja laadukkaiden sosiaalipalveluiden turvaamiseksi sekä yhteistyön parantamiseksi sosiaalihuollon ja eri toimijoiden kesken.

Kolmannen sektorin toiminta näyttää tämän tutkimuksen valossa Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa lähes käyttämättömänä voimavarana. Tämä herättikin pohtimaan, millä tavoin kolmannen sektorin toiminta voitaisiin tavoittaa mukaan sekä paikalliseen, että maakunnalliseen sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyöhön? Yhteistyötä lisäämällä yli sektorirajojen, ja myös asiakkaiden ja kolmannen sektorin suuntaan, on mahdollisuus luoda uusia innovatiivisia palvelumuotoja ja monipuolistaa sosiaalisen kuntoutuksen palveluvalikoimaa. Yhteistyö mahdollistaa myös hyvien käytäntöjen ja toimivien menetelmien levittämisen.

Myös Karjalainen ja Kivipelto (2014, 219-240) ovat pohtineet sosiaalityön yhdyskuntatyön häviämisen näkökulmasta uudenlaisen ja innovatiivisen yhteisöllisen sosiaalityön uudelleen tulemista, ja kolmannen sektorin mahdollisuuksia sosiaalityön palvelutuotannossa. Yhteistyö ja yhteisöllisyys tuleekin nähdä mahdollisuutena uudistaa ammatillisia käytäntöjä ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelumalleja. Yhteistyö voidaan nähdä myös edellytyksenä vastata lainhengen ja valtakunnallisten sosiaalipalveluita ja kuntoutuspalveluita koskevien linjausten ja kehittämishdotusten mukaisesti sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden yhteensovittamisen vaatimukseen, sekä edistää järjestelmäkeskeisyydestä siirtymistä kohti käyttäjälähtöisyyttä ja asiakkaan toimijuutta korostavaa palvelujärjestelmää. Myös Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset (2017) kuntoutusjärjestelmän uudistamisesta tukee tämän tutkimuksen tuloksia ja kehittämisehdotuksia asiakkaan kuntoutumista tukevan sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessin kehittämisestä.

Sote-uudistus antaa hyvän mahdollisuuden ja edellyttääkin pohtimaan palveluiden tuottamista aivan uudesta näkökulmasta. Palveluiden tuottamiseen uudessa palve-

lurakenteessa liittyy monia muutoksia, joista keskeisimpänä palveluiden rahoittaminen ja asiakkaiden valinnan mahdollisuutta koskevat suunnitelmat sosiaalipalveluissa. Tutkimuksessa sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen uhkana nähtiin palvelun järjestäminen tulevassa sote-palvelurakenteessa taloudellisista lähtökohdista käsin. Tämä herättelikin pohtimaan palvelurakenteen ja sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä sosiaalityön tiedontuottamisen tehtävän tärkeyttä. Sosiaalipalveluiden kehittämisessä korostetaan tiedolla johtamista ja sen merkitystä (Kananoja ym. 2008, 229.) Tämän tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuutta koskevan tiedon tuottamista on tarve kehittää Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä. Tiedontuottamisella nähdään yhteys sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuuden osoittamiseen.

Vaikuttavuuden osoittaminen sosiaalityön palveluissa on todettu olevan haasteellista, mutta sen vuoksi vaikuttavuuden arviointia ei ole perusteltua laiminlyödä (Kananoja ym.2008, 169.) Sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioimiseen tarvitaan arvioinnin työkaluja, jotka voidaan joustavasti sisällyttää aikuissosiaalityön käytäntöihin. Vaikuttavuuden arvioimiseksi Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palveluprosessiin ehdotetaan arvioinnin ja seurannan menetelmien systemaattista käyttöönottoa ja asiakastyössä muodostuvan tiedon systemaattista dokumentointia. Sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa arviointiosaaminen on tärkeässä roolissa ja tämän tutkimuksen valossa arviointiosaamista ehdotetaankin kehitettäväksi.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittäminen edellyttää tietoa asiakkaiden sosiaalisen kuntoutuksen tarpeista. Asiakasarvioinnilla asiakkaiden sosiaalisen kuntoutuksen tarpeista voitaisiin kerätä systemaattista tietoa, jonka pohjalta sosiaalisen kuntoutuksen eri palveluiden ja työmuotojen tarpeet täsmentyisivät. David Fettermanin (2001) näkemysten mukaan valtaistavalla arvioinnilla yksilöt ja yhteisöt voivat auttaa itse itseään arvioinnin ja reflektion keinoin. Arvioinnissa keskeistä Fettermanin mukaan ovat reflektio ja havaintojen dokumentointi, joiden avulla kohdistetaan toiminta olennaisiin asioihin.

Helsingin sosiaalivirastossa on tehty arviointikäytäntöjen kehittämistyötä, jossa korostetaan asiakastyön kehittämistä arvioinnin menetelmillä (Borg, Högnabba, Kilponen, Kopisto, Korteniemi, Paananen & Pietilä, 2008.)

Arvioinnilla nähdään merkittävä yhteys resurssien kohdentamiseen, palveluiden asiakaslähtöisyyteen ja palveluiden laatuun. Paljon on puhuttu sote –uudistukseen liittyen kustannusvaikuttavuudesta ja uudistuksen aiheuttamasta sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannusten muutoksista. Sitäkin taustaa vasten resurssien tarkka kohdentaminen edellyttää arvioitua ja tutkittua tietoa sekä sen hyödyntämistä palveluiden ja sosiaalityön resurssien kohdentamisessa asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Jatkotutkimusaiheet voisivat kohdentua asiakasarviointiin, palveluiden laatuun ja sosiaalityön palveluprosesseihin.

Sosku-hankkeen loppuraportti (Raivio, 2018) julkaistiin tämän kehittämistutkimuksen raportin kirjoittamisen aikana. Sosku-hankkeen loppuraportin tulokset ja päätelmät sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisesta nykytilanteesta ja kehittämisen suunnasta ovat pitkälti samansuuntaiset tämän tutkimuksen tulosten ja johtopäätösten kanssa. Myös Sosku-hankkeessa on nähty yhteistyö ja vaikuttavuuden arviointi merkityksellisinä sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä. Sosku-hanke on tuottanut arvokasta tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseen, joiden hyödyntäminen tämän tutkimuksen esiin nostamissa kehittämistarpeissa antaa hyvän mahdollisuuden lisätä aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen palvelun laatua ja vaikuttavuutta.

Tämän tutkimuksen tuottamaan tietoa voidaan hyödyntää Pro Sos-hankkeen kehittämistyössä alueellisesti ja valtakunnallisesti sekä maakunnallisessa sote-valmistelussa ja paikallisesti Etelä-Pohjanmaan aikuissosiaalityön organisaatioiden sosiaalipalveluissa sosiaalisen kuntoutuksen ja aikuissosiaalityön palvelujärjestelmän kehittämisessä.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Kehittämistutkimusta kyseenalaistetaan tutkimusmenetelmänä vaikkakin siinä käytetään tutkimuksen menetelmiä. Kehittämistutkimus soveltuu hyvin kehittä-

mistyöhön ja tiedontuotantoon. Kehittämistutkimus mahdollistaa kehittämistyöstä nousevan asiantuntijatiedon esiin nostamisen tutkimuksen menetelmillä, joka lisää tiedon luotettavuutta.

Aikuissosiaalityön toimijoiden rooli tässä tutkimuksessa oli sekä tuottaa asiantuntijatietoa sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen että saada ymmärrystä kehittämisen kohteena olevasta asiasta ja kehittämistyön merkityksestä aikuissosiaalityön käytäntöjen näkökulmasta. Tutkimuskielellä puhutaan tutkimuksen emansipatorisuuden toteutumisesta. Haastatteluissa useat aikuissosiaalityön toimijat toivat esiin positiivista kokemusta sosiaalisen kuntoutuksen käytäntöjä koskevasta yhteisestä käsittelystä eri toiminta-alueiden toimijoiden kanssa. Haastatteluissa toimijoilla oli mahdollisuus tuoda esiin kokemiaan epäkohtia, huolia ja haasteita sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisessa ja vaihtaa kokemuksia, näkemyksiä sekä myös yhdessä pohtia ratkaisuehdotuksia näihin ongelmiin. Haastatteluihin osallistuneet esittivätkin kehittämissuhteiksi yhteistyön lisäämistä jatkossa maakunnan aikuissosiaalityön toimijoiden kesken sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseksi. Eräs haastatteluun osallistunut kertoi myöhemmin haastattelun jälkeen saaneensa haastattelusta paljon pohdittavaa ja ymmärrystä sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityön palveluna. Tutkimuksen emansipatorisuuden toteutumisen vahvistaminen vaatii tosin kehittämistyön pidempää ajallista jatkumoa, mutta viitteitä emansipatorisuuden toteutumisesta tässä tutkimuksessa saatiin.

Tutkimukseen osallistuminen on ehdottoman vapaaehtoista, joka perustuu ihmisten itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyteen, vapauten päättää itseään koskevista asioista ja mielipiteidensä ilmaisemisesta (Kuula 2006, 75-77, 86-87.) Julkisiin organisaatioihin kohdistuvissa tutkimuksissa vapaaehtoisuus näyttäytyy monitasoisena organisaation hierarkian vuoksi. Julkisissa organisaatioissa tutkimuslupaa haetaan useimmiten ylimmältä johdolta. Tutkimuksen tärkeyttä joudutaan perustelemaan useammalle portaalle, ainakin johto- ja työntekijäportaalle, mahdollisesti myös väliportaalle. Tutkimuslupaa haettaessa organisaatiota sekä tiedotetaan tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta, että samaan aikaan myös voidaan organisaatiota osallistumaan tutkimukseen. Tutkimuksen tärkeyttä joudutaan perustelemaan kahteen suuntaan, johdolle ja työntekijöille. Usein tutkija koh-

taa tutkimukseen osallistuvan vasta saatuaan tutkimusluvan ylimmältä johdolta. Sosiaalialalla työntekijän työrooliin kuuluu tiedontuottamisen tehtävä. Voidaan kuitenkin pohtia, mikä merkitys haastateltavan tiedontuottamiseen sillä on, jos tosiasiallisesti haastatteluun osallistuminen ei ole perustunut vapaaehtoisuuteen haastateltavan henkilökohtaisista intresseistä käsin vaan työrooliin liittyvänä velvollisuutena. Työntekijän tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuden toteutuminen voi herättää kyseenalaisuutta. Tämän vuoksi tutkimukseen osallistuvien työntekijöiden informoinnissa vapaaehtoisuudesta ja sen ymmärtämisestä on huolehdittava. (Kuula 2006, 144-146, 155-161.)

Tutkijana oman roolin tunnistaminen on kehittämistutkimuksessa tärkeää. Omaan tutkijan rooliin toimeksiantajan ulkopuolisena tutkijana ei ollut aivan sujuvaa asettua. Oman roolin asemoiminen monien tutkimuksen kohteena olevien organisaatioiden, oman organisaation edustajana ja Pro Sos- hankkeen ulkopuolisena tutkijana vaati etsimään omaa roolia. Oman roolin löytäminen vaati aikaa. Kananen (2012, 182-183) nostaakin esiin kehittämistehtävässä tutkijan roolin haasteita, kun kehittämistehtävä tehdään työtä ja opintoja yhteen sovittamalla. Ajallisesti kehittämistutkimukseen kohdistui useitakin haasteita ja asioiden yhteensovittamista, koska tutkimuksen kohteena oli useita organisaatioita ja toimeksiantajan verkostoja. Tutkijan rooli vaatikin jatkuvaa reflektointia kehittämistutkimuksen eri vaiheissa.

Opinnäytetyön tekijän työroolin ja tutkimukseen kerätyn teoretiedon tuoma ymmärrys kehittämisen kohteena olevasta ilmiöstä ja toimintaympäristöstä auttoi tutkijan roolissa toimimista, mutta toisaalta aiheutti tarvetta kiinnittää huomiota objektiivisuuteen ja puolueettomuuteen kehittämistutkimuksen eri vaiheissa. Tutkija on roolissaan riippuvainen tutkittavista saadakseen vastauksia tutkimukseensa, jolloin tieteen perinteisiin kuuluu tutkijan pyrkimys pidättäytyä omien mielipiteiden ja näkemysten esiin tuomisesta (Kuula 2006, 155.) Tuomi & Sarajärvi (2018,160) korostavat tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa objektiivisuustarkastelun lisäksi tutkijan puolueettomuuden merkitystä. Puolueellisuudelta on tutkimuksessa vaikea täysin välttyä. Vilkan (2015, 198) mukaan tutkijan työroolin arvot ja näkemykset väistämättä ohjaavat jossain määrin tutkimuksessa tehtyjä

valintoja ja siten vaikuttavat tutkimuksessa tehtyyn tulkintaan. Tutkimuksen arvo vapautta voidaan osoittaa tuomalla läpinäkyväksi, millä arvopohjalla tutkija on tutkimusta tehnyt.

Tutkimusmenetelmänä fokusryhmähaastattelu soveltui tähän kehittämistutkimukseen hyvin aineiston keräämisen muotona, joskin tutkijan vähäisestä haastattelukokemuksesta johtuen asetti se tutkijan roolille edellä kuvattuja objektiivisuuden ja puolueettomuuden huomioimisen haasteita. Haastatteluaineiston käsittelyssä ja säilyttämisessä pyrittiin huolellisuuteen. Haastatteluaineisto tallennettiin tutkijan salasanoin lukitun tietokoneen tiedostoissa ja paperimuotoon tulostettua pelkistettyä aineistoa säilytettiin siten, ettei ulkopuolisilla ollut mahdollisuutta päästä aineistoon käsiksi. Puhelimella ja nauhurilla tallennetut haastattelut tallennettiin myös tietokoneelle ja hävitettiin puhelimesta ja nauhurista tallennuksen jälkeen. Tietokoneelle tallennetut aineistot hävitettiin tutkimuksen päätyttyä. (Kuula 2006, 113-116.)

Tutkimuksen tulkinta on tutkijan, tutkimusaineiston ja teorian välisen vuoropuhelun tulos. Tutkijan tehtävänä on kuvata millä tavoin tutkimukselle asetettuun päämäärään on päästy ja miten tulokset vastaavat asetettuun päämäärään ja tutkimuskohteeseen (Vilkkä 2015, 195-196). Tässä tutkimuksessa luotettavuuden osoittamiseksi tutkimuksen eri vaiheet on kuvattu ja perusteltu yksityiskohtaisesti. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa kunnioitettiin tutkimukseen osallistuvien yksityisyyttä anonymisoimalla aineistossa haastatteluun osallistuneet ja osin myös tutkimukseen osallistuneet organisaatiot. Tutkimustuloksissa esitetyissä sitaateissa huomioitiin yksityisyyden suojaaminen, etteivät yksittäiset vastaajat eikä haastattelijan sitaattien kuvaamien esimerkkien asiakkaat ole tunnistettavissa tutkimuksesta. (Kuula 2006, 112-113, 214.) Myös organisaatioilla on oikeus yksityisyyteen, riippuen siitä onko kyseessä yksityinen vai julkinen organisaatio. Julkisen organisaation tehtävänä on tuottaa julkisia palveluita ja niiden tulisi olla avoimia julkiselle tarkastelulle. Yksittäisten työntekijöiden ja asiakkaiden tunnistamisen suojaamiseksi myös julkisten organisaatioiden suojaaminen saattaa olla perusteltua (Mäkinen 2006, 114-115,119.)

Tämän tutkimuksen luotettavuuden vahvistamiseksi pohdittiin tulosten luetuttamista haastatelluilla ennen tutkimuksen julkaisemista, mutta siihen vaihtoehtoon ei kuitenkaan päädytty ajallisista tavoitteista johtuen. Tämän tutkimuksen tuloksissa ja johtopäätöksissä nähtiin yhdenmukaisuutta sosiaalisen kuntoutuksen kuntakyselyn (Puronmäki ym. 2017) tuloksiin sekä Sosku-hankkeen loppuraportissa (Raivio 2018) esitettyihin tuloksiin, jonka voidaan osaltaan nähdä tukevan tämän kehittämistutkimuksen luotettavuutta.

Tässä opinnäytetyössä noudatettiin parhaalla mahdollisella tavalla hyvää tieteellistä käytäntöä (TENK 2013) sekä sosiaalialan ammattieettisiä periaatteita (Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet, 2017). Tutkijan rooli tässä opinnäytetyönä toteutetussa kehittämistutkimuksessa oli kehittävää ja tiedon tuottamiseen ja hyödyntämiseen motivoivaa.

LÄHTEET

Autti-Rämö, I. & Salminen, A-L.2016. Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Teoksessa Kuntoutuminen,14-17. Autti-Rämö, I., Salminen, A-L., Rajavaara, M. & Ylinen, A. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim.

Bloor, M.,Frankland, J.,Thomas, M.& Robson, K. 2001. Focus groups in social receach. Lontoo. Sage.

Borg, P., Högnappa, S., Kilponen, M.-R., Kopisto, K., Korteniemi, P., Paananen, I.& Pietilä, N. 2008. Arviointi työtavaksi – kokemuksia asiakastyön arvioinnin kehittämisestä Helsingin sosiaalivirastossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Yliopistopaino.

Eräsaari, L. 2015. Yhteisön paikka maailmassa. Teoksessa Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä, 34—52.Väyrynen,S.,Kostamo-Pääkkö,K.& Ojaniemi, P.EU. United Press Global.

Fetterman, D. 2001. Foundations of empowerment evaluation. California. Sage Publications.

Heikkilä, L.2015. Meahcceterapiija–mettäterapia:sosiaalisesti kuntouttavaa pienryhmätoimintaa saamelaisista lähtökohdista. Teoksessa Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä,263–280. Väyrynen, S., Kostamo-Pääkkö, K.& Ojaniemi, P.EU. United Press Global.

Helminen, J. 2017. Yhdessä tekeminen monialaisuuden ja moniammatillisuuden syventäjänä. Teoksessa Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa, 14—31. Helminen,J. Keuruu. Otavan Kirjapaino Oy.

Hiilamo, H. & Saari, J. 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Hiilamo, H. 2015. Hyvinvoinnin vakuutusyhtiö – Mistä SOTE – uudistuksessa on kysymys? Helsinki. Into Kustannus Oy.

- Hirsjärvi, S.& Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Helsinki. Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S.,Remes, P.& Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.
- Hyvärinen, M.,Nikander, P.& Ruusuvuori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Hämäläinen, J. 2015. Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014, 64–86.2. painos. Pohjola, A.,Laitinen,M.& Seppänen, M. EU. United Press Global.
- Jalava, J.& Seppälä, U. 2010. Kuntoutus ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka–johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin,251-263. Hiihamo, H & Saari, J. Helsinki. Diakoniammattikorkeakoulu.
- Jokinen, A. 2014. Onnistumisen tarinoita aikuissosiaalityössä. Teoksessa Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus, 196–218. Haverinen, R., Kuronen, M.& Pösö, T. Tampere. Vastapaino.
- Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. 5.uud.p. Helsinki. WSOYpro Oy.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Tampereen yliopistopaino.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihevaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Suomen Yliopistopaino Oy.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Suomen Yliopistopaino Oy.

Kananoja, A. 2017. Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Sosiaalityön käsikirja, 27–32. Kananoja, A, Lähteinen, M.& Marjamäki, P. Helsinki. Tietosanoma Oy.

Kananoja, A., Niiranen, V.& Jokiranta, H.2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä. PS-kustannus.

Karjalainen, P. & Kivipelto, M. 2014. Yhdyskuntatyö kansalaisia kohtaamassa. Teoksessa Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus, 219-240. Haverinen, R., Kuronen, M & Pösö, T. Tampere. Vastapaino.

Kesä, M., Ala-Kauhaluoma, M., Kinnunen, R., Laiho, M., Joutsen, A.& Muller, J—E. 2013. Sosiaalisen kuntoutuksen selvitys: Loppuraportti 10.9.2013. Tampere. Innolink Research.

Kivipelto, M., Blomgren, S., Karjalainen, P.& Saikkonen, P. 2013. Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä — arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Tampere. Suomen Yliopistopaino Oy.

Kuntoutuksen uudistamiskomitea. 2017. Ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:41. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Tampere. Vastapaino.

Kyngäs, H. & Vanhanen, L.1999. Sisällönanalyysi. Hoitotiede 11, 3–12.

L 31.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 11. 12 2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

L 30.12.2014/1369. Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteistyöstä. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 11. 12 2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141369>

Lähteinen, M. & Hämeen-Anttila, L. 2017. Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Sosiaalityön käsikirja, 48–93. Kananoja, A. Helsinki. Tietosanoma Oy.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Möttönen, S. 2010. Yhteisöllisyyttä rakentava sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka paikallistasolla. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin, 205–228. Hiilamo, H. & Saari, J. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Paasio, P. 2017. Aikuisväestön hyvinvoinnin mittari, sosiaalityön ydinprosessi ja hyvinvoinnin dynamiikka. Esitys. Sosiaalisen kuntoutuksen seminaari 14.09.2017. Socca –Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. https://www.seinajoki.fi/sosiaali-jaterveyspalvelut/hankkeetstrategiatjulkaisut/sosku-hanke/ajankohtaista_0.html

Paavola, J. 2016. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Kunta työllistymistä ja työelämäosallisuutta tukemassa. Tampereen yliopisto.

Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Tutkimushaastattelun käsikirja, 111–130. Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. Tampere. Vastapaino.

Pohjola, A. 2015. Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä, 15–34. Väyrynen, S. Kostamo-Pääkkö, H & Ojaniemi, P. EU. United Press Global.

Pro Sos–Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa. Hanke. Viitattu 11.12.2017. <http://www.prosos.fi/>

Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. 2017. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset. Työpaperi 47/2016. Helsinki. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos.

Raivio, H. 2018. Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. Työpaperi 7/2018. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos.

Roos, S. & Mönkkönen, K. 2015. Ihmisiksi työssä: työyhteisötaidoilla yhteistä vaikuttavuutta. EU. UNIPress.

Sainio, P. & Salminen, A-L. 2016. Toimintakyvyn arviointi ja menetelmät. Teoksessa Kuntoutuminen, 206-224. Autti-Rämö, I., Salminen, A-L., Rajavaara, M. & Ylinen, A. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim.

Salminen, A-L. Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2016. Teoriat, viitekehykset ja mallit kuntoutusta ohjaamassa. Teoksessa Kuntoutuminen, 20–36. Autti-Rämö, I., Salminen, A-L., Rajavaara, M. & Ylinen, A. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim.

Sayed, T. & Helminen, J. 2017. Psykososiaalinen ohjaus – malli sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakastyön ja integraation kehittämiseen. Teoksessa Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa, 59—75. Helminen, J. Keuruu. Otavan kirjapaino Oy.

SONetBOTNIA. 2016. Pro Sos – Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa. Hankesuunnitelma. Viitattu 19.8.2017. http://sonetbotnia.fi/etusivu/PRO_SOS__uudenlaista_sosiaalityota_yhdessa_rakentamassa_166.html

Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet. 2017. Talentia. Viitattu. 15.04.2018. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattietiikka/>

Stenvall, J. & Virtanen, P. 2012. Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistaminen. Kehittämisen mallit, toimintatavat ja periaatteet. Helsinki. Tietosanoma Oy.

Stepney, P. & Popple, K. 2008. Social work and the community. A critical context for practice. Basingstoke. Palgrave Macmillan.

Taina, J. & Kotiranta, T. 2014. Sosiaalityötä ja toimeentulotukea-
aikuissosiaalityö paikkaansa hakemassa. Teoksessa Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus, 179,195. Haverinen, R., Kuronen, M. & Pösö, T. Vantaa. Vastapaino.

Talentia. 2017. Työn määritelmät. Sosiaalialan työ. Määrittelyjä sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön työstä ja tehtävistä. Viitattu 20.08.2017. http://www.asiantuntijapäivät.fi/tyoelama/sosiaalialan_tyoyon_maaritelmat

TENK. 2012. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 15.4.2018. <http://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2017a). Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus. Viitattu 14.1.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2018). Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla. Sosiaalihuollon tiedonhallinta. Sosiaalihuollon palvelutehtäväkohtaiset palveluprosessit (11.10.2017). Viitattu 30.1.2018. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/tietojarjestelmapalvelut/sosiaalihuollon-tiedonhallinta/palvelutuotannon-toiminnalliset-maarittelyt/sosiaalihuollon-palveluprosessit>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2017b). Sote - uudistus. Sosiaalityö. Viitattu 30.1.2018. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/talous-ja-politiikka/sosiaalipolitiikka/sosiaalityo>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2017d). Tutkimus- ja asiantuntijatyö. Sosiaalinen kuntoutus. Laadukkaan sosiaalisen kuntoutuksen periaatteita. Viitattu 30.1.2018. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sosku/sosiaalinen-kuntoutus/periaatteet>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2017c). Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla. Sosiaalihuollon palvelutehtävät ja sosiaalipalvelut. Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto. Viitattu 30.1.2018. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/tietojarjestelmapalvelut/sosiaalihuollon-tiedonhallinta>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Valtioneuvoston julkaisu. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 9.12.2017.

<http://stm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-00-3959-2>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy.

Toikko, T. 2012. Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere. Tampereen yliopistopaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. EU. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaalavuo, M. Kaikki mitä olet aina halunnut tietää vaikuttavuudesta—tai ainakin hyppysellinen. Hoiva ja terveys. 15.03.2018. Viitattu 20.3.2018. <https://hoivajaterveys.fi/kaikki-mita-olet-aina-halunnut-tietaa-vaikuttavuudesta-tai-ainakin-hyppysellinen/>

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä. PS-kustannus .

LIITTEET

LIITE 1 KYSYMYSPATTERISTO – SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN KARTOITUS (Pro Sos-hanke 2017) (Fokusryhmähaastattelu)

Alkuarviointi

- Kuka pääsee sosiaaliseen kuntoutukseen
 - o Millä kriteereillä (erityisen tuen tarpeessa olevat)
- Kuka/ketkä arvioi sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen
- Millaisia mittareita on käytössä/ on kokeiltu arviointivaiheessa

Päätökset sosiaalisesta kuntoutuksesta

- Millaisia päätöksiä tehdään liittyen sosiaaliseen kuntoutukseen
- Kuka/ketkä nämä päätökset tekee
 - o Yksilöhuollolliset päätökset/asiakasohjausryhmät tms
- Onko aikuissosiaalityössä erillisiä tiimejä, jotka vastaavat sosiaalisesta kuntoutuksesta
- Kunnan sisäinen organisoituminen sosiaalisen kuntoutuksen palvelun toteuttamisessa

Palvelut/palvelupolut

- Minkälaisia palveluja on tarjolla
 - o Kuka palveluita tuottaa
 - o Millaisia on kunnan omat palvelut
 - o Onko ostopalveluita
 - o Käytetäänkö muita kolmannen sektorin palveluita
- Millainen edellisten palveluiden välinen suhde on
- Millaisia palvelupolkuja asiakkailta on
- Mitkä palvelut ovat toimivia
- Mitkä palvelut eivät ole toimivia

Seuranta ja arviointi

- Miten sosiaalisen kuntoutuksen prosessia asiakkaan kohdalla seurataan
- Miten sosiaalisen kuntoutuksen prosessia asiakkaan kohdalla arvioidaan

Sosiaalinen kuntoutus ja aikuissosiaalityö

- Miten jäsennäte ja kuvaatte eroa sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen välillä

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen

- Mitä kehitettävää kunnassanne on sosiaalisen kuntoutuksen sisällön osalta
- Millaisia mallinnettuja/kuvattuja sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiä kunnassanne on
 - o yksilötyössä
 - o ryhmätyössä
 - o yhteisösosiaalityössä
- Mistä kunnassanne tarvittaisiin lisää tietoa liittyen sosiaaliseen kuntoutukseen
 - o koulutuksellista
 - o käytäntötutkimusta
 - o opinnäytetöitä

LIITE 2 SAATEKIRJE ESIMIEHILLE (Tutkimuslupa)

Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentämistä ja kehittämistä koskeva opinnäytetyö

Hei sosiaalityön esimies!

Opiskelen Vaasan ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveystieteiden johtamisen ja kehittämisen koulutusohjelmassa sosionomi (yamk) tutkintoa. Työroolissani toimin Järvi-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä sosiaalihoajaena. Olen tekemässä opinnäytetyönäni sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää kehittämistutkimusta Pro Sos – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa - hankkeessa.

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa ja tuottaa tietoa olemassa olevista sosiaalisen kuntoutuksen toimintatavoista ja palveluista sekä kehittämistarpeista Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityössä. Tutkimusmenetelmänä käytän fokusryhmähaastattelua tuottamaan tietoa aikuissosiaalityön toimijoiden (sosiaalihoajaajat, sosiaalityöntekijät, esimiestason työntekijät) toimintatavoista ja palveluista sekä kehittämis ehdotuksista sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen.

Pyydän nyt apuasi fokusryhmähaastatteluun osallistuvien löytämiseksi!

Haastatteluun pyydetään osallistujia kaikilta Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityön toiminta-alueilta. Haastattelu toteutetaan tammikuussa 2018. Ryhmään toivotaan osallistuvan 7—14 henkilöä, 1-2 osallistujaa/toiminta-alue. Haastattelu kestää noin 1—2 tuntia ja toteutetaan Seinäjoella. Haastattelu nauhoitetaan. Haastattelun aineisto analysoidaan sisällönanalyysiä käyttäen. Haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia ja vapaaehtoisia eivätkä vastaajat ole tunnistettavissa tutkimuksesta.

Opinnäytetyöstä julkaistaan kirjallinen raportti, joka valmistuu kevään 2018 aikana ja julkaistaan Theseus tietokannassa. Opinnäytetyö hyödyttää sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä koko Etelä-Pohjanmaan alueen kuntien aikuissosiaalityössä. Opinnäytetyö luovutetaan Etelä-Pohjanmaan Pro Sos – hankkeen hyödynnettäväksi sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyöhön ja sitä kautta tietoa voidaan hyödyntää myös maakunnan sote uudistuksen valmistelutyössä.

Ohessa lähetän saatekirjeen sekä tutkimussuunnitelman tiivistelmän. Näiden pohjalta voidaan käydä keskustelua osallistumisesta opinnäytetyötutkimukseeni. Mikäli toimintayksiköstänne löytyy halua osallistua opinnäytetyötutkimukseeni, pyydän pohtimaan mahdollisia haastatteluun osallistuvia sekä selvittämään tutkimuslupakäytäntöä opinnäytetyötäni koskien omassa organisaatiossanne. Tämä joustavoittaa ja nopeuttaa tutkimuksen etenemistä.

Mikäli haluatte lisätietoa, voitte olla minuun yhteydessä sähköpostitse tai puhelimitse.

Ystävällisin terveisin

Anne Timo anne.timo@alajarvi.fi puh. ...

LIITE 3 SAATEKIRJE HAASTATTELUUN OSALLISTUVALLE

(Fokusryhmähaastattelu)

Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentämistä ja kehittämistä koskeva opinnäytetyö

Hei sosiaalityön toimija!

Opiskelen Vaasan ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalan johtamisen ja kehittämisen koulutusohjelmassa sosionomi (yamk) tutkintoa. Työroolissani toimin Järvi-Pohjanmaan aikuissosiaalityössä sosiaalihoajaana. Olen tekemässä opinnäytetyönäni sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää kehittämistutkimusta Pro Sos – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa-hankkeessa. Tutkimuslupa on saatu x/x._____.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa olemassa olevista sosiaalisen kuntoutuksen toimintatavoista ja palveluista sekä kehittämistarpeista Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityössä. Tutkimusmenetelmänä käytän fokusryhmähaastattelua tuottamaan tietoa aikuissosiaalityön toimijoiden (sosiaalihoajat, sosiaalityöntekijät, esimiestason työntekijät) kokemuksista ja näkemyksistä, toimintatavoista ja palveluista sekä kehittämisehdotuksista sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen.

Pyydän apuasi ja suostumustasi osallistua kehittämistutkimukseni fokusryhmähaastatteluun!

Haastattelu toteutetaan tammi-helmikuussa 2018. Ajankohta tarkentuu. Ryhmään osallistuu 7-12 henkilöä. Haastattelu kestää noin 1-2 tuntia. Haastattelu nauhoitetaan ja haastattelun jälkeen nauhoite kirjoitetaan tekstimuotoon. Tämän jälkeen haastattelunauhoite hävitetään. Haastattelun aineisto analysoidaan sisällönanalyysiä käyttäen. Haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia ja vapaaehtoisia eivätkä yksittäiset vastaajat ole tunnistettavissa tutkimuksesta. Haastatteluun pyydetään osallistujia kaikilta Etelä-Pohjanmaan kuntien aikuissosiaalityön toiminta-alueilta.

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseksi juuri sinun näkemyksesi on tärkeä!

Opinnäytetyöstä julkaistaan kirjallinen raportti, joka valmistuu kevään 2018 aikana ja julkaistaan Theseus -tietokannassa. Opinnäytetyö hyödyttää sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä koko Etelä-Pohjanmaan alueen kuntien aikuissosiaalityössä. Opinnäytetyö luovutetaan Etelä-Pohjanmaan Pro Sos – hankkeen hyödynnettäväksi sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyöhön ja sitä kautta tietoa voidaan hyödyntää myös maakunnan sote uudistuksen valmistelutyössä.

Mikäli fokusryhmähaastatteluun osallistuminen sopii sinulle, ole hyvä ja jätä yhteystietosi oikeeseen lomakkeeseen ja palauta minulle postitse tai sähköpostitse. Mikäli sinulla on lisää kysyttävää opinnäytetyöhöni liittyen, voit ottaa minuun yhteyttä.

Ystävällisin terveisin Anne Timo

Osoite: xxx

anne.timo@alajarvi.fi

puh. xxx

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA**Opinnäytetyö: Sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen — sosiaalista kuntoutusta jäsentämässä**

Haluan osallistua tähän opinnäytetyönä toteutettavaan tutkimushaastatteluun ja annan luvan käyttää antamaani tietoa opinnäytetyössä. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on luottamuksellista eikä henkilötietoni tule ilmi tutkimuksen missään vaiheessa.

Ymmärrän myös, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin myös kieltäytyä tai perua suostumukseni syytä ilmoittamatta.

Olen saanut tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta tietoa kirjallisesti ja sähköpostitse sekä saanut mahdollisuuden esittää lisäkysymyksiä myös puhelimitse.

Tutkimuksen tekijä voi ottaa minuun yhteyttä haastattelun toteuttamista varten:

Nimi: _____

Puhelin: _____

S.postiosoite: _____

____.____.20____ Allekirjoitus _____